

3	-----	ספר עבודת ישראל - מסכת אבות - מהמגיד מקאזניץ
3	-----	אבות פרק א'
4	-----	משנה א
5	-----	משנה ג
6	-----	משנה ד
6	-----	משנה ה
9	-----	משנה ו
11	-----	משנה ז
11	-----	משנה ח
11	-----	משנה ט
12	-----	משנה יב
12	-----	משנה יג
14	-----	משנה יד
14	-----	משנה טו
15	-----	משנה טז
17	-----	משנה יז
18	-----	פרק ב'
18	-----	משנה א
18	-----	משנה ב
19	-----	משנה ג
20	-----	משנה ד
20	-----	משנה ז
22	-----	משנה ח
23	-----	משנה ט
25	-----	משנה י
26	-----	משנה יג
27	-----	משנה יד
28	-----	משנה טו
28	-----	משנה טז
29	-----	פרק ג'

29	-----	משנה א
30	-----	משנה ד
35	-----	משנה ו
36	-----	משנה ה
36	-----	משנה ט
38	-----	משנה י
38	-----	משנה יא יב יג
40	-----	משנה יד
41	-----	משנה טו
42	-----	משנה ז
42	-----	פרק ד'
42	-----	משנה א
46	-----	משנה ב
47	-----	משנה ג
49	-----	משנה ד
49	-----	משנה ה
52	-----	משנה ו
53	-----	משנה ז
55	-----	משנה ח
56	-----	משנה ט
58	-----	משנה י
58	-----	משנה יא
59	-----	משנה יב
59	-----	משנה יג
60	-----	משנה יד
61	-----	משנה יב
61	-----	משנה יד
62	-----	פרק ה'
62	-----	משנה א
64	-----	משנה ב

64	-----	משנה ג
65	-----	משנה ה
68	-----	משנה ו
70	-----	משנה ז
72	-----	משנה ח
73	-----	משנה י
74	-----	משנה יא
74	-----	משנה יב
74	-----	משנה יג
75	-----	משנה יד
76	-----	משנה טו
76	-----	משנה טז
77	-----	משנה כ
78	-----	פרק ו'
78	-----	משנה א

ספר עבודת ישראל – מסכת אבות – מהמגיד מקאזניץ

'אבות פרק א

כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא שנאמר ישעיה ס, כא ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר. כבר אמרנו שמלת לעולם הבא, רומז על הדבר המביא את האדם לעולם הבא והשכר הצפון לצדיקים לעתיד לבא, והיינו התורה והמצוות אשר יעשה אותם האדם וחי בהם. ולזה אמר שכל ישראל יש להם חלק לעולם הבא, רצ"ל שלכל אחד מישראל יש לו מדור ושער כל אחד לפי מדרגתו, וכל חד לפום שיעורא דיליה בתורה ועבודה. וזה ישראל, אותיות י"ש רל"א. רומז על רל"א שערים של תורה כידוע ליודעי חן. וי"ש גימטריא עמ"ר, ורומז שזה השכר והעוה"ב הוא מדה במדה, כי עמר הוא לשון מדה, והיינו לכל אחד לפי עבודתו ולפי מעשה התורה והמצוות כן גודל שכרו, כדאיתא ב"ב עה. כל צדיק נכוה בהופתו של חברו. ועיקר השכר הוא ההארה והקדושה בעצמה מה שהבורא יתברך מאיר לנשמות ישראל גודל קדושתו בתורה ועבודה וכמו כן לעולם הבא. וזה השכר והקדושה הוא כפי עבודת האדם כפי הכנתו שמכין עצמו לקבל האור והקדושה כנ"ל. וזהו קול ה' בכח תהלים כט, ד, בכחו של כל אחד שמו"ר כח. וזה אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ויקרא יח, ה, שיעשה המצוה והתורה והתפלה

על זה האופן עם גודל הכנתו וקדושתו בכדי שיושפע ויומשך אליו בעבודתו קדושת אין סוף ב"ה שהוא החי עולמים:

וזה שתיקן האר"י ז"ל לומר זמר האדרת והאמונה לחי עולמים, בשבת, וביותר בשבתות הספירה אז יתרבה הקדושה יותר. ובמלת ישתב"ח נרמז ח"ש שב"ת, וגם מספרו עולה קדו"ש. ולזה צריך לסגל מעשיו מקודם לשוב על חטאיו בתשובה שלימה ולתקן המעוות וביותר עון קרי רח"ל שמספרו עולה י"ש שהם דברים הפוכים, כי י"ש הם אותיות קדושות, וקר"י הוא מאותיות שקר. וביותר זה התיקון הוא בימי הספירה, כי עמ"ר גם כן גימטריא י"ש כנ"ל, ובתקנו מעשיו ובפרט בעון קרי הנ"ל להפכם לטוב לי"ש, אז יוכל לשרות עליו הקדושה. ורמז נפלא לזה, כי מילוי עמ"ר, עי"ן מ"ם רי"ש, עולה קדו"ש. וזה מלא העמ"ר שמות טז, לב. וזה והתקדשתם והייתם קדושים ויקרא יא, מד, כדאיתא יומא לט. אדם מקדש עצמו מלמטה מעט מקדשין אותו מלמעלה הרבה:

ולזה אמר כל ישראל יש להם חלק בזה, שנאמר ועמך כולם צדיקים. כי ידוע כי צדיק נקרא שומר הברית. וזה והיה הנשאר בציון ישעיה ד, ג, ציו"ן הוא לשון מציין, שישאל מצויינים באות ברית קודש ברשימו דמלכא. וזה ניתן לכל ישראל בהמול להם כל זכר. רק מי שפוגם ח"ו בעון קרי רח"ל הוא מושך בערלתו, ולזה צריך לתקן אותו ואז יש לו חלק לעוה"ב בקדושה של מעלה כנ"ל. נצר מטעי, כי הבורא יתברך הוא האילן הקדוש אילנא רבא ותקיף ונשמת עושי רצונו הם הענפים המסתעפים ממנו יתברך, וידוע כי הענפים נקראים בשם שער, כמו שער כותש הנזכר במשנה פאה ב, ג, וזה רמז ושער רישיה כעמר נקי דניאל ז, ט:

משנה א

משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע. כבר אמרנו על שהיה בבחינת ומדרגת סיני, כדכתיב במדבר יב, ג והאיש משה ענו מאוד, כי זה אחד ממ"ח דברים שהתורה נקנית בהם וזהו עמוד ויסוד להעבודה ותורה ותפלה, כי כפי גודל הענוה כן יוכל לקבל הקדושה מהבורא יתברך, כי הוא מדה במדה כמו שכתבנו לעיל. אם האדם הוא שפל בעצמו ועניו, אז גורם שגם השי"ת משפיל ומצמצם עצמו כביכול אל זה האדם. אבל אם הוא מתגאה בדעתו רח"ל שחושב שעובד את השי"ת בכחו, אז גם השי"ת גם כן אינו מצמצם עצמו, ולפי גדלו בוודאי אי אפשר לקבל ממנו:

וזה מה דאיתא מנחות כט ע"ב כשעלה משה לרקיע מצא את רבי עקיבה דורש כתרי אותיות, אמר לפניו רבש"ע תן התורה על ידו. ולכאורה תמוה וכי לא מצא צדיקים כרבי עקיבה, אלא כי עקיבה אותיות עק"ב י"ה, רומז ג"כ על מדת ענוה, ולזה אמר שתנתן התורה על ידו. והשיב לו השי"ת שכולם אומרים הלכה למשה מסיני, והיינו כי משה בכחו וגודל ענותנותו היה ממשיך התורה ומדת הענוה עד שדורות הבאים אחריו יוכלו לעלות לזו המדרגה. וזה או"ר זרו"ע לצדי"ק ולישר"י ל"ב שמח"ה תהלים צז, יא, ס"ת עקיבה, ורומז שהאור היא התורה שהיה ר"ע דורש היא כמו זריעה אליו שזרע משה. ומסרה ליהושע, כי יהושע

היה גם כן בזו המדרגה כדכתיב שמות לג, יא ויהושע בן נון נער לא ימוש וגו', נע"ר רומז למדת ענוה וקטנות. וכן גבי שמואל כתיב שמואל א' א, כד והנער נער, רצ"ל אף כשהגדיל היה תמיד במדרגת נער וקטנות. ומעיל קטן תעשה לו אמו שם ב, יט, רצ"ל שאמו הצדיקת עשתה לו זה הלבוש שיהא תמיד מלובש במדת קטנות וענוה, ולזה צונו השי"ת ללבוש טלית גדול וטלית קטן:

משנה ג

אנטיגנוס איש סוכו כו' הוא היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס כו' ויהי מורא שמים עליכם. פרס, הוא לשון פרוסה ופירוד, כי כשמצפה לתשלום גמול אזי השכר הוא דבר נפרד מהעבודה. אמנם העבודה צריך להיות על אופן שידבק עצמו בו יתברך ממש בדביקות גמור, וזהו שכר מצוה מצוה אבות ד, ב, הוא הדביקות בו יתברך, מה שאין כן בעבירה הוא עובר והולך ואינו דבוק בו יתברך, וזה בעצמו הוא השכר הגדול מה שיכול האדם השפל להדבק באין סוף ב"ה. ואמר ויהי מורא שמים עליכם, רצ"ל אחר כל העבודה והדביקות שתדבק בו יתברך תחזיק לעצמך היראה הגדולה, כמו המלאכים מה שמשיגים יותר מקדושתו ומתקרבים אליו כביכול אז ניתוסף להם היראה הגדולה בהשיגם גודל גדולת המלך ורוממותו יתברך שהוא אין סוף ב"ה:

או יאמר אל תהיו כו' אלא היו כו' ויהי מורא שמים עליכם. כי בוודאי השכר קבוע לאדם ואין הקב"ה מקפח שכר כל בריה. אך דהאדם בעבודתו צריך לעבוד כאלו לא היה לו שום שכר מעולם כי אם לכוונת לעשות נחת רוח ליוצרו יתברך. ולזה מקושר ויהי מורא שמים עליכם, כי באם היה האדם משים תקותו לקבלת פרס היה יכול לפעמים ליישב בדעתו לומר שדי לו בשכר מועט ואסתפק במועט ולא אעבוד את בוראי, מה שאין כן כשעובד רק לעשות רצון קונו, אז יהא מורא שמים עליו בכל עת, כי יחשוב בדעתו כי אולי לא עבדתי עוד כראוי ותמיד יהיה מוסיף והולך:

או יאמר ויהי מורא שמים עליכם. כמ"ש איוב מ, טז הן שמים לא זכו בעיניו, וכתיב משלי ג, יט כונן שמים בתבונה, היינו שהבורא יתברך גם השמים אינם כל כך זכים וצלולים בעיניו וכונן אותם תמיד ומתקן אותם, על אחת כמה וכמה איך צריך האדם להסתכל על עצמו תמיד אם עובד את בוראו כראוי:

או יאמר ויהי מורא שמים עליכם. כי יש שני מיני יראה, יראת העונש ויראת ה', למשל תינוק שהיה רץ בשווקים וישב לו קוץ ברגלו וחלה את רגלו, והבין אביו שרפואתו וטובתו הוא שיחתוך מעט בשר עם הקוץ וצוה לרופא לחתכו, ואף על פי כן יש לאביו צער גדול מזה ומוכרח שיעלים עיניו ממנו בעת חותכו, כי הוא רוצה להשתיק התינוק ולנחמו, ואח"כ כשהאב רואה עוד שהתינוק רץ מוכיחו ומזכירו הקוץ הראשון והתינוק ירא מזה, ואם התינוק פיקח יסור מזה בעבור הצער שבא לאביו ממנו שלא יבוא לו עוד. כן הדבר הזה כשצר לנו ה"ו כביכול בכל צרתם לו צר ישעיה סג, ט, ובוודאי כביכול יש לו צער מזה, אך שכל זה הוא לטובתינו. לזה אמר ויהי מורא שמים עליכם, שנסגל מעשינו ועבודתינו למען לא נגרום עוד צער לו יתברך כביכול:

משנה ד

יוסי בן יועזר איש צרידה אומר יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק בעפר רגליהם והוי שותה בצמא את דבריהם. ירצה שצריך האדם להכין עצמו שיכנסו בו דברי חכמים, והוי מתאבק בעפר רגליהם. רגליהם, הם הדיבורים שלהם שיוצאים מן השכל, ועל ידי הדיבורים יוכל להשיג קצת מה שבשכלם, ואמר בעפר רגליהם, על דרך שאמרו סוכה כא ע"ב שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכין לימוד. והוי שותה בצמא את דבריהם, כי כמו שהצמא אינו מבחין בין מים עכורים לצלולים מגודל צמאו, כן ישתוקק האדם לשמוע דברי חכמים ואף השיחת חולין שלהם שהם נדמים אצלו כעפר, ובפרט מי שהוא חכם אינו מדבר שום דבר בטל, כי כמו שמצינו בתורתנו הקדושה כמה מעשיות שכפי הנראה ח"ו כמעט אין צורך בהם וחלילה לנו מחשוב זה, כי בודאי הכל מלא סתרין וגנזין דאורייתא, כאשר מצינו שברא השי"ת אבנים טובות והם מלובשים באבנים גרועים ופתי לא יבחין ולא ישגיח עליו, אך מי שמבין באבנים יבחין שבתוך אבן זה יש בו אבן טוב עד מאוד, וכפי גודל חשיבות אבן הטוב שבו כן גודל הלבוש אבן הגרוע שעליו, כן הדבר הזה, וכן החכם כשמדבר בעניני עולם הזה ושיחת חולין אינם כי אם לבושים להסודות שבשכלו, ולזה אמר והוי מתאבק בעפר רגליהם, אף שנדמה עליך כעפר, כי לבסוף והוי שותה בצמא את דבריהם, כי כשתבחין בהם תראה נפלאות בכל דבור ודבור ותשתה בצמא את דבריהם:

או יאמר והוי מתאבק בעפר רגליהם. רומז למה שאמרו סוכה כא ע"ב שיתת חולין של תלמידי חכמים צריכין לימוד כנ"ל, והיינו עפר רגליהם, רומז על התאוות והמדות החיצוניות והחומריות שצריך האדם לעבוד בהם את הבורא ית"ש ולהעלות הכל אל הקדושה, כי כל פועל ה' למענהו עשה, ומזה העפר צומחין הצדיקים וגדלים ביתר שאת ועוז, למשל השדה שמזבלין אותה כל מה שמזבלין אותה ביותר אז הפירות נצמחין יותר וטוב. כמו כן הצדיקים כל מה שהחומר והתאוות הגופניות מתגברים עליהם והן מתגברין עליהם ומעלין אותם לקדושה יפה כחן יותר ויותר ומתעלין על ידי זה. וזהו והוי מתאבק בעפר רגליהם, רצ"ל שילמוד האדם ממעשה הצדיקים בעניני העולם ושיחת חולין שלהם היאך להתגבר על כח החומר ולהעלות הכל אל הקדושה:

משנה ה

יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר יהי ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך כו'. כבר אמרנו בהתעוררות דלתתא במעשה הצדקה וגמילות חסדים והרוחה לכל אחד גורם אתערותא דלעילא שהבורא יתברך משפיע טובו על בריותיו וגורם שמחה לפניו כביכול, כי מדרך הטוב להיטיב ויש להמשפיע תענוג ושמחה ממה שיכול להשפיע לאחרים, כמ"ש רות ב, יט האיש אשר עשיתי עמו היום, ודרשו רז"ל ויק"ר לד יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני העני עושה עם הבעל הבית, וגורם גם כן לעצמו הרוחה והשפעה שתבא אליו מאתו יתברך, ולהמשיל הדבר לכלי מנוקב ששופכין בו ויוצא דרך ניקבו מצד אחר יוכל לכווס בו בלי שיעור. כן הנותן צדקה. וגם הבאר כששואבין אותה בכל עת אז מימיה מתברכין ונובעים תמיד והמים טובים עד מאוד, אבל כשאין שואבין אותה אז נסתם המעיין ומימיו מסריחין. וזהו שאמר הכתוב ירמיה ב, יג אותי עזבו מקור מים חיים לחצוב להם בארות נשברים, כי מי שאינו נותן צדקה אין ברכה

מצויה אצלו, ואף זה שבידו מסריח ומארה בתוכו היינו שמכלה מעותיו בקטטות ומריבות ובלבולים ותלאים רעים רח"ל:

וזהו פירוש כל המשנה יהי ביתך פתוח לרוחה, ונדקדק דהוה ליה למימר ברוחה מהו לרוחה. אלא דרומז שיהא האדם פותח ביתו לעניים ואביונים לההנות אותם מנכסיו שיהא לו לרוחה, דהיינו שבזה יתעורר למעלה להשפיע כל טוב על בני ישראל על ידי הבי"ת של בראשית שממנה יצאו כל העולמות וכל השפעות טובות. ועל דרך זה פירש החסיד המקובל מוה' יעקב יצחק שי' אהא דאיתא בגמרא סנהדרין ק. אדם נותן מלא עומסו בעוה"ז והקב"ה נותן לו מלא עומסו לעולם הבא, והתם גם כן היה לו לומר בעולם הבא כדרך שאמר בעוה"ז. אך דכן הוא הפירוש, כשהוא נותן מלא עומסו בעוה"ז, הקב"ה נותן לו, פירוש משפיע לו טוב. לעולם הבא, פירוש כדי שיזכה בהן לעולם הבא שיסגל עוד במצות ומעשים טובים בזו ההשפעה שישפיע לו:

ואמר עוד ויהיו עניים בני ביתך, על דרך דאיתא בגמרא שבת קנא ע"ב בהאי דאמך לדביתיהו אקדימי רפתא לעניי כי היכי דלקדמו לבנייכי, אמרה ליה מילט קא לייטת לי, אמר לה גלגל החוזר בעולם הוא, ועינינו רואות שכן הוא. ואמר התנא ויהיו עניים בני ביתך, יצ"ל שידמה לך שאותן העניים הם בני ביתך, כי גלגל החוזר בעולם הוא ומי יודע מה יולד יום. ושמעתי בשם הגאון מו"ה יונתן ז"ל דקא מדקדק בלישנא כפילא דאמרה מילט קא לייטת, והנה דאיתא בגמרא שבת קנא ע"ב דמאן דגמיר אבבי לא מהדר, רק שנותנין לו דרך כבוד, וכיון דשמעה מיניה כי היכי דלקדמו לבנייכי שיהיו מחזרין על הפתחים, אמרה תרי קללות קללתני שיהיו עמי הארץ ועוד שיהיו עניים:

ואמר עוד ואל תרבה שיחה עם האשה באשתו אמרו קל וחומר באשת חבירו. הנה סמיכות הדברים כיון דאמר תחלה שיקבל העניים בסבר פנים יפות, אם כן הוה אמינא אף כשתזדמן לו אשה יעשה גם כן כנ"ל ויכנס עמה בדברים, על זה אמר שלא תעשה כן ולא תרבה שיחה עם שום אשה ואפילו עם אשתו וק"ו בעת נדתה, וכדאיתא בגמרא חגיגה ה ע"ב מגיד לאדם מה שיחו עמס ד, יג, אפילו שיחה קלה שבין איש לאשתו:

ואמר עוד מכאן אמרו חכמים כל המרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו כו' וסופו יורש גיהנם. רעה, הוא יצה"ר כדכתיב בראשית ח, כא כי יצר לב האדם רע מנעוריו. אך דיש בהן דכר ונוקבא, פעולת הזכר להבעיר האדם לכל העבירות שבעולם לכעס ולכל שאר המדות רעות שבאדם רח"ל. ופעולת הנוקבא היא אשר מטמאת את האדם בלילה בטומאת קרי רח"ל. ורע, הוא הזכר, ורעה, הוא הנוקבא. ועל זה אמרינן אמר קהלת ז, כו אשה רעה מר ממות, ורצ"ל מחמת שמרבה שיחה עם הנשים. ואף עם אשתו ומכל שכן כשהיא נדה ומהרהר בהרהורים רעים ומגרה עליו היצר הרע, ומכח זה גורם רעה לעצמו רח"ל שמטמאה אותו בלילה רח"ל. ובוטל מדברי תורה, כי אותן המחשבות זרות מבטלין אותו מדברי תורה ותפלה באשר הם תמיד עומדין לנגדו ומבלבלין אותו תמיד ממחשבתו:

ואמר עוד וסופו יורש גיהנם, הוי ליה למימר יורד לגיהנם. אלא דהכוונה בזה דסופו הוא הברית קודש אשר הוא סוף כל איבריו של אדם, כי הרגלים אף שהן מתפשטות למטה מכל מקום הם מתחילין למעלה מהברית כידוע, ואמר שהגיהנם יורש את הסוף, הוא הברית, באשר שאין יכול להמלט ממנו שלא יטמאו לבעבור אשר כל כך מוטבע בה, ועל זה קאמר יורש שיורש ממנו. ואם דברים כפשטן איזה ירושה שייך לכאן ממי יורש הגיהנם אלא כנ"ל:

או יאמר כל המשנה בדרך אחר, יהי ביתך פתוח לרוחה, רמז בזה דהבי"ת היא התיבה והמלה שמדבר בדברי תורה או תפלה, וכמאמר הספר יצירה דכל אות הוא אבן וכשהן מתחברין במלה הוא בית שלם. ועל זה נק' תיבה שהוא אותיות בית, והן הם מזמוטי חתן וכלה אשר בכל תיבה ובכל פסוק ובכל מזמור נעשה יחודים עד אין חקר. ובזה כביכול נתרבה השמחה ותענוג לעילא מאותן היחודים והזיווגים, ועל זה אמר יהי ביתך פתוח לרוחה, רצ"ל המלה שאתה אומר הן בדברי תורה או בתפלה יהיו לרוחה, למען רבות שמחה ותענוג בעולם בעולמות עליונים:

ואמר עוד ויהיו עניים בני ביתך, רצ"ל שאתה תהא עני בדבר זה ולא משלך הוא, ותחשוב שהשי"ת נותן לך כח ודיבור הזה שאתה מוציא מפיק ואין לך בו כלום. ותחשוב שאין אני כדאי לדבר לפניו יתברך, אך מה אעשה כי כן ציוה עלי להגיד שבחו ונתן בי כח לדבר, וכי הוא הנותן בי כח לעשות חיל והכל הוא מרצונו הטוב יתברך. וזהו שאמרו רז"ל ברכות כ ע"ב איך לא אשא פנים לבני ישראל והם מדקדקין עד כזית ועד כביצה, רומז לזה שאמרנו כמו שהביצה סתום מכל צד ואין לה פה, כן האדם כשעושה עצמו כאלם ואין לו פה להשיב ומחזיר כל חושיו וכוהותיו אליו יתברך והכל מידו:

ואמר עוד ואל תרבה שיחה עם האשה, גם כן רומז על זה שהיא אשה יראת ה' היא תתהלל. ואל תרבה שיחה עמה, רצ"ל אף כשדברת דיבורים נאים והרבית תענוג, אף על פי כן לא יגבה לבבך בזה וכנ"ל:

ואמר עוד באשתו אמרו קל וחומר באשת חבירו, רצ"ל כי הנה הכלל הוא שצריך האדם להכין עצמו לעבודת הבורא יתברך כל חד לפום שיעורא דיליה, והיינו להכין את עצמו בכל בוקר ולעשות הכנה במעשה המצות או בלימוד תורה כדי שיוכל אח"כ לילך ולהתפלל איזה תפלה לפני קונו יתברך. ועל דרך זה בימות השבוע היינו ביום ד' ה' ו' להכין עצמו לשבת, כי מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת והוא מ"ש הריב"ש זצ"ל בפירוש הכתוב שמות לד, כא בחריש ובקציר תשבות, כי חר"ש הוא נוטריקון חמשי רביעי ששי, רצ"ל כמו שהחרישה היא הכנה לזריעה ולקצירה, כך אלו השלשה ימים שייכים לשבת הבא ולהכין עצמו בכל מיני הכנות שיוכל מה לעבוד את בוראו ביום השבת דהיא הזריעה, ואח"כ בג' ימים שאחר שבת היינו אב"ג יהיה הקצירה שיקבל כל השפעות שירדו לו בתפלת שבת, וכך הם כל ימי השבוע שלשה ימים לפני השבת ושלשה לאחריו ושבת באמצע. והנה מי שלא הכין עצמו או שאינו יכול, אזי יתחבר את עצמו בשאר חברים אשר הכינו את עצמם ומתוך כך יוכל לעלות עמהם, כמו מי שלא הכין לעצמו לאכול

בשבת ובא חבירו אשר הכין לו והזמינו לאכול אצלו ומתוך כך יש לו לאכול, אף זה כן שבעצמו אין לו כלום רק שהם יזמינוהו. ועל זה אמר אל תרבה שיחה עם האשה, דהיא אשה יראת ה' האשה הידועה לך שהוא שלך ובהכנתך, אף על פי כן לא ירום לבבך בה. וקל וחומר באשת חבירו, רצ"ל שבעצמותו אין לו כלום רק שהיה מתעלה על ידי חביריו בהכנתם באמרו שממנו עלה למעלה, כמו שהצדיק הזה פעמים הוא מעלה אחרים ופעמים הוא מתעלה על ידי אחרים בצירוף כל הציבור, אבל זה אל ירבה שיחה באשת חבירו, אשר עיקר עלייתו היה על ידי חבירו ומבלעדו לא יכול דבר מאומה:

וכן מצינו במשה רבינו ע"ה דאיתא סנהדרין קי. שכל אחד קנא לאשתו, והוא תמוה, אך דעל דרך זה הוא, כיון דדור המדבר וודאי היו אנשים חכמים וידועים, והיו חושבין שעל ידם נתעלה משה והם הנותנין לו כח לעשות חיל, ולכן קנאו לאשתו דהיא אשה יראת ה', אבל לא היו יודעים דבהיפך הוא דמשה היה מעלן, וכדאיתא אשה אחת היתה במצרים וילדה ששים רבוא בכרס אחד, זה משה, ולכן בל תתגאה בה כי בוודאי אין לך בה כלום, רק תחזיר העטרה ליושנה, רצ"ל שממנו ית"ש הכל הוא ואפס זולתו, וזהו פירוש השתחוה לה' בהדרת קודש תהלים צו, ט, רצ"ל שתהדרו הקדושה הזאת למקומה לעצמותו ית"ש:

ואפשר לומר שזהו הפירוש עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות שבת קיח. , רצ"ל כל מה שצריך לך לשבת תעשה ותכין בחול, ואל תצטרך לבריות ליזון בהכנתם. ובזה מתורץ קושית התוספות ביצה טו ע"ב ד"ה לוו שהקשו דהש"ס סתרי אהדדי, דחדא קתני עשה שבתך חול, וקתני אידך ביצה טו ע"ב לוו עלי ואני פורע, ובזה מיושב שפיר, דהכי קאמר עשה שבתך חול ותכין עצמך בכל צרכך, ורק אם אי אפשר לך להכין בעצמך, אזי לוו עלי, פירוש לשון לווייה והתחברות, שתלוו ותדבקו באחרים אשר הכינו עצמן, ואני פורע, שאגלה אלהותי והארתי עליך ותוכל להימשך אחרי וההתגלות יהיה בשם אנ"י, כמו אנ"י וה"ו, ואמר עוד מכאן אמרו חכמים כו' שגורם רעה לעצמו, רצ"ל בזה גורם רעה לו מחמת שנתגאה בזה וחושב שמכוחו אומר כן ובטוב שכלו. בוטל מדברי תורה ויורש גיהנם:

משנה ו

יהושע בן פרחיה אומר עשה לך רב וקנה לך חבר וכו'. הוא למען יורנו דרכי ה' את המעשה אשר יעשה ולמען יגעור בו בעשותו איזה ענין אשר לא כדת. ואמר עשה לך רב, רצ"ל שכל אחד יעשה את חבירו עליו כרב, שאם יראה בו דבר מגונה יגעור בו ושיהיה דבריו נשמעין לו, מה שאין כן בחבר לבד שלפעמים יתבייש ממנו לגעור בו כל כך. ואמר עוד והוי דן את כל האדם לכף זכות, כי לפעמים לא ישמע לחבירו בחשבו עליו שגם הוא עשה שלא כהוגן לכך ידון אותו לכף זכות ואז ישמע אליו בכל:

או יאמר עשה לך רב. רב הוא לשון גדולה שתמיד יראה להוסיף בעבודה ולקדש איבריו לקדושת הבורא ב"ה ולהיות מרכבה להבורא יתברך. למשל יקדש עיניו שיהיה מרכבה לעולם הנקרא עיני ה' וכן כל איבריו. וזה וקנה לך חבר, שעל ידי זה שיעשה את עצמו וכל איבריו מרכבה לשכינה יקנה לו חבר, הוא ההתחברות

בהבורא יתברך, והבורא ממשיך עצמו אליו כביכול וישרה על אבריו ועל כל גופו. ועל ידי זה יהא דן את כל האדם לכף זכות, ירצה כי כאשר הוא מודבק בהבורא יתברך יוכל להביא כל השפעות וזכויות וטובות שבעולם בדבורו עבור שמלובש בו כח הבורא יתברך, ולכן צדיק גוזר והקב"ה מקיים:

או יאמר והוי דן את כל האדם לכף זכות, פירוש כל אדם מחויב לומר בשבילי נברא העולם, וצריך לחשוב שכל העולם מחצה חייב ומחצה זכאי עד שהוא יכריע את כל העולם לכף זכות:

או יאמר עשה לך רב. רצ"ל כי לפעמים יפול במחשבת האדם איזה דבר הוראה איך ומה יעבוד את השי"ת, או איזה אהבה או יראה, והוא מה ששיגר לו השי"ת במחשבתו שיעבדהו בזה הדבר, ולפעמים האדם יסוג אחור ממחשבתו ולא יביט לזאת, לזה אמר עשה לך רב, רצ"ל שתחשוב בדעתך כי זה הדבר אשר יורך השי"ת לעשותו ולעבדה בו ולא תסוג אחור מחשבתך, וכמו שמצינו שהקב"ה נקרא רב כמו שאנו מברכין בברכת התורה המלמד תורה לעמו ישראל. ובודאי שכן הוא, כי הוא ית"ש הוא מלמד לנו בכל עת ושעה תורה ודרכי מוסר היאך לעבוד אותו, כי זולתו אי אפשר שום מחשבה. ובפעם אהד היה זה לעין כל כשנתן לנו את התורה על הר סיני, ועכ"ז משם ואילך אותו הארה יוצאת ללמדנו חוקי תורתו, וכמו שתפול המחשבה זו במחשבת האדם אזי יעבוד את השי"ת בזו המחשבה עצמה:

ואמר עוד וקנה לך חבר, ורצ"ל כי יש אדם שיעבוד את הבורא ב"ה בזו המחשבה, אך תיכף בכלות העבודה יסורו הדברים מנגד עיניו וישכחו מלבו, לזה אמר וקנה לך חבר, רצ"ל שיחבר מחשבתו ולבו באלה הדברים ולא ישכח אותם תמיד, וכמו שנאמר דברים ד, ט השמר לך פן תשכח כו', והרמב"ם ז"ל חשב אותם בלא תעשה, אך שיחשוב תמיד בכל עת שהקב"ה הוא מלמדו להועיל ומקרב לעבודתו ית"ש, ויחשוב כמו שהוא עומד על הר סיני ושומע הדיבור מפי הגבורה, ואנו מזכירין זאת בכל יום ובנו בחרת וכו' וקרבתנו מלכנו וזכירה זו הוא מצות עשה, ודבר זה היה אומר רבי יהושע בן פרחי"ה, וכשמו כן הוא שהיה תמיד פורח במחשבתו לעילא ומדבק מחשבתו בהשי"ת תמיד וזהו פר"ח י"ה. וזהו מה דאיתא בגמרא סנהדרין קו ע"ב על האי שהיה יודע תלת מאה בעי' על מגדל הפורח באויר, רצ"ל שהיה יודע תלת מאה בחינות היאך לעבוד את בוראו ולפרוח במחשבתו לעילא ולדבק בעצמותו ית"ש במחשבתו הזכה. ולבסוף מסיק שם דלא היה לו חלק בעולם הבא, מפני שהיה חסר לו איזה ענין ועל זה נענש, וכמו בר"ן איש של קרח שהיו מבקשים כהונה גדולה, ובוודאי היו מובטחים בעצמם שיש להם על מה שיסמוכו אלא שטעו באיזה ענין:

ואמר והוי דן את כל האדם לכף זכות, הנה מלת את, הוא מיותר. והכוונה בזה, שכשיראה איזה ענינים מהעולם הזה או איזה עבירה ח"ו, אזי תשכיל ותבין כי לא על חנם בא לך זאת תחת עיניך אם לא ליקח ממנו איזה מוסר. והיינו שיזכיר את עצמו אולי עשה גם כן בפעם אחר כזה, או באיזה ענין אחר הקרוב לזה, כגון הא דכל הכועס כאילו עובד עבודה זרה ח"ו רח"ל, כי הכל הוא בידי שמים, וישוב אז על חטאיו, וכן הוא הכל והוי דן את כל האדם לכף זכות, כמו עם כל האדם כדי שתבוא לכף זכות שתשוב, והפשוט

הוא כי לא ידעת את יצרו הרע. ואומר עוד לקמן פ"ב מ"ה ואל תדין את חבירך עד שתגיע למקומו, אילו היה לך ח"ו היצה"ר של זה היית גרוע ממנו:

משנה ז

נתנאי הארבלי אומר הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע ואל תתיאש מן הפורענות. היינו שאל יקח האדם לנפשו מדת הענוה והשפלות עד שיהיה באמת שפל ונבזה ולא יעבוד את השי"ת בחושבו שהוא כלה ונאבד. לזה אמר הרחק משכן רע ואל תתחבר לרשע, שאף אסור לאדם להחזיק עצמו ברשע:

או יאמר על דרך דאיתא בגמרא ששאלו על אחד מה מעשיו אמרו ראו בשכיניו, כי וודאי אינו מחבר את עצמו רק בדדמי ליה. וזהו הרחק משכן רע:

או יאמר הרחק משכן רע. פירוש שלא תהיה שכן רע למקום ב"ה. והיינו על מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואין מתפלל בה, כדאיתא בגמרא ברכות ח. על פסוק ירמיה יב, יד הוי על כל שכני הרעים:

או יאמר הרחק משכן רע. שלא ישכון עליך הרע דזהו היצר הרע. ואל תתחבר לרשע אף שהוא נקל מן הרע, ואל תתיאש מן הפורענות, אם תחשוב לומר האף שזה רשע מכל מקום ישכון בטח, על זה אמר אל תתיאש מן הפורענות הבא עליו, כי לא נתמלא סאתו עדיין:

משנה ח

יהודה בן טבאי אומר אל תעש עצמך כעורכי הדיינין כו' יהיו בעיניך כזכאים כשקבלו עליהם את הדין. פירוש דזה המוכיח את העולם אל יאמר לפנייהם הדברים ודברי דינין, דהיינו כך כתיב בתורה שזו אסור לעשות וכל הרוצה ליטול יבוא ויטול. אל תעשה כן, רק כשיהיו הבעלי דינין עומדין לפניך יהיו בעיניך כרשעים וכשנפטרים מלפניך יהיו כזכאין כשקבלו עליהם את הדין. רצ"ל הצדיק זה המוכיח את עם בני ישראל צריך להמשיך עליהם שפע והארה שיחזרו בתשובה וצריך ליפוק וליעול בלב עם בני ישראל, ושיאמר להם הדברי מוסר בהארה גדולה עד שבדבריו יחזיר אותם למוטב ויתן להם לב בשר:

משנה ט

שמעון בן שטח אומר הוי מרבה לחקור את העדים. העדים בה' הידוע, רומז להעדים הידועים המפורסמים אותם שכבר קבלום משה וישעיה, והן השמים והארץ שכוללים כל העולמות והמלאכים והכוכבים והמזלות והם עדות לעולם שעל ידם בא ההשפעה לעולם. וכל זה נתן הקב"ה ביד הצדיקים

להיות עושים בהם כרצונם, כמה דאת אמרת דברים יא, יג-יד והיה אם שמוע תשמעו וכו' ונתתי מטר ארצכם בעתו. הגם שחוזי הכוכבים אומרים דהכל תלוי בזמן ולכל יש עת ויודעים זמן המטר והגשם וכיוצא לפי סידור הנהגות העולם, עם כל זה הקב"ה צפה והביט עד סוף כל הדורות וסידר כל אלו המערכות כפי הכנתו על דרך זה שיהיה נמסרים ביד הצדיקים, והכל משתנה על ידי פעולת הצדיקים, והיינו על ידי התורה כאשר הם מחזיקים בתורה. ועל זה אמר הוי מרבה לחקור את אלו העדים, כמו שנפרש בפרק וא"ו במאמר וחקור דין. ואמר שהצדיקים יחקרו וידרשו אלו העדים כל ההתחדשות שעתיד להתחדש על ידי העדים וימתיקו כל הדינים ויהפכו הכל לטובה. והיינו שכתב הרמב"ן ז"ל שהם הנסים נסתרים, רצ"ל בשגם שנראה שהוא מסדרי העולם והקביעות מכל מקום הוא נמסר ביד עושי רצונו, ועל ידי פעולתם יוכלו להפכו לטובה:

משנה יב

הלל אומר כו' אוהב שלום ומקרבן לתורה. אוהב שלום, היינו שעושה שלום בין ישראל לאביהם שבשמים שמוכיח אותם תמיד ומקרבן לעבודתו ית"ש:

משנה יג

הוא היה אומר נגד שמא כו' ודלא מוסיף יסוף ודאשתמש בתגא חלף. הנה לכאורה כפל המאמר, דנגד שמא ודאשתמש בתגא, חדא נינהו. ויש לומר דרומז בזה על האדם כשלומד תורה או מתפלל או איזה מצוה שעושה, שלא יעשה הדבר בשבילו להגעת איזה שכר או מיראת איזה עונש, רק כל דבריו יהיו לשם שמים הכל לכבודו ית"ש. ועל זה הזהיר אותנו הכתוב באמרו דברים כד, י כי תשה ברעך משאת מאומה, ירצה שמתפלל לכוונת איזה שכר, וזהו כמו שמלוה על המשכון, לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו, רצ"ל זה האיש לא יבא אל בית המלך פנימה, רק בחוץ תעמוד כו', ואם איש עני הוא, איש רומז על הבורא ב"ה, שבזמן החורבן נראה כעני כביכול. לא תשכב בעבוטו, כי מצינו שמו"ר נא, שהמקדש נתמשכן עמנו. ואמר שצריכין בני ישראל שלא ישכנו ולא ישקטו ולא ינוחו על זאת להחזיר העטרה ליושנה שתגלה ותראה מלכותו בקרוב, ולזה אמר השב תשיב לו את העבוט, ולזאת יברכך ולך תהיה צדקה:

ודאשתמש בתגא. פירוש ששימש בכתרי אותיות. או יאמר, כי תגא הוא אחוריים מכתר, כמו שמצינו שהתרגום הוא אחוריים מלשון הקדוש. ובזה נתיישב מה דאיתא בגמרא ר"ה לב ע"ב שצריכין אנו לומר בפסוקי מלכיות דכתיבי בתורה, וחשיב התם חד ותרועת מלך בו במדבר כג, כא, ולבסוף חשיב פסוק שמות טו, יח ה' ימלוך לעולם ועד, ותמוה אמאי לא חשיב הך ברישא כדכתיב, וגם אן לא אמרינן הכי. וגם מה שהקשה הרמב"ן ז"ל דהתרגום שעל פסוק ה' ימלוך לעולם ועד, אין מכוון עם הפסוק שכתוב ימלוך, לשון עתיד ומתרגם מלכותו קאים, והוא הוה. אך באמת הוא, כי בוודאי ומלכותו בכל משלה תהלים קג, יט, אך דהוא דרך אחוריים שאין נראה כלל גודל מלכותו, ולזה בשירת הים שצפו ברוח קדשם מה שעתיד להיות שאין זה גאולה שלימה, ואמרו ימלוך דרומז על העתיד והוא לימות המשיח, ואז מלכותו תהא נראה לעין כל. אבל המתרגם פירש להאמת, בודאי מלכותו קאים ובכל משלה, כי בודאי

אפס זולתו הגם שאין נראה. והנה הש"ס הוצרכו ד' פסוקי מלכיות ורצו לסדר הפסוקים המשמשים בלשון הוה כגון ותרועת מלך בו, ולא רצו לסדר זה הפסוק ה' ימלוך כו' דהוא עתיד, רק אח"כ שלא מצאו יותר סמכו גם זה. אבל הסדר הוא כמו שכתוב בתורה הקודם קודם. וזהו אמרם ודאשתמש בתג"א, רצ"ל שצריך האדם להתפלל על זה שיתראה מלכותו ותנשא לעיני כל חי ולא בדרך אחוריים, כי תג"א הוא אחוריים כנ"ל:

ואמר הכתוב דברים כה, ה כי ישבו אחים יחדיו, רומז על כנסת ישראל דהם אחים ורעים למקום, ומת אחד מהם, רצ"ל שנסתלק מהם האחדות, כמו שמצינו יומא ט ע"ב שבית שני נחרב על שנאת חנם. ובן אין לו, רצ"ל שסר צלם מעליהם שאינם ניכרים שהם בני אל חי. לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר יבמה יבא עליה ולקחה לו לאשה ויבמה, רצה לומר

שתראה שהבורא ירחם עליהם ולקחה לו לאשה, והיה הבכור אשר תלד, רצ"ל הצדיק דהוא נקרא בן בכור שנאמר שמות ד, כב בני בכורי ישראל. יקום על שם אחיו, רצה לומר שהצדיק הזה יקום ויעמוד בפרץ עליהם להיות להם שם שיקראו אחים ורעים למקום, ולא ימחה שמו מישראל. ואם לא יחפוץ האיש, הוא הבורא ית"ש דנקרא איש כנ"ל, לקחת את יבמתו, ועלתה יבמתו השערה ונגשה יבמתו אליו לעיני הזקנים וחלצה נעלו מעל רגליו, נעל רומז על המלוכה כמד"א שה"ש ז, ב מה יפו פעמיך בנעלים, אך היא בהסתר שאינה נראית כנ"ל שהוא דרך אחוריים ואינו רוצה לגלות עצמו דרך פנים, וחלצה נעלו, רצ"ל שתחלוץ זאת המדה ותראה להראות מלכותו לעין כל ושיכירו וידעו כל יושבי תבל כי לו תכרע כל ברך ולו המלוכה, וירקה בפניו, דהנה האברבנאל פירש שתרוק בהמנעל עצמו, והוא על דרך זה שתרוק ותקונן על מלכותו ית"ש שהוא בהסתר דרך אחוריים ואין ניכרת גודל גבורתו ולומר לפניו קצתי בחיי ומאוס לי כרוק, ואם תתן לי כל חללי דעלמא לא תנוח לי עד אשר תכונן ירושלים ותכונן מלכותך לעד. או וירקה בפניו, רומז על כנסת ישראל שתתפלל למקום ב"ה על זאת ולומר לפניו שכל תענוגי עולם הזה וכל העולם איננו שוה בעיני לכלום. וענתה ואמרה ככה יעשה לאיש אשר לא יבנה את בית אחיו, רצ"ל שתאמר לפניו כמו שאנו כל חפצינו בך והכל כלא חשוב לעינינו, כך העכומ"ז עושים לך ומשחקים עליך כביכול אין אתה חשוב בעיניהם, ומה גם אם היו ביכולתם לעלות ולבקוע הרקיע ולהלחם בך אין מן הנמנע להם. וזהו אומרה ככה יעשה לאיש, הוא הבורא ב"ה, ואומר כמו שאנחנו עושין כן יעשה לך, וכל זאת למה אשר לא יבנה את בית אחיו, לכונן את בית חיינו ולהשיב שכינתו בתוכינו במהרה בימינו. ונקרא שמו בישראל בית חלוץ הנעל, שתסיר זאת המדה ותופיע עלינו בהדר גאון עוזך ותנשא עלינו לעיני כל חי וידע כל פעול כי אתה פעלתו:

וביותר צריך האדם להתעורר על זה בעשרת ימי תשובה לאקמא שכינתא מעפרא, כי בי"ת רומז בעשרת ימי תשובה. יאמר אם אין אני לי מי לי, כי הנה מצינו סוכה נג. שהלל היה אומר כמה דברים בשם ה', וכמו שהשי"ת בעצמו אומר כן. וירצה שתעשה כל כך התפעלות עד שהשי"ת יודה לדברך ויאמר כן בוודאי אם אין אני לי, אני"י רומז על המלוכה, כמד"א דברים לב, לט אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא, ואומר אני הוא בעל היכולת, כי בידו הכל. ואמר אם אין אני לי מי לי כנ"ל ודאי:

משנה יד

הוא היה אומר אם אין אני לי מי לי. יבואר על דרך הפשוט, כי בודאי הצדיק צריך להושיע לישראל ולהעלותם ולקרבתם לעבודת השי"ת ולעשות כל התאמצות, אך האדם בעצמו צריך גם כן לישא בעול ולכוף עצמו כאגמון ולשמוע מוסר ותוכחת הצדיק, ולא להכביד לבבו כאבן כי אז לא יועיל לו, כמאמר הכתוב דברים כב, א לא תראה את שור אחיך, שהוא מדרגת שור שעושה מעשה בהמה, או שיו נדחים והתעלמת מהם, רק השב תשיבם לאחיך, לעבודת השי"ת. ואם לא קרוב אחיך אליך ולא ידעתו, דעת הוא התחברות, פירוש שאין אתה יכול לחברו אל הקדושה, ואספתו אל תוך ביתך, שתכנסהו במחשבתך ולהתפלל עבורו. עד דרוש אחיך אותו, רצ"ל עד שירחמו עליו מן השמים, והשבותו לו. וכן תעשה כו' הקם תקים עמו, וכמו שפירש רש"י ז"ל שם כב, ד שלא יאמר הואיל ועליך מצוה כו', לא כן הדבר, רק שזה האדם בעצמו צריך שיהיה גם כן סעד לדבר הזה ולהתחזק בעבודתו ית"ש ואז יצליח, ולזה אמר התנא אם אין אני לי מי לי, רצ"ל כשאני בעצמי איני מחזיק אותי בדבר זה, לא יועיל לי שום אדם בעולם:

או יאמר אם אין אני לי מי לי. פירוש אם אין האנ"י, דהיינו הבורא יתברך, לי, כלומר שגם זה שאני עובדו גם זה הוא מכחו יתברך המשפיע לי ונותן בי כח ושכל לעבוד אותו, מי לי, ואם לא עכשיו אימתי, לא כמו השוטים שמניחים לעבודת הבורא עד אחר ימי זקנותם ואחר עשיית צרכיהם. ויש אשר יעזבו ימיהם בהבל וריק מהבלי הזמן וסומכין עצמן על ימי הזקנה. כי בוודאי אם היה האדם יודע יום קצו בוודאי היה מקיים זאת שוב יום אחד כו' אבות פ"ב מט"ו בכל רצונו וחשקו, נמצא וכי מחמת שהוא בטוח בחסד הבורא שיאריך עוד ימיו, גלל כן יהא מחסר בעבודתו יתברך, אין זה כי אם כפוי טובה ח"ו. וזהו משכיל לדוד יתהלים נב, א, כשהיה דוד המלך ע"ה עובד את הבורא היה מסתכל בהמשכיל המשכילו כל זה הוא הבורא יתברך לומר שאין זה מצדו ומשכלו:

משנה טו

שמאי אומר עשה תורתך קבע אמור מעט ועשה הרבה. כי בוודאי צריך האדם לקבוע עתים לתורה ולעשותם עיקר עסקיו, וזהו קבע:

או יאמר עשה תורתך קבע. שצריך האדם לראות שיגיע לו איזה פעולה ותכלית לעבודת הבורא יתברך מהלימוד שלמד ויקבע הדברים בלבו ולא יהיה כמשפה ולחוי, כי מה יועיל לו רוב הדברים והלימוד באם לא יגיע לו ממנו שום תועלת, וזהו אמור מעט ועשה הרבה, שהאמירה והדיבור יהיו מעט ועיקר כוונתך יהיה על העשייה שתרבה. כי זה אינו כלום שילמוד האדם את התורה, רק צריך להיות שהתורה תלמדהו דרכי ה' והדרך אשר ילך בה, כמו שאנו מברכין המלמד תורה לעמו ישראל, שהתורה מלמדת אותנו:

או יאמר עשה תורתך קבע. רומז על האדם כשלומד או מתפלל שיקבע הדברי תורה ההם למעלה ויקשרם למעלה בשרשם תחת כסא כבודו ית"ש, אמור מעט כו', רצ"ל אף שאמירתך בזה העולם הוא

דבר מועט, אבל בעולם העליון הוא הרבה כי כמה אלפים עולמות מתתקנים אחר הדיבור שלומד כהוגן ועל דבר הנזכר:

או יאמר עשה תורתך קבע. כשתלמוד או תתפלל תראה שדיבורך יהיה קבוע למעלה, אמור מעט ועשה הרבה, שתאמר מעט בתפלה ואף על פי כן תעשה ותפעול הרבה למעלה:

והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות. רצ"ל כל מה שיגיע אליך ממנו ית"ש הן איזה מקריות תקבלם באהבה ובחבה ובסבר פנים יפות:

או יאמר והוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות. רצ"ל הפירוש כי כל נשמה היא קשורה בשורשה, כמד"א ישעיה ס, כא נצר מטעי כו' כנ"ל, ולזה יש בתורה ששה ושלישים כריתות, כי לכל נשמה יש לה ל"ו מיתרים שבהם קשורה ומקושרת בשורש העליון, וכשאדם עובר על כרת אחד רח"ל אזי נכרת משורש אחד למעלה, וכמו כן בכל כרת ח"ו, עד ח"ו כשעובר על כל הכריתות אז נכרת לגמרי רח"ל ועבר ובטל מן העולם ואין לו תקומה כלל לא בזה ולא בבא, ועם כל זה יש מקום הנקרא כנסת ישראל שבו כלולים כל נשמות עושי רצונו ונקרא כל האדם, וזהו שאמר התנא כשאתה עושה כן, שתעשה תורתך קבע, תזכה לקבל ולמשוך החיות הקדוש מזה העולם הנקרא כל אדם מכללות נשמות עושי רצונו:

או יאמר עשה תורתך קבע. על דרך דאיתא בספר יצירה קבען בפה. ירצה על כ"ב אתוון שבהם ברא הבורא ית"ש כל העולמות וקבען בפה האדם. ונמצא שכן הוא ודאי כשאדם מדבר איזה דיבורים הן בתורה או בתפלה ודאי מנענע כל העולמות בזה. למשל כשלשלת וראשה קשורה באיזה מקום אחד, ואם אוחז בראשה השני אז אין ספק שמנענע כל השלשלת עד מקום שקשורה אף אם היא רחוקה כמה פרסאות כן הדבר הזה. וכל זה צריך האדם לחשוב ולקבוע בלבו כי הוא בדיבורו מנענע כל העולמות, אמור מעט ועשה הרבה, רצ"ל אף שהאמירה והדיבור שהוא מדבר הוא מעט, רצ"ל דבר קטן בעלמא, אף על פי כן עושה הרבה כנ"ל:

או יאמר אמור מעט. שאמירתך יהיה במעט בהכנעה. ואז עשה הרבה, רצ"ל שתפעול ותעשה הרבה בדיבורך המעט:

משנה טז

רבן גמליאל אומר עשה לד רב והסתלק מן הספק. עשה לך רב, רצ"ל כשלומד או מתפלל תעשה לך רב הוא הבורא יתברך, שתצייר במחשבתך שהבורא יתברך הוא לנגדך ומלמדך להועיל. והסתלק מן הספק, רצ"ל שלא יהא לך זאת לספק אצלך, רק תחשוב שבודאי הבורא יתברך מצוי אצלך, כי הוא לעילא מכל

עלמין ותחות כל עלמין ובגו כל עלמין ולית אתר פנוי מיניה כלל. כי זה הוא עיקר עבודת הבורא יתברך לצייר תמיד באמת ובתמים מציאות הבורא יתברך בלי שום ספק כלל, וכמו שהוא עומד בפני חבירו כי ודאי כן הוא. וזה הודאי שמו כן תהלתו, רצ"ל שעיקר העבודה והתפלה תלוי בודאי שמו שיצייר תמיד בודאי שהשי"ת לנגד עיניו ורואה במעשיו, וכפי גודל האמנה בזאת כן תהלתו, וכמו שמצינו בדוד המלך ע"ה שאמר דה"י א' כט, י ו'יברך ד'וד א'ת י'ה, ר"ת ודאי. שבתחלה היה מצייר לפניו שבודאי מציאות הבורא יתברך הוא בלי שום ספק, וכמו שמשוה רבינו ע"ה עלה בשם זה לרקיע, שהיה מצייר תמיד לפניו זאת ועלה במעלות עד רום רקיע, ועל כל פנים אם אין ביכולתנו לעשות כזאת, על כל פנים נצייר נגדנו מה שאמר דוד המלך ע"ה תהלים טז, ח שויתי ה' כו', ששם הוי"ה היא תמיד מצוייר לנגדנו אמיתות היותו שהוא הוה ומהוה כל היות. ואנו אומרים תהלים פה, ח הראנו ה' חסדך, יצ"ל כן שהראנו ה', זהו החסדיך, שתשפיע לנו בהירותך לחשוב תמיד באמיתות היותך. וישעך תתן לנו, כי הנה ודאי הבורא יתברך חושק בנו תמיד ומשתוקק עלינו תמיד, אך אנו מתפללין וישע"ך תתן לנו לשון פונה, כמו ואל קין וגו' לא שעה בראשית ד, ה, שתתן בלבבנו שגם אנו נשתוקק אליך להסתר בצל כנפך:

ואל תרבה לעשר אמדות. עשר הוא יראה, כי עשר הוא י והיא יראה. ואמר שלא תהא יראתך כדבר מאומד, אך תחשוב בדעתך ובשכלך על כל הטובות שעשה עמך כל ימיך על האדמה וגודל תוקפו ומלכותו יתברך, ואז בוודאי תירא מלפניו, כי האיך לא נירא מפני מלך גדול ונורא שאין כמוהו:

או יאמר עשה לך רב והסתלק מן הספק. רצ"ל שישמור אדם עצמו אף מן ספק נידנוד עבירה:

או יאמר והסתלק מן הספק. ספק הוא לשון חיבור, וכן הוא לשון המשנה סופקין בגפנים. וירמז כי צריך האדם לדבק ולחבר עצמו כל כך בהבורא יתברך בתורה ובתפלה, עד שיהא מופשט מהגשמיות כל עיקר ומסולק מזה העולם. וכמ"ש בשו"ע או"ח סימן א' שויתי ה' לנגדי תהלים טז, ח זה כלל גדול בתורה, וזהו הסתלק, שתהא מסולק מן העולם, מן הספק, פירוש מן הסיפוק והחיבור והדביקות בו ית"ש:

או יאמר עשה לך רב כו'. שבאמת צריך האדם לחזק את לבו בעבודת השי"ת כל מה דאפשר ולעלות במעלות ולא יביט אל מראהו לבעבור שלא יתראש בעבודתו יתברך. וזה אומרו עשה לך רב, הוא לשון גדולה, כמו רב לכם בני לוי במדבר טז, ז, שצריך האדם להגדיל את עצמו בענין זה להיות תמיד מוסיף והולך בעבודת השי"ת ולא להתגדל ח"ו בעבודתו, כי בוודאי צריך לעבוד את בוראו בענוה ושפלות, כי הכל מאתו יתברך אשר נתן לו הכח למעשה זו, רק לצד מה שזכרנו שצריך שלא ישפיל את עצמו לגמרי למעט בעבודתו יתברך, כי לכל אדם יש לו חלק ושורש בתורת ה' והתיקון הנאה לו לתקן:

ואל תרבה לעשר אמדות. עישור הוא יראה כנ"ל, שצריך האדם לירא מהבורא יתברך שלא מאומד ושמיצה, רק צריך לבחון ולהתבונן תחלה גודל רוממותו יתברך ושהוא מלא כל הארץ כבודו ואז תהיה יראתו על פניו. וכדאיתא בזוה"ק על ענין פתיחת עינים בשמונה עשרה, שצריך האדם כל כך להתבונן

ברעיוניו שהבורא יתברך מלא כל הארץ כבודו ולעילא מכל עלמין ובגו כל עלמין ותחות כל עלמין והוא כנקודה זעירא כו' עד שלא יוכל לפתוח עיניו מאימת הבורא עליו חסר, ולכן צריך ליחד עצמו קודם התפלה ולבחון בעצמו באם יוכל לעמוד לפני הבורא יתברך ממש פנים בפנים לדבר עמו ואז יתפלל:

משנה יז

שמעון בנו אומר כל ימי כו' ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה. הוא מפרש דברי רבן גמליאל אביו שאמר והסתלק מן הספק וכו'. ואמר לא מצאתי לגוף טוב משתיקה, רצ"ל שידבק האדם את עצמו כל כך בהבורא יתברך בדביקות גדול, עד שיתבטל במציאותו וישאר הגוף שתוק כאלם, כמו שאמר הכתוב תהלים נח, ב האמנם אלם צדק תדברון, רצ"ל כשהייתי במעלות אלם שנשארתי מבלתי כח וחוש לדבר, אז יכולתי לדבר צדק בפני הבורא יתברך. ואמר שה"ש ה, ו נפשי יצאה בדברו, על ידי הדביקות והתשוקה להבורא ית'. וזה נרמז בש"ס מנחות כט ע"ב שתוק כך עלה במחשבה, כשהאדם עולה במחשבה למעלה ומדבק עצמו בהשי"ת נשאר הגוף מושתק כאלם וכו"ל:

ולא המדרש עיקר אלא המעשה. כנ"ל שצריך האדם לקבוע דבריו למעלה בשרשם, שאם לא כן אז ח"ו וכל המרבה דברים מביא חטא מאותן הדיבורים שמשליך מפיו בלי כונה בלי דחילו וריחמו לא פרחת לעילא, והן משוטטות על פני הארץ תחת השמים והן נעשים ח"ו כקליפות והוא המסך המבדיל בינו לבין קונו:

או יאמר כל המרבה דברים מביא חטא. על דרך שאמר קהלת ה, ה אל תתן את פיך לחטיא את בשרך, רומז על בשר הקודש והוא הברית המעור, כי ע"י הדברים בטלים גורם רעה רח"ל, וגם מילה הוא לשון דיבור, וכשמקלקל דיבוריו מקלקל גם הברית רח"ל. כי אם האדם יכתוב הדיבורים שידבר על נייר, ואחר כך יסתכל בהם יראה שיבוש מעצמו, ובפרט כי גדול מאוד חטא דברים בטלים, כי לא ישוב אל לבו לשוב עליהם, כי דברים בעלמא הם, ועל זה אמר דוד המלך ע"ה תהלים מט, ו עון עקבי יסובני, רומז על העבירות קטנים שאדם דש בעקביו ולא נותן אל לבו לשוב עליהם הם יותר קשים ומרים משאר עבירות שלבסוף הם מסבבים אותו ואינן מניחים אותו לעבוד את בוראו:

בעזר ראש וראשון נשלם פרק ראשון:

פרק ב

משנה א

רבי אומר איזו היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת וכו'. פירוש שעושה תפארת לעושיה, הוא הבורא ית"ש בתורה ותפלה, ועל ידי זה משפיע תפארת לעולם התחתון לכנסת ישראל. וזהו ותפארת לו מן האדם, פירוש שהעולם מתפארים עם האיש הצדיק הזה במה שמביא להם השפעות הנ"ל. ולכאורה אינו מדוקדק, דמתחלה התחיל לדבר בלשון נסתר שיבור לו האדם, ולבסוף אמר לנוכח והוי זהיר, אך דהענין הוא כך, כי ידוע שלזה נקרא רבי רבינו הקדוש, לגודל צדקתו שהיה מופרש ומובדל מזה העולם התחתון כלל, כי קדוש הוא לשון פרישה, עד שקודם מיתתו הגביה ידיו ואמר שמימי לא היה הנה מעולם הזה אפילו באצבע קטנה, כך היה תמיד מקושר בעולמות העליונים ולא היה יכול לדבר עם העולם לנוכח מגודל התדבקותו בהש"ת, רק היה מדבר בעדו והעם שומעין ממילא, כמו שמצינו בגמרא על אחד שהיה דורש בשוק העליון, פירוש בעולם העליון, וטליתו היה מונח בשוק התחתון, פירוש טליתו הוא הגוף היה מונח בעולם התחתון. ומצאו נחש כרוך עליו, פירוש מחמת התדבקות גופו אל ההמון באמרו לפניהם תוכחת מוסר נמשך אליו גם כן מאותן הרהורים רעים של ההמון. וזה נחש, שאותן המחשבות והרהורים הן מסט"א ומזוהמת הנתש שבזה העולם השפל, ולזה התחיל רבינו הק' מתחלה להיות מדבר בעדו בנסתר, וכשאמר ותפארת לו מן האדם, היינו כנ"ל שמשפיע ומטיב לבריות, אז נחית מעט מדרגוי והעולם נתעלו מקדושתו עד שבאו לנוכח ואז דיבר עמהם לנוכח:

משנה ב

רבן גמליאל בנו של ר' יהודה הנשיא אומר יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ שיגיעת שניהם משכחת עון כו' שזכות אבותם מסייעתם. יש לומר פי' כמ"ש הרב מורינו אלימלך בספרו נועם אלימלך על פסוק במדבר ח, ג ויעש כן אהרן כו', ופירש רש"י מגיד שבחו שלא שינה עי"ש, ותוכן דבריו שהצדיק המושלם במדרגתו צריך לקשר עצמו בקשר אחד ביחוד גמור בהבורא יתברך ובכנסת ישראל להשפיע להם כל טוב אדוניו שבידו. וזה יפה תלמוד תורה, הוא עבודת הש"ת ודביקותו בו יתברך. עם דרך ארץ, רומז על כנסת ישראל, כמה דאת אמרת מלאכי ג, יב ואתם תהיו לי ארץ חפץ, רצ"ל כשהוא מדבק עצמו גם בכנסת ישראל להשפיע להם כל טוב וגם להעלותם למעלות לעבודת הש"ת:

וז"ש במדבר ח, ד וזה מעשה המנורה מקשה זהב עד ירכה עד פרחו וגו', דהעולם מקשין שאין זה מקומו של פסוק זה, אך לפי הרמז שאמרנו הוא מכוון. והיינו שהצדיק צריך להדבק בכללות ישראל ואף בפושעי ישראל לבלתי ידח ממנו נדח, וזה רומז עד ירכה עד פרחו, רצ"ל מראש ועד סוף עד שפל הדיוטא התחתונה, וכדאיתא במדרשים מקש"ה רומז על ארבעה דברים שנתקשה משה רבינו ע"ה בהם, מ'נורה, ק'ש'קל או ש'רצים, ה'חודש, ואנו נאמר שהק' רומז לשרצים, כי הקו"ף הוא רמז כקוף בפני אדם. ורומז לד' בחינות ישראל, יש שהם צדיקים גמורים שהם כמנורה יאירו תמיד למעלה. ויש שהם במשקל בינוני. ויש בהם מחדשין עצמן בכל פעם לעלות מטומאתן. ויש שהם רשעים גמורים רח"ל בבחינת שרצים, ואף על פי כן כולה מקשה אחת הוא ויחוד גמור ולכולם יהיה תיקון אי"ה. ומשה נתקשה

בזה האיך יהא התיקון הזה, לזה כתיב כן עשה את המנורה, ונחלקו בו חכמי ישראל, יש אומרים הקב"ה עשאו בעצמו, רצ"ל כי בודאי דבר זה אין שום בריה יוכל להשיג ולתקן זאת, כי אם השי"ת בעצמו יתקן כל אלה. ובעצמו, רומז למה דאת אמרת בראשית ב, כג עצם מעצמי ובשר מבשרי, רומז על כנסת ישראל שהם עצם מעצמו כביכול וחלק אלוה ממעל, והאיך יפול דבר ארצה ח"ו ובודאי יתוקן הכל אי"ה כל אשר בשם עושי רצונו יכונה, אך אותן שאינן מנשמת כללות עושי רצונו כלל לא יתוקנו לעד. למשל למלכה שכל היוצא מגופה והצפרנים מגופה חסר כאן ב' ג' תיבות, אבל יש חילוק אותן צפרנים שגדלין בטומאתה כשנטהרה מטומאתה צריכה לחתוך אותן ולהשליכם לטמיון:

וזה שיגיעת שניהם משכחת עון, שאם לא ירצה הצדיק לדבק עצמו בכללות ישראל, היינו מפני חסר כנ"ל רשעי ישראל, נמצא גורם ח"ו קיטרוג למעלה וגם עליו יקטרוגו על איזה עון. מה שאין כן כשמדבק בכללות אז משכח העון:

וזה כל תורה שאין עמה מלאכה, מלאכה ר"ת מלא כ"ל הארץ ישעיה ו, ג, היינו כשמדבק עצמו ומקשר העולם הכל יחד אז ממשיך הקדושה והאלהות לכל באי עולם וממלא כל הארץ כבודו ית"ש. מה שאין כן כשאינו חפץ בזה גורם עון כנ"ל. רק צריך להיות בענוה יתירה ולחשוב שהוא הגרוע מכולן ואז יוכל להעלות:

ואמר שזכות אבותם מסייעתם, כמבואר בספר תניא באריכות כי כל איש ישראל יש לו שורש הקדושה מה שהשרישו אבות העולם הם אברהם יצחק ויעקב בזרע ישראל, והיא האהבה המוסתרת בלב כל ישראל למסור נפשו על קדושת שמו אף הריקנים שבהם. וזה שאנו אומרים אלהי אברהם וכו', הוא האלהות והקדושה שהשרישו לנו אבותינו עד סוף כל הדורות. אפס שמגודל החומריות היצה"ר מחשיך האור הקדושה ההיא, נמצא בוודאי יוכל הכל לתקן ולחזור לשורשו הקדוש:

משנה ג

הו זהירין ברשות שאין מקרבין לו לאדם אלא לצורך עצמן כו' ואין עומדין לו לאדם בשעת וחקו. רשות, רומז על ר"ת היוצא מפסוק ש' ק' ו' צ' י' ת' שעולה רשות. וגם אותיות ושר"ת הוא רשו"ת רומז על המלוכה, ושר"ת רומז על העבודה. שעיקר העבודה צריכה להיות להמליך את הבורא יתברך על כל העולם וישתחוו לפניו כל הברואים כו'. ואף בתפלה שמתפלל על איזה דבר, דהיינו רפואה או פרנסה וכדומה, עיקר כונתו יהיה לתקן ולפעול זאת למעלה בשורשו, כי בודאי כן הוא כאשר יחסר לאדם איזה דבר שצריך להתפלל עליו הוא לבעבור חטאיו אשר פגם למעלה בשורש הצינור העליון במלכות שמים עד שמגיע החסרון והפגם ממילא גם אליו, ולכן צריך להתפלל על זה בעיקר כוונתו לתקן זאת למעלה בפגמו לתשלום המלוכה, וגם שימליך את הבורא בכל דבר אשר ישפיע לו ואשר ימלא את חסרונו, שאין מקרבין לו לאדם, אלא כשמתפלל לצורך עצמן, רצ"ל לצורך עולמות העליונים כנ"ל. ואז ואין עומדין לו לאדם בשעת דחקו, רצ"ל ואין, רומז על האי"ן סוף ב"ה. עומד לו בשעת דחקו, למלאות משאלותיו גם כן כאשר

עיקר כוונתו לשם שמים, מה שאין כן כשעיקר כוונתו לצורך עצמו אז לא במהרה נענה, ואין עומדין לו בשעת דחקו ממש:

משנה ד

הוא היה אומר עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך בטל רצונך מפני רצונו כדי שיבטל רצון אחרים מפני רצונך. שיעשה רצונך, היינו הטוב שישפיע לך. לא יהיה לך כאב המוכרח ליתן לבנו אף שאינו עושה רצונו, רק ברצונו הטוב יתן לך ובשמחה רבה שמדרך הטוב להטיב:

גם רומז שיעשה רצונך, שיעשה לך רצון שתרצה תמיד לעשות מה שהוא רצונו ית"ש דהיינו התורה והעבודה:

בטל רצונך כו'. היינו כשיבא לך איזה דבר ועון לעשות מה שהוא נגד רצונו ית"ש תבטל רצונך מפני רצונו, או בטל רצונך, רצ"ל כי השי"ת נתן הבחירה ורצון לאדם לעשות כאשר ירצה אם טוב ואם להיפך, והוא למען הרבות שכרו כנודע. ואם כן כשיבא לאדם איזה דבר מה שהוא נגד רצונו ית"ש ויצרו תקפו עליו ברצונו שיעשה אותו, יבטל רצונו ויאמר לפניו ית"ש רבש"ע הריני מבטל רצוני לגמרי אי אפשר בו ולא בשכרו רק חסר ב' או ג' ת'בות רצונך, ואז השי"ת יבטל באמת רצון אחרים שהם כחות המסיתים חסר כנ"ל, וגם יבטל רצון אחרים הם מחשבות עכומ"ז ורצונם בגזירתם על ישראל כמו פרעה והמן שהוא כנגד רצונו ית"ש. הגם שהכל הוא ממנו ית"ש ומרצונו הטוב להוכיח את ישראל, מכל מקום הם לא עשו כל זה כדי לקיים רצון השי"ת, אדרבה הם סוברים שהם עושים כל זה ברצונם, ועיקר כוונתם הוא על קוב"ה ושכינתיה ועל התורה ועל העבודה, ולכן בעבור זה השי"ת יבטל רצונם וגזירתם שגוזרים על עושי רצונו ויפר עצתם ויקלקל מחשבתם וירם קרן עושי רצונו:

משנה ז

הוא היה אומר מרבה תורה מרבה חיים מרבה ישיבה מרבה חכמה מרבה עצה מרבה תבונה מרבה צדקה מרבה שלום קנה שם טוב כו'. מרבה תורה מרבה חיים, פירוש ריבוי התורה הוא על ידי שדורש בטעמי התורה ופירושיה ורמזיה שזו הוא שבח התורה והריבוי, כמו שכתבנו במקום אחר שזו היא אשת חיל עטרת בעלה משלי יב, ד, שהתורה שבכתב

מתעטרת בתורה שבעל פה, ועל ידי זה מרבה חיים, דהיינו שהבורא ית"ש מוסיף חיותו בזו התורה שמוסיף, כי התורה בעצמותה כמו שהיא אצלנו היא גשמית חסר ב' תיבות בא אור החיות שהבורא ית"ש מלביש בתוכה. ומזה החיות בא לכל העולם, כי העולם נברא עם התורה, נמצא כל דבר שבעולם תלוי בתורה וממנה שופע החיות:

מרבה ישיבה מרבה חכמה. ההיפוך מהמרבה בסחורה הנ"ל, רק שמיישב דעתו ומחשבתו תמיד בעבודת הבורא יתברך אז מרבה חכמה:

או יאמר מרבה ישיבה מרבה חכמה. רומז על הצדיק האומר דברי תורה בפני ההמון שכל מה שמטים דעתם ומחשבתם אל הצדיק לשמוע דברי תורה מפיו כמו כן בא השפעת התורה אל הצדיק והדבר אשר יאמר אליהם. דדיה ירווך בכל עת משלי ה, יט, מה הדד הזה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוציא טעם, כן הדברי תורה כל מה שנכפפים אליו ומחברים מחשבתם אל מחשבת הצדיק אזי כמו כן בא ההשפעה יתירה במחשבת הצדיק, וכמ"ש פירוש הכתוב משלי א, כ חכמות בחוץ תרונה, חכמות, רומז על שני חכמות שמתחברים חכמת ההמון עם חכמת הצדיק, אזי בחוץ תרונה חסר תשלום המאמר:

מרבה עצה מרבה תבונה. עצה, רומז על הצדיק כדאיתא בזוה"ק על פסוק דברים כ, יט לא תשחית את עצה. וכיון בזה, שאל יאמר האדם מה תועלת בידי לשמוע דברי הצדיק ומוסריו כלום הוא יודע די מחסורי אשר יחסר לי למלאות חסרוני ולהשיבני דבר לעניני, לא כן הוא, רק שעל ידי המוסרים והתוכחות שהצדיק דובר על ידי זה יגיע אליו הרהורי תשובה ויהרהרו ברוע מעלליהם וישבו עליהם, נמצא על ידי ההתחברות הצדיק במחשבותיהם יוכל להודיע חסרונם אף בכללם. ועל דרך זה אומר הדברי תורה בפניהם דרך כלל, והוא כפטיש יפוצץ סלע שמתחלק לכמה ניצוצין וכל אחד ואחד יוכל למצוא מרגוע לנפשו ולמלאות חסרונו ומבוקשתו אשר יחסר לו בעניניו. וזה מרבה עצה מרבה תבונה, תבונה, הוא מבין דבר מתוך דבר, רצ"ל בשגם שאינם שואלין לו בפיהם, מכל מקום הוא מבין חסרונם מתוך מחשבותם:

מרבה צדקה מרבה שלום. הפשוט הוא כאשר נותנין צדקה לעניים עושין שלום בינו לבין השי"ת שלא יתרעם עליו ית"ש, כמה דאת אמר ישעיה כז, ה או יחזיק במעוזי יעשה שלום לי:

או יאמר שעל ידי הצדקה שהאדם עושה, מעורר הצדקה למעלה שהבורא ית"ש יוכל להתחבר אל הכנסת ישראל ולהשפיע להם טובו גם כן בדרך צדקה, ולא יכול לבוא שום ערעור וקטרוג בההשפעה לבעבור שהיא בדרך צדקה וחסד לא בדרך שכר. ולזה צריך האדם לעורר הצדקה למטה, וכמו שביארתי הכתוב ישעיה נד, יד ובצדקה תכונני, נמצא בזה גורם היחוד בין קוב"ה ושכינתיה, וזה שלום, אותיות ש"ם ל"ו ש"ם רומז על השם אדנ"י. ול"ו, רומז על הצדיק כנודע. ועושה היחוד ביניהם. וזהו קנה שם טוב קנה לעצמו, כי הבורא ית"ש לית ליה שם ידוע, רק כשברא עולמו קרא לעצמו חסר. והשם אדנ"י משותף עם הכנסת ישראל שהם נושאים אדנותו עליהם, הגם שהוא ית"ש מושל בכל אפילו בקליפין, מכל מקום הם בעצמותם כופרים בו ית"ש, ואין נושאים עליהם אדנותו רק הכנסת ישראל. וזהו קנה שם טוב, כשהאדם קונה השם טוב, דהיינו שנושא אדנותו על עצמו. קונה לעצמו כביכול לעצמות היותו ית"ש, והוא הממליך את הבורא ית"ש בעולם. וזה גוף וברית חשבינן חד, כי טוב איקרי ברית כנודע:

קנה לו דברי תורה קנה לו חיי העוה"ב. רצ"ל העוה"ב הוא ההשפעה השופע תמיד מאתו ית"ש עלינו. וחיי העוה"ב רומז לחיות זו ההשפעה, כמו התינוק כשהוא חכם ומתענג בו האב והאב נותן לו איזה דבר על ידי התענוג שעלה בלבו מתענוג בנו החכם, נמצא עיקר החיות מזה המתנה הוא התענוג שהיה לו לאביו. כמו כן הבורא ית"ש על ידי התענוג והשעשוע שמתענג כביכול בנשמת ישראל, משפיע להם כל טובו, נמצא חיות ההשפעה הוא תענוגו ית"ש. וכשקנה דברי תורה קנה לאותו החיות של העוה"ב חסר ב' תיבות הבורא ית"ש שופע גם עליו:

משנה ח

רבן יוחנן בן זכאי הוא היה אומר אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך. נדקדק בזה המאמר אמאי לא יחזיק טובה, ומאי נתינת טעם בדבר כי לכך נוצרת, אדרבה טובה גמורה היא שהטיבו השי"ת להשלים פעלו אשר לדבר זה נפעל ונברא, כי מי יתן לקיים כל המוטל עלינו לקיים אשר גלל כן נוצרנו. אלא דהכי פירושו, דרומז שאל יחזיק הטובה הוא התורה שלמד לעצמו, רק ילמוד לאחרים גם כן. וזהו אומרו כי לכך נוצרת, רצ"ל כי זה העולם הוא דוגמת עולמות העליונים שהם מקבלים זה מזה ומשפיעים זה לזה, כמה דאת אמרת ומקבלין דין מן דין, כך בעוה"ז צריך כל אחד לקבל מתבירו. וזה שלמד ישפיע וילמוד לאחרים. וזה רומז הכתוב איוב ה, ז אדם ל'ע'מ'ל' יולד, ר"ת ל'למוד ע'ל מ'נת ל'למוד:

חמשה תלמידים היה לו לר' יוחנן בן זכאי כו' ר"א בן הורקנוס בור סיד שאינו מאבד טפה. הוא על דרך דאיתא כי בכל יום ויום יורדין מ"ח טיפין לגן עדן ושם מקבלין הנביאים, ולזה היו מ"ח נביאים. והשיריין יורדין לכל העולמות התחתונים וכזה יורד בכל יום, וזהו המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, המ'חדש מורה על אלו מ"ח טיפין הנ"ל, והן הנה השפעות קדושות איך לעבוד את הבורא ית"ש. והן הן הכרוזים המוזכרים בש"ס שיוצאין בכל יום שובו בנים שובבים, ויש אשר ישמעו הכרוז ממש, ואף מי שאינו שומע באשר הוא מגושם בבשר האדם, עכ"פ בא לו התעוררות בלבו, כי אע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי, רצ"ל נשמתו אשר היא קשורה לעילא שומעת זה הכרוז וימשיך התעוררות בלבו, ומזה בא לו איזה הרהור תשובה או איזה ענין טוב איך לעבוד את הבורא, כי כרו"ז הוא אותיות זכו"ר, רצ"ל שאלו הכרוזים הם שיזכור את בוראו תמיד. אך יש כמה בני אדם אשר יכבידו אזנם משמוע ולא יביטו אל פעולת ה' ולא יחושו לזאת, אף כשבא להם איזה הרהור תשובה ואתערותא דלבא הם דוחין אותה המחשבה והעצה וילכו במועצותיהם, וזהו הדרך הוא רע עד למאוד. אבל ר' אליעזר לא היה כן, רק תיכף בבוא לו המחשבה הטורה הזאת חתמה על לוח לבו לעבוד בה את הבורא יתברך ולא היה מאבד הטיפה הנ"ל:

רבי יהושע בן חנניה אשרי יולדתו. ירצה על דרך דאיתא בזוהר אשה כי תזריע וילדה זכר ויקרא יב, ב, איש אמו ואביו תיראו שם יט, ג, במה שהקדים האם לאב. הנה בהיות כי צריך האדם לקדש עצמו בשעת הזיווג בכל מיני קדושות, וגם האשה, שלא יהיה כוונתם רק להוליד בנים לעבודתו ית"ש בלי שום מחשבת פסול ח"ו שיכוון רק להנאתו ועושה הטפל עיקר, וזה יהיה כמו ילדי זנונים ח"ו רח"ל. וכמו שאמר דוד מלכא קדישא ע"ה תהלים נא, ז הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי, משל על זה למי שאוהב את המלך בודאי עושה כל התאמצות להעמיד למלך עבדים ומשמשים, כך זה האדם לא יהיה כוונתו רק כדי

להעמיד למלך מלכי המלכים הקב"ה עבדים ומשמיים לעבודתו ית"ש. ולזה מקדים בפסוק האשה לאיש, כי אצל האשה היא חידוש טפי לכוון מתשבתה בלתי לה' לבדו בלי תערובת ומחשבת חוץ ח"ו להנאתה. ולזה אמר אשרי יולדתו, רצ"ל שהיה קדוש מרחם שגם אמו קדשה וכוונה לזאת בשעת הזיווג שיהיה לה בן לעבודתו יתברך והיתה הורתו בקדושה:

רבי יוסי הכהן חסיד. על דרך שכתוב איזה חסיד המתחסד עם קונו:

רבי שמעון בן נתנאל ירא חטא. רצ"ל כי יש בני אדם אשר יראים לחטוא מפני העונש המגיע להם, אבל הוא לא היה ירא משום דבר בעולם רק מן החטא בעצמו שיהיה מונעו מעבודת בוראו, באמרו איך אוכל לחטוא נגד בוראי אשר מלא כל הארץ כבודו ולית אתר פנוי מיניה. ומה גם שלא ישמע אלי בדברי אליו עוד. וכמו שנמצא בפירוש רש"י בחומש על פסוק במדבר לה, לד ולא תטמא את הארץ אשר אני שוכן בתוכה כי אני ה' שוכן בתוך בני ישראל, ופירש רש"י ז"ל שלא תשכינו אותי בטומאה, ובודאי כן הוא, כשישים האדם על לבו למי מטמא בחטאיו אשר יחטא, כביכול הוא מטמא להש"ת כאשר הוא שוכן בתוכו אף בטומאתו, בודאי ממילא לא יחטא:

רבי אלעזר בן ערך כמעין המתגבר. שהיה תמיד מתגבר לעבודתו ית"ש ועולה תמיד ממדרגה למדרגה עד למעלה. מה שאין כן המלאכים שהן עומדין תמיד על מעמדן וקיומם, כמו דאת אמרת זכריה ג, ז ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה. הגם שמצינו שגם העולמות העליונים לפעמים מתעלים, כל זה הוא גם כן על ידי הצדיק התחתון שעובד את הש"ת למטה, ומידי עברו במעלות דרך שמה בעולמות העליונים מעלה גם כן את העולמות בדרך הילוכו, ודי למבין. כי כל העולמות ע"י זה עולם השפל הם קיימים, וכמו שכתב בספר רזיאל על שמנה שם השיעור קומה כביכול אצל הבורא ית"ש, וכתב, כתרא דרישא הוא ששים רבוא פרסאות כנגד ששים רבוא נשמות ישראל אשר הם קיימים לעולם ולא יעדר אחד מהם, והכתר הוא שנשמות ישראל מכתירים לו ית"ש, ובזה הוא ששים רבוא פרסאות כי מיניה וביה הוא:

משנה ט

אמר להם צאו וראו איזו היא דרך טובה שידבק בה האדם. פירוש צאו ממדרגתכם להביט בהצטרפות העולם, על דרך שפירש מורי הרב מורינא אלימלך זצ"ל בספרו על פסוק במדבר ל, ג לא יחל דברו, אבל אחרים מחלין לו ברכות לב. . רצ"ל זה הצדיק הוא בלא יחל שאינו יוצא לחולין כי הוא דבוק תמיד במחשבתו בהבורא יתברך, רק אחרים מחלין לו, רצ"ל עושה אותו חולין, מחמת שצריך לירד ממדרגתו להצטרפותם. והנה יש חילוק בין דרך לאורח. כי האורח הוא מסילה קצרה ולפעמים אשר לא ילכו בה. אבל הדרך הוא רחב ורגילות לילך בו תמיד ורבים בוקעים בו. ובוודאי היו לו כמה תלמידים כמו שמצינו פסחים כו. שהיה דורש בצלו של היכל. ואף על זה יש גם כן רמז שהיה דורש ומתפלל שלא יחרב בית המקדש, כי צל הוא בלשון אשכנז שט"ן. והתפלל שלא יארע שום שטן ומקטרג ח"ו שיחרב ההיכל,

אבל אלו החמשה היו גדולים ואנשי מעשה ותמיד היו דבוקים למעלה. ואמר להם צאו ממדרגתכם לראות בהצטרפות העולם:

רבי אליעזר אומר עין טובה. הנה על דרך הפשוט הוא שתהא עינו טובה בשל חבירו ולא יהיה צר עין. כי זה יהא ח"ו מצד הכפירה, כי אם יחשוב האדם שהכל מאתו יתברך לא יקנא לשום דבר בשל חבירו, כי ה' נתן לו ודאי נכון הוא הדבר. רק אם לא יחשוב זאת, ויחשוב שמהנכון הוא שיהא הכל שלו וכופר במה שהש"י נתן לו, ולזה אומר עין טובה:

או יאמר עין טובה. על דרך שאמרנו לעיל בסיפור שבחו שהוא היה בור סוד שאינו מאבד טיפה. לזה אומר גם כן עין טובה, רצ"ל העיוניות הוא המוח והמחשבה והשכל יהא טובה שלא יסיר עיונותו מהש"י ולא יאבד שום טיפה היא המחשבה שתפול לו. וגם זה לא יוכל להיות רק בקידום תקנתו העין הגשמי שלא יקלקל בראותו דברים רעים ח"ו:

רבי יהושע אומר חבר טוב. מן הפשוט הוא שיהא לו חברים טובים שילמד ממעשיהם. וכמו ששאלו לחכם אחד מה מעשיך, אמר להם צאו וראו בחבירי:

או יאמר חבר טוב. הוא הבורא יתברך שצריך האדם לדבק עצמו בהבורא ית"ש:

רבי יוסי אומר שכן טוב. כמה דאת אמרת משלי כז, י טוב שכן קרוב מאח רחוק, וכמו כן הבורא יתברך שמו אף שמלא כל הארץ כבודו ואינו רחוק כלל, אף על פי כן נראה כרחוק, ולאז כל אדם יוכל לדבק בו יתברך. אך יהיב לן עצה לדבק בצדיקים שהם השכנים להבורא יתברך ולקרבה אליהם, ואז יוכל לעלות עמהם. וזה האדם הרוצה לקרב עצמו אל הצדיק צריך להפקיר עצמו עם כל אשר לו לזה הצדיק ואז יוכל לקרב אליו ולדבק בו, כמו שמצינו שמואל א' ט, ח בשאול ונערו כשהיו מבקשים החמורים והלכו אצל שמואל הנביא, ויאמר הנה נמצא בידי שתי כסף, ולמה לו השתי כסף, אלא הענין הוא כך, כי אם יבוא בפתע פתאום אל הצדיק באיזה ענין אזי לא ישמע אליו, רק שצריך מקודם לקרב אליו במה דאפשר, ובאותן שתי כסף היה מקרב עצמו אל שמואל הנביא:

רבי שמעון אומר הרואה את הנולד. הוא על דרך שאמרנו לעיל בסיפור שבחו שהיה ירא חטא. ואמרו גם כן הרואה את הנולד, כי בודאי החטא בשעתו הוא מתנוק מאד ואחריתו מר, לזה אמר הרואה את הנולד, אשר יולד מחטא זה כמה מקטריגים ומשחיתים רח"ל, ובחשבו זאת בודאי לא יחטא:

רבי אלעזר בן ערך אומר לב טוב. כי הוא היה כמעין המתגבר שהיה תמיד מתגבר לעבודתו ית"ש ולבו בוער בו תמיד לעבודתו ית"ש. לזה אמר לב טוב, שלב הוא לשון להב, שצריך שתהא הלהב עולה תמיד לבעור בלבו לעבודתו ית"ש:

אמר להם צאו וראו איזו היא דרך רעה שיתרחק ממנה האדם. רבי אליעזר אומר עין רעה. הוא ההיפוך ממה שכתבנו לעיל בשני הפירושים:

רבי יהושע אומר חבר רע. גם כן ההיפוך מטוב:

רבי יוסי אומר שכן רע. גם כן ההיפוך מטוב, ובכלל זה הוא גם כן מי שאינו בא לבית הכנסת להתפלל כמו דאת אמר יימיה יב, יד הוי על כל שכיני הרעים, כדאיתא בגמרא ברכות ה. , והוא שירחיק מלהיות שכן רע למקום ב"ה:

רבי שמעון אומר הלוה ואינו משלם אחד הלוה מן האדם כלוה מן המקום. על דרך שכתב האור החיים על פסוק ויקרא ה, כא וכיחש בעמיתו בפקדון כו' וימעול מעל בה', כי הנה המלוה הוא בעדים, ומי שלוה בעל פה בלא עדים בודאי משוי ליה להשי"ת לעד. והנה זה שמכחיש מועל בשתים, בחבירו שאינו משלם לו, ובהשי"ת איך שהוא משקר בו והוא עד. והנה הוא כלוה מן המקום, שנאמר תהלים לז, כא לווה רשע ולא ישלם וצדיק חונן ונותן, וגם הוא על דרך שאמר התנא אבות פ"ג מ"כ החנות פתוחה כו' הרוצה ללות כו'. והנה כי השי"ת נותן חיותו וכחו לבני אדם וזן כל העולם, ומן הראוי לשלם לו במה דאפשר. אבל זה הרשע אינו משלם, ואף על פי כן צדיקו של עולם חונן ונותן, כי הוא יכול לקבל חובו באיזה זמן שירצה:

משנה י

הם אמרו שלשה דברים רבי אליעזר אומר יהיה כבוד חבירך חביב עליך כשלך ואל תהי נוח לכעוס כו'. כי אם יהיה נוח לכעוס אז לא יכבדוהו:

או יאמר יהי כבוד חבירך כו', כמו שאמרנו לעיל חבר טוב הוא השי"ת. ואמר שיהא כבודו חביב עליך כשל עצמך וכדאיתא בגמרא ברכות כח ע"ב שנכנסו תלמידים לר"א לבקרו אמר להם יהי מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם, אמרו ליה ותו לא, אמר להו ולואי:

ואל תהי נוח לכעוס. הענין הוא, כי הצדיקים בהיותם מודבקים בהשי"ת בראותם שעיר אלהים מושפלת ושועלים מרקדין בהיכלו ואומרים איה אלהיכם, אז תבער כמו אש בלבם, ומגודל הצער שיש להם לפעמים יתחילו להתרעם ולומר למה נגרע מכל העכומ"ז שהמה שלוים ושקטים, וזה תרעומת דמסכנא,

ולזה אמר אל תהי נוח לכעוס, רצ"ל שלא תהא נוח לדבר זה לעשות כן בכל זמן, רק בהיותך מודבק בו ית"ש. וכמו דאיתא בזוה"ק על פסוק בראשית כח, יא וילן שם כי בא השמש, ופירש שם לשון תלונה. כי בא השמש, החורבן הדומה ללילה:

ושוב יום אחד לפני מיתתך. פירש הרב הקדוש מוה' לוי יצחק בדרך הלצה, כי הכעס הוא דומה למיתה, כי הנשמה יוצאת ממנו. ואמר ושוב יום אחד כו', קודם שאתה כועס תתודה ותשוב, כי בזה אתה מת, ובודאי כשיתודה מקודם שוב לא יכעוס:

והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה. הנה כמו האש יש בו אור שהוא השלהבת אשר הוא נראה לעינים, ויש בו גחלים אשר אינן בוערות, ולפעמים ידמה גם כן שהן עוממות מחמת האפר שעליהן, ובאמת יש בהן עוד אש ומכוה, כך הצדיקים יש בהן אור הנראה לעינים שהם בוערין תמיד בתפלתן, ואף כשפוסקין מתפלתם, נשארו כמו גחלת אש, ולפעמים ידמה לעולם שכבה אורו באשר שהוא עוסק עם העולם ומדבר דיבורים כדיבורי העולם, ובאמת בפנימיותו יש בו אש כמו הגחלת אשר היא מכוסה באפר. ונמצא האדם הכסיל ילמד ממעשה הצדיק לעסוק גם כן בדברים בטלים ולדבר דברים בטלים בחושבו להיות גם כן כמוהו, ובאמת אינו כן, כי הצדיק אף שמדבר איזה דיבורים, הוא מחמת שאהבת ה' בוערת בו, וצריך להוציא הדיבור בפיו. וזה השוטה יעשה גם כן כמוהו וזה הבל, ומעשה הטוב אשר הצדיק עושה שלומד ומתפלל זה לא ילמוד, לזה אמר והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים, כנגד אורן, רצ"ל הוא האור הנראה לעינים לכל מה שהצדיק לומד ומתפלל ולבו בוער תמיד לעבודת השי"ת זאת תלמוד ממנו. והוי זהיר בגחלתן שלא תכוה, רצ"ל זאת המעשה שהצדיק עושה לפעמים בצרכי עולם, לא תלמוד ממנו, כי הוא כמו גחלת אשר אין האור נראה בו מבחוץ רק מבפנים ויוכל להיות שיתלהב האור מבפנים ויצא לחוץ. ואמר וכל דבריהם כגחלי אש, הוא על דרך שאמרו סוכה כא ע"ב שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכין לימוד, רצ"ל אפילו בשיחת חולין שלהן הם מיחדים בזה יחודים גדולים ועמוקים ומתקנים בהם עולמות עליונים. ואם כן איך אתה יכול ללמוד מהם זה הדבר לעשות כמעשיהם, רק למד מהם האור שלהם, הוא התורה והתפלה כמו שהם מתפללים ואז ייטב לך:

משנה יג

רבי שמעון אומר הוי זהיר בקריאת שמע ובתפלה. נראה לפרש על דרך שאמר ברשב"א כשעומד אדם בתפלה צריך ליזהר בג' דברים, א', שלא יחשוב שראוי אני לעשות בקשתי, רק לצפות לחסד עליון שיעשה עמו חסד חנם, כמ"ש משה רבינו ע"ה דברים ג, כג ואתחנן אל ה', אין חינון אלא לשון מתנת חנם. והב', צריך לדעת שהבורא ב"ה וב"ש יכול בוודאי לעזור לו ולא להסתפק ח"ו. והג', שלא לשום בטחונו רק בו לבד ומבלעדו אין עוד עזר. ועל זה תקנו שלש ברכות הראשונות שבתפלה. בברכה הראשונה גומל חסדים טובים, להורות שאין לאדם במעשיו הטובים. ובברכה השניה מחיה מתים סומך נופלים ורופא חולים ומתיר אסורים, להאמין שהוא כל יכול, ובברכה שלישית אתה קדוש כו', וקדושים בכל יהללך סלה, קדושים נקראים העולמות העליונים, הם יהללך סלה. כי הכל מודים שמבלעדו אין מלך גואל ומושיע:

ובסגנון זה מפרש התנא הוי זהיר בק"ש ובתפלה. כי בק"ש מבואר שתי בחינות מאלו השלשה, ונתתי מטר ארצכם בעתו, דברים יא, יד שיש בידו כח לעשות הכל. השמרו לכם וגו' ועצר את השמים וגו' שם יא, טז-יז, וכשאינן אני נותן מטר לא תוכלו להוושע על ידי אחר. והבחינה הג' לא נרמז בק"ש. ועל זה אמר התנא וכשאתה מתפלל אל תעש תפלתך קב"ע, שהוא מלשון קביעות וחוב, אלא רחמים ותתנונים לפני המקום. וזהו הבחינה הג' שנאמר יואל ב, יג כי חנון ורחום הוא, חנון הוא מלשון מתנת חנם, וניחם על הרעה, כי כשהאדם עושה תשובה ומתחרט על מעשיו הרעים ומקבל עליו שלא לעשות עוד רע רק טוב, הוא גורם שהקב"ה גם כן מתנחם על הרעה, אף שנגזר כבר הוא מבטל אותו ועושה חסד עמו:

ואל תהי רשע בפני עצמך, לומר היאך אני יכול לעורר מדת החסד ואני מלא פשעים ועוונות, הלא נאמר תהלים יח, כו עם מסיד תתחסד, אל תחזיק עצמך כך, כי כמו שהאדם היה מזומן לחטוא ועובר על פשע, כך מעורר למעלה מדת החסד לבטל כל הגזרות שהיה מזומן לבוא שהבורא ב"ה נוהג עמו מדה במדה, כמו שאמרו ר"ה יז. למי נושא עון למי שעובר על פשע:

משנה יד

רבי אליעזר אומר הוי שקוד ללמוד תורה. תחלה נבאר הפסוקים ירמיה א, יא, ויהי דבר ה' אלי לאמר מה אתה רואה ירמיהו ואומר מקל שקד וגו'. לכאורה יש לדקדק מה שאל לו, והלא הראה לו מקל שקד, בודאי רואה אותו. אלא כך אמר לו, מה אתה רואה שאין אתה רוצה לילך בנבואתך. ויאמר אליו מקל שקד אני רואה, רומז לכ"א יום מי"ז בתמוז עד תשעה באב, כמו שהשקדים גדלים בכ"א יום, והם ימים שפלים מאוד והתאות והחמדות מתגברין לאדם ובאים לו הרהורים רעים. ויאמר ה' אלי היטבת לראות כי שוקד אני על דברי לעשותו, הדיבור"ר הוא המלוכה, כי עיקר המלוכה לפנות לדבריו לכל אשר יצוה, משום זה יכונה המלוכה בשם דיבור. ואמר לו כי שוקד אני על דבר"י, פירוש המלוכה שלי כי אצא להיות להם לעזר ולסעד לנשא המלוכה ולעשותו. כי בימים האלו צריך כל אדם לעשות הכנה על המועדים הבאים לטובה ולבנות המלכות שמים מחדש. ולכך יש נ' ימים מתשעה באב עד ראש השנה, ומראש השנה עד יום הכיפורים י' ימים, ומיום הכיפורים עד סוכות ד' ימים, ויום א' של סוכות כתיב בו ויקרא כג, מ ולקחתם לכם ביום הראשון, הרי ניד"א, רמז לשם אדנ"י:

ועל ימים אלו נאמר איכה א, ג כל רודפיה השיגוה בין המצרים, פירוש כל רודפי י"ה, השיגוה, כי הבורא יתברך יוצא לעזר ולסעד לנו, כמו שכתוב שמות ג, יד אהי"ה אשר אהי"ה, גימטריא כ"א. אלו כ"א יום שבין המצרים אהיה עמם בעזרתם. לכך קל להתקרב עצמו אל הבורא יתברך בימים אלו משאר ימים, כדוגמא ומשל כשהשר יושב בפלטין שלו אז אינו בקל לבוא אצלו מחמת השומרים הסובבים אותו וגם צריך להביא לו תשורה גדולה לראות פניו, אבל כשהשר יוצא לדרך קל לבוא אצלו וגם תשורה מועטת נחשבה בעיניו בד' גלוסקאות או בחלה יפה ומקבל אותו בסבר פנים יפות מחמת שהוא בדרך. והחילוק הוא בין הרואה אותו בביתו לרואה אותו בדרך, כי הרואה אותו בביתו יכול לראות אותו כשהוא מופשט

מבגדיו, והרואה אותו בדרך רואה אותו כשהוא מעוטף בבגדיו. אבל מכל מקום לראות אותו בדרך יותר קל, אך אותה ראייה אינה מצוחצחת כמו שהיא רואה אותו בביתו. ובימים האלו יוצא הבורא ב"ה מחמת תזקת הימים וחריפותם. ובתשעה באב לעת ערב הציתו בו וכלה חמתו על עצים ואבנים, ואז נמתקו הדינים, ולכך אומרים במנחה נחם, ואחר כך מתחילין הנו"ן ימים עד ראש השנה, שבהם נפתחין הנו"ן שערי בינה שהם הנו"ן שערי תשובה, ועל זה אמר התנא הוי שקוד ללמוד. הו"י, בגימטריא כ"א. רומז לימים הנו"ל שהם כ"א שגדלים בו שקדים, וצריך אדם לשקוד על דברי תורה ודע מה שתשיב. מה שתאמר לא נאמר אלא מה שתשיב, כלומר אינך רשאי להתחיל עמו כדי להחזירו למוטב, אלא אם ירצה להדיחך דע מה שתשיבנו, וצריך אדם לדעת ממחשבתו ושכלו ולא במקובל, לכך אמר דע, מדעת עצמך, וכך הוא הדוגמא ביצר הרע שלא תתחרה בו, רק תשמור עצמך כל מה שתוכל. כמו שהבעל מלחמה צריך עיקר לשמור עצמו ממכת חברו, ואגב יוכל להיות שמכה את חברו העומד נגדו. כך העיקר צריך לשמור עצמו מהיצר הרע, ואגב תוכל להכניע אותו:

משנה טו

רבי טרפון אומר היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים והשכר הרבה ובעל הבית דוחק, פירוש על ידי שהיום קצר והמלאכה מרובה, מחמת זה השכר הרבה. כי יש ימים קצרים כגון אלו הימים שבין המצרים הם נקראים ימים קצרים במעלה, והמלאכה מרובה, מלאכה"ה אותיות א'ל מ'א כ'ל ה'ארץ. כמו שכתבנו למעלה, כשהשר בדרך אזי יכול לבוא אצלו בתשורה מועטת, והפועלים עצלים, פירוש בזה העולם שהוא מלא תאוות וחמדות ועצלות וביגיעה רבה בא לאדם פעולת שמים, שזה העולם נקרא עולם העשייה כמו שכתוב בזוהר חדש, היושבת בגנים שה"ש ח, יג, גנים, הוא מלשון גנות, פירוש שהיא יושבת בזה העולם שהוא מלא זבל ודברים גשמיים, חבירים, הם המלאכים המקשיבים לקולך, שמקשיבים לקול של בני ישראל, ואחר כך נגשים לומר שירה לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה מחמת שהוא מלא זבל, לפיכך הקב"ה מתאוה לתפלתן של בני ישראל. כמשל יותר מה שמזבלין השדה יותר מוציאה פירות. ולכך עש"ה, בגימטריא שכינ"ה, שהוא שוכן גם בזה העולם, ומחמת זה השכר הרבה, ובעל הבית דוחק. כי בודאי מי שהוא מכונה בשם עושי רצונו, בודאי לסוף יעשה תשובה בעל כרחו על ידי פורעניות שיבא ח"ו עליו, וזהו ובעל הבית דוחק, מוטב שתעשה תשובה בעוד לא נגעה בך יד ה':

משנה טז

הוא היה אומר לא עליך כו' אם למדת תורה הרבה נותנין לך שכר הרבה ונאמן הוא בעל מלאכתך כו' ודע שמתן שכרן כו', פירוש כי מה שדרשו מנחות קי. אחד המרבה ואחד הממעט כו', אין זה אלא כשהמעט אינו יכול להרבות, אבל אם יוכל להרבות, אינו יוצא ידי חובתו במועט, כמ"ש מעשה שהביא עשיר יונה לעולה. נותנין לך שכר הרבה, שהשכר הניתן לך הוא לך במתנה, כי מי יש שכר יותר ממה שזוכה לעמוד לפניו יתברך וללמוד תורתו הקדושה, הלא בעינינו אנו רואים כמה שרים גדולים מבזבזין ממון הרבה להיות להם איזה שירות לשרת את פני המלך, כגון להלביש אותו או שאר דברים. אלא השכר הנותן לך, נותן לך במתנה חוץ התענוג הזה שזכית להתענג בו:

ונאמן הוא בעל מלאכתך כו'. פירוש הבורא ברוך הוא שהוא הבעל מלאכה שאתה עושה, כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל שישלם לך שכר פעולתך כאילו פעולתך ממש, כמו שכתוב תהילים סב, יג לך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, כאילו הוא מעשהו ממש:

ודע שמתן שכרן כו'. פירוש אף שבעולם הזה לא ישולם לצדיק שום שכר, דע שכולו שמור לעולם הבא. כי כשהבורא יודע שלא יזיק להצדיק שבשביל כך לא ירום לבו, בוודאי הוא נותן לו פירות בעולם הזה והקרן קיימת לעולם הבא. ולזה הצדיק רואה הבורא שהטוב יזיק לו בעולם הזה, גונז השכר לעולם הבא:

בעזר צור ישענו נשלם פרק שני:

פרק ג

משנה א

עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה דע מאין באת כו'. יש לדקדק למה חזר ואמר מאין באת מטפה סרוחה, היה יכול לומר דע מאין באת מטפה סרוחה, וכן כולם. ועוד יש לדקדק על מלת דע, שלכאורה הוא מיותר, שכבר התחיל ואמר הסתכל, ותירצו המפרשים שאין הסתכלות שייך אלא בדבר גשמי, כגון מאין באת ולאן אתה הולך, שזה האדם יכול לראות בעיניו. אבל על לפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון אין שייך לשון הסתכלות, לכך אמר דע, כך פירשו המפרשים מלת דע:

ונראה עוד ליישב, שמלת דע קאי על מאין באת דסמיך ליה. בהקדים הפסוק קהלת ג, כא מי יודע רוח בני אדם העולה היא למעלה ורוח הבהמה היורדת היא למטה וגו'. כי באדם יש בו רוח היא הנשמה שהיא חלק אלוה ממעל. ויש בו רוח הבהמה הוא הגוף היורדת למטה כי המיתה הוא בגוף. אבל הנשמה הקדושה בודאי אינה הולכת למקום רמה ותולעה, רק היא עולה למעלה אל מקורה לחיים נצחיות. והתנא אמר דבריו בתרי אפי. נגד הנשמה אמר דע מאי"ן באת, כי נגד הנשמה אין שייך לשון הסתכל, וצריך אתה לדעת בעין שכלך שהנשמה באה מתחת כסא הכבוד ממקום שנקרא אי"ן. ולאן אתה הולך, שהנשמה מורכבת בגוף, וצריך לדעת למה הרכיב הקב"ה הנשמה שהיא חלק אלוה ממעל אל הגוף הגשמי, ונתנה בעולם השפל הזה שהוא מלא תאוות וחמדות, כדי שהנשמה תתגבר על התאוות וחמדות, כדי שיעבוד את ה' ובזה יהיה יותר תענוג, כמו שכתוב בזהר הקדוש שהעולם הזה נקרא טיט היון, שבו צדיקים צומחין, ולשם השליך ניצוצין קדישין, וצריך אדם ללקט אותם ולהעלותם. כמשל לאחד שפיזר אבנים טובות אל האשפה וטנופת וצוה לבנו ללקט אותם ולנקותם מן הטנופת, בודאי יותר שבנו לוקט ומנקה אותם בודאי יותר מקבל שכר מהם. ויוכל אדם להבין שבעולם הזה מחמת שפלותו, יוכל אדם להשיג

מעלות גדולות. ובודאי כך יש ימים בשנה שהם שפלים, דהיינו בין המצרים, יוכל אדם יותר להעלות יותר ניצוצות ויותר אבנים טובות ומרגליות יוכל ללקט בהם ולהעלותם, ומה שיוכל אדם לתקן בט' באב שהוא בשפלות, אינו יכול לתקן בשמחת תורה, וכן להיפך. כי חרוצים ימיו של אדם, ובכל יום ויום צריך אדם לעשות תיקונים שנחרץ עליו דבר יום ביומו, ומה שיוכל לתקן ביום זה לא יוכל לתקן למחר. כי למחר צריך לעשות תיקונים אחרים וללקוט אבנים טובות ומרגליות. וזהו שנאמר שמות טז, ד ולקטו דבר יום ביומו, דייקא. וכמאמר הזוהר הקדוש לבושין דלביש בצפרא לא לבש ברמשא, לבושין דלבש ביומא דא לא לבש ביומא דא:

וכל זה צריך לתקן בתורה ובתפלה ובתשובה. לא כקצת המוני עם שאומרים שלא יוכלו להתפלל בין המצרים, ובודאי המה כסילים ולבם בל עמם. רק צריך להתחזק עצמו בתורה בתפלה ובתשובה בימים שבין המצרים שהם ימי תשובה, שמי"ז בתמוז התחילו מ' יום אמצעים שביקש משה רבינו עליו השלום רחמים על ישראל, כמו שאיתא במדרש דב"ר ג שבמ' האמצעים לא הניח מקום אחד במרום שלא התגולל בו לבקש עליהם רחמים, עד שנאמר לו בראש חודש אלול פסל לך. ובפרקי דרבי אליעזר כתיב שבאותן מ' יום חזר עליהן להחזירם בתשובה, ולכאורה נראה שהם מדרשים חלוקים, אבל באמת נראה דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, שזה היה מעלת משה רבינו עליו השלום יתירה משאר נביאים, ששאר נביאים כשהיו מקבלים נביאות היו צריכים להתבודד וגופם היה בטל, אבל משה רבינו עליו השלום היה איש אלהים, ואמרו במדרש דב"ר יא מחציו ולמטה איש, ומחציו ולמעלה אלהים, פירוש שהיה יכול לדבק עצמו למעלה בהבורא יתברך שמו. ולמטה היה איש ומדבר עם בני אדם, ובאותן מ' יום עשה שני הדברים כאחד, שביקש רחמים במרום, ולמטה הוכיחן להחזירן בתשובה והעלה תשובתם לפני כסא כבודו יתברך שמו:

[פירוש על משנה ב' מובא לעיל בפרשת בחוקתי]:

משנה ד

רבי שמעון אומר שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו עליו דברי תורה כו'. אבל כו' ואמרו עליו דברי תורה כאלו אכלו משלחנו של מקום שנאמר יחזקאל מא, כב וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה'. איתא בש"ס חגיגה כז. מה ענין שלחן אצל מזבח, לומר לך בעת שאין מזבח שלחנו של אדם מכפר, והיינו כשיש עליו דברי תורה. כי בוודאי בכל דבר גשמי יש בו ניצוץ קדוש רוחני, וזה נמשך מהדיבור שצוה הבורא יתברך בשעת הבריאה, מזה הדיבור היה נמשך בו ניצוץ קדוש. וכן כתב המגן אברהם או"ח סימן ו' ס"ק ד' שהגוף ניזון מגשמיות המאכל והנשמה ניזונת מרוחניות המאכל, נמצא כשהאדם עוסק בדברי תורה על שלחנו מתעורר בזה הדיבור הק' של מעשה בראשית שהוא החיות אשר ניתן בזה המאכל ומעלה אותנו והוא דוגמת הקרבן, וזה וידבר אלי. זה, רומז על הבורא יתברך שנקרא זה אלי ואנוהו שמות טו, ב, ופירוש כשהבורא יתברך שורה על שולחנו, אז הוא לפני ה':

או יאמר זה השלחן אשר לפני ה'. רצ"ל אימתי הוא צירוף שלחן, כשהוא לפני ה' כנ"ל. אבל כשאינו לפני ה' אזי נעשה מאותיות שלח"ן צירוף לנח"ש רח"ל שזה השלחן הוא של הנחש והוא הסטרא אחרא, כדכתיב ישעיה כח, ח כי כל שלחנות מלאו קיא צואה בלי מקום. כי כשאוכל בקדושה ובטהרה, אדרבה מזה יכול להגיע לאיזה התעוררות הארה ושמחה וחשקות לעבוד את הבורא יתברך, מה שאין כן כשאוכל שלא בקדושה, אז מגיע לו מזה המחשבות ותאות רעות שבעולם רח"ל. כי אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר:

וזה ראשית עריסותיכם תרימו חלה במדבר טו, כ. חל"ה, אותיות ח"ל ה', היינו שתראה שיהא שם הוי"ה שורה על המאכל. מראשית עריסותיכם תתנו לה' תרומה, קאי על האדם, כמו שבש"ס ברכות יז. כינו לאדם בשם עיסה, כמ"ש שאור שבעיסה מעכב. וז"א ראשית עריסותיכם חלה תרימו, לרמז בא שתיכף בימי בחרותנו יראה להמשיך הקדושה עליו, וגם יש לפרש דקאי על תחלת יצירת האדם שצריך שיהיה בקדושה יתירה, כי עיקר גידולו של אדם אחר כוונת השימוש, וכמו שאמר דוד המלך ע"ה תהלים נא, ז הן בעון חוללתי ובחטא יחמתני אמי. ולזה אמר עוד באם אמר האדם הן כליתי כל ימי עד עתה בהבלי עולם ומעתה אין לי עוד תקנה, לזה אמר אם תרצה מראשית עריסותיכם, שאדרבה אם תחזור למוטב מראשית עריסותיכם תתנו לה', ותעלה כל המחשבות רעות שהיה לך עד עתה. וביותר שאף הצדיק צריך לזה, שעל ידי שמזכיר מעשיו הכעורים או איזה נדנוד מחשבה שהיה לו עד עתה ורוצה להעלותם, ועל ידי זה מעלה גם כל מעשי בני אדם הרעים אל הקדושה. וזה תתנו לה' תרומה לדורותיכם, היינו שעל ידי זה יעלה עמו כל בני דורו:

ושיערו חכמים שיעור חלה מ"ג ביצים וחומש ביצה, כי חלה גימטריא מ"ג. וגם רומז כי מ"ג אותיות ג"ם. וחומש, היא ה', רומז לשם הוי"ה ברוך הוא. והיינו בכל מעשים שעושה יחשוב שהבורא יתברך שמו הוא המהוה אותה הוא עיקר המעשה והוא כטפל לה' בלבד. וזו מלת ג"ם, רומז לדבר הטפל, כמו שפירש האלשיך בפסוק בראשית ל, ל מתי אעשה גם אנכי לביתי עי"ש:

בבואכם אל הארץ אשר אני מביא אתכם שמה והיה באכלכם מלחם הארץ במדבר יח, יט רומז כמו שאמר הרב הקדוש מהור"ר זושא ז"ל ברצוני שלא לאכול, ומה אעשה שבוראי יתברך כמעט כופה אותי במה שברא לי הפה, כי בודאי הבורא יתברך לא ברא עולמו כי אם לעבדו בלבד, אם כן מה היה צורך לברוא את הפה לצורך אכילה וכיוצא מדברים אלו. אך דבזה יש גם כן עבודת השי"ת כנ"ל, שבכל ענין מעניני העולם יש בו עצם רוחני הצריך להעלותם. וזה מאמר הכתוב אשר אני מביא אתכם שמה והיה באכלכם מלחם הארץ, היינו אני מביא אתכם לזאת שאתם מוכרחים לאכול, כדי שתרימו חלה לה':

וענין שלשה, היינו דכתיב שמות לא, ג ואמלא אותו רוח אלהים בחכמה ובתבונה ובדעת, ואלו שלשה מרכבה לזאת, ועל ידי התורה מושכים את הבורא יתברך בשכלם באלו השלשה מדות, וכן בשבת כתיב שם לא, טז ושמרו בני ישראל את השבת כו' לדורותיכם, ודרשינן בש"ס לשון דירה, היינו שיכין דירה נאה לכבוד שבת ונר דלוק, ורמז לזה מראש מקדם נסוכה, היינו כי אותיות השניים מאותיות ראש השב"ת,

שמה דקב"ה. ואותיות שניים מאותיות קדם הם רה"ן, למפרע הנר. וצריך גם כן להכין דירתו, הוא מחשבתו ומוחו ולבו לכבוד השבת, הוא שמה דקוב"ה שישרה שכינתו בקרבנו. כי ר"ת ב'ני י'שראל א'ת ה'שבת, אותיות ביא"ה, לזה שימוש תלמידי חכמים משבת לשבת, וביאה, אותיות ב"א י"ה, שבשבת בא השם יתברך לשרות על האדם, ולזה צריך להכין עצמו בכל מיני קדושות. ומלת לדורותם, כבר פירשנו על עניני הכנת שבת בעבודת הבורא, שזה שהכין עצמו יצרף עמו אף אותם שלא הכינו לעצמם. וזה לדורותם, היינו שיעלה עמו בני דורו כנ"ל:

וכן גבי ציצית כתיב במדבר טו, לח ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לדורותם. פירש רש"י, ציצית, לשון הסתכלות. וציצית כולל כל התרי"ג מצות חסר, כי ציצית הם שבעה חוטין לבן וחוט אחד תכלת, וזהו דוגמת העין, שיש בו שבעה קרומים זה על גבי זה כמו שהעלו החכמים. וביאור הענין, שהשבעה קרומים הם כנגד חסר ב' תיבות כי בצלם אלהים ברא את האדם בראשית ט, ו, לא בצלם ממש כי אינו גוף, אלא ברא את האדם שיהא מורה בתנועותיו על דרכי הבורא יתברך. ועולמות עליונים שבעה, עיני ה' המשוטטות בכל הארץ והם שבעה גוונים דלבן. היינו שהבורא יתברך משגיח להטיב לברואיו ולהשפיע להם כל טוב. וזה שבעה חוטין לבן שבציצית מורים על זה, כי אינם כי אם עדות על הבורא יתברך, והם כנגד שבע מדות חג"ת נהי"מ, כל חד כלול מעשר. עולה שבעים והוא ע', ובמילוי הוא עי"ן, והשחור שבעין מורה על השגחת הבורא יתברך בעיניו לנקום מעוברי רצונו, ולזה רומז חוט של תכלת. נמצא שהציצית מורים על השגחת הבורא יתברך שיסתכל בו האדם תמיד ולא יעבור כמו שמפורש בענין:

וגם תכלת הוא מצבע דג הוא חלזון, ודג רומז לעינא פקיחא. וגם ע' רומז לעי"ן סנהדרין, שהבורא יתברך משגיח ושופט העולם על כל דבר קטן וגדול ואין נסתר מנגד עיניו, כמה דאית אמרת יימיה כג, כד אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו. וזהו ועשו להם ציצית על כנפי בגדיהם לדורותם:

וזהו שייסד הפייטן שמור לבן כמו דרבן, מקום תכלת הנצבע, לך נפתר, סוד נסתר, חוט ציצית היות מרובע, והוא תמוה. אך דרצ"ל כנ"ל, שמור לבן, שזה רומז על שבעה עיני ה' הנ"ל. וזהו כמו דרבן שאלו שבעה חוטי לבן הם רומזים להנהגת הבורא בעולמו, מקום תכלת הנצבע, הוא לשון תכלית, שיסתכל האדם על תכליתו מה יהיה בסופו שיעמוד במשפט אפילו על שיחה קלה. לך נפתר כו' חוט ציצית היות מרובע, פירוש כי כל שמות הבורא יתברך אין בהם שם של ארבע אותיות מופרדים כי אם שם אדנ"י, והם ארבע גדפין שהבורא יתברך סוכך על ישראל להצילם מכל רעה. וזה לך נפתר כו', רצ"ל שזה השם אדנ"י הוא שם משותף שאין מלך בלא עם, ועל ידי בני ישראל הנושאים מלכותו נקרא אדון, וזה לך נפתר, סוד נסתר, חוט ציצית היות מרובע רומז לשם אדנ"י, הוא לך עם ישראל ולא לעם אחר:

ולזה ציצית כולל כל התורה והמצות, כמו שזה השם כולל כל השמות. כי הא' היא מכל השמות שיש בהם א, והי' היא מהשמות שיש בהם י, והדנ' הם מעצם השם, ולזה תכלת בציצית לשון כוללות שכולל הכל:

וראיתם אותו וגו' ולא תתורו וגו' אחרי עיניכם אשר אתם זונים וגו', היינו שתראו בעיני הבורא יתברך כביכול על השגחתו ואמיתת מציאותו. ולא בעיניכם, כי אשר אתם זונים אחריהם, כאשר תראו בעיניכם תחטאו. ועשיתם את כל מצות ה', בעבור שכולל כל המצות:

והייתם קדושים לאלהיכם, היינו שצריך האדם לקדש עצמו בכל מיני קדושות, היינו מחשבתו ולבו ומוחו שבכל עת שירצה הבורא לשרות עליו שיהא הוא מוכן, כמ"ש קהלת ט, ח בכל עת יהיו בגדיך לבנים:

ולבל יאמר האדם, איך אפשר זאת שאנשים כערכינו מוטבעים בעומק העולם הזה ותאותיו נוכל לקדש עצמינו לקדושת הבורא יתברך שישרה עלינו, לזה אמר אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים, מעומק הקליפה להיות לכם לאלהים. ואיתא בש"ס ב"מ סא ע"ב אני שהבחנתי בין טיפה שהוא של בכור לטיפה שאינה של בכור, כך אני מבחין בתולה קלא אילן בבגדו ואומר תכלת הן. בכור הן ישראל כמ"ש ובכורך ישראל גאלת, כי ישראל בכללות נקראו בכורים, כמ"ש שמות ד, כב בני בכורי ישראל, בעבור שהם בתחלת המחשבה, כי בריאת העולם היה בשביל עושי רצונו, נמצא שהם נקראים בכורים, וטפה של בכור, רומז על הבורא יתברך שהוא ראש לכל העולמות ומהוה את הכל, וטיפה שאינה של בכור, רומז על הסט"א, וזה קלא אילן. רומז גם כן על זה, כי קל"א גימטריא סמא"ל, המסמא את עיני האדם שלא להשיג על השגחת הבורא יתברך ומציאותו. וזה ס"ם א"ל:

או יאמר מבחין בין טפה של בכור לשאינה של בכור, כי האדם צריך להתבונן ולהשיג על השגחת הבורא ואמיתות מציאותו, עבור שהוא ממלא כל עלמין ומחיה אותם ומשיג על מעשיהם אם טוב ואם רע. ויהא מעביר על דבריו מגודל רוממותו איך שהוא מלך נורא ורואה במעשי איך אעשה הרע בעיניו. ומזו היראה יכול האדם להגיע לאהבה גדולה והתעוררות גדול לעבודת הבורא יתברך, מחמת שיתלהב לבבו מרוממות הבורא ית"ש. מה שאין כן כשירא מחמת העונשין של גיהנם וכיוצא, אמת שטוב הוא גם כן, אך שלא יגיע לו מזה שום התעוררות לעבודתו:

וזה אני מבחין בין טפה של בכור, רצ"ל בין היראה מרוממות הבורא בעצמו. ובין טפה שאינה של בכור, רצ"ל היראה מן העונשין הבאין מצד הסט"א והקליפה. וזו אני מבחין בין תכלת לקלא אילן, כי תכלת גם כן מורה על השגחת הבורא ית"ש בעולמו בעוברי רצונו כנ"ל, והוא משוטט בכל. וכשישיג האדם על זה אז ירא ויתרומם לבבו בהתעוררות, והיינו שצריך האדם לתלות תכלת בציצית כנ"ל, ולזה בזמן הבית כשהיו ישראל בגדולה ושלוה היו צריכין לתכלת להזכיר היראה. ועכשיו אין צריכין לתכלת, כי בלא זה לבבות ישראל נכנעים מגודל הצרות העוברים עלינו, ואדרבה צריך לחוט לבן להזכיר שאף על פי כן חסד הבורא עלינו ולא יעזבנו לנצח. אבל קלא אילן רומז על היראה מהעונשין והסט"א כנ"ל. וכן כתיב שמות יד, לא וירא ישראל את היד הגדולה וגו' ויראו העם את ה' ויאמינו בה' ובמשה עבדו, היינו שראו ידו הגדולה ותוקפו וגבורתו איך שהוא מושל בכל העולמות ושידד כל המערכות ושיבר כל מרכבות פרעה הוא מרכבות הקליפות והסט"א ויראו מגודל רוממותו, ומזה נתרומם לבבם ועלה בלבם לומר שירה. מה שאין כן בשאם היה בלבם איזה יראה חיצונה לא עלה בלבם לומר שירה:

או יאמר ר"ש אומר שלשה שאכלו על שלחן אחד ולא אמרו כו' אבל שלשה שאכלו כו' כאלו אכלו כו' שנאמר יחזקאל מא, כב זה השלחן אשר לפני ה'. ופירושו המפרשים כאלו הקריב קרבנות, כמו כהנים משלחן גבוה קא זכו ערכין כד ע"ב, ודקדקו האיך מבואר בפסוק שהוא כמו הקרבת קרבנות. ונראה לפרש כמו שכתב המג"א או"ח סימן ו' סק"ד דהגוף נהנה מגשמיות המאכל, והנשמה מרוחניות המאכל. והרוחניות המאכל הם ניצוצות קדושים, שבכל דבר יש ניצוצות קדושים שנכנסו לשם כשאמר הקב"ה תדשא בראשית א, יא ושאר מאמרות, וגם על ידי טללים וגשמים קדושים שהם כוחות מהבורא, כי למעלה אין גשם ואין טל, אלא שנשתלשל כוחות מהבורא, ולמטה נתגשם דוגמת המן שאכלו ישראל במדבר. ועל ידי שאדם אוכל ונכנס בתוכו אותן ניצוצות ובכח זה מברך ברכת המזון ואומר דברי תורה הוא מעלה אותן ניצוצות. והוא כמו הקרבנות שהיה המלאך אוריא"ל מעלה הקרבנות לריח ניחות לפני ה', ומפני כן היה בבית ראשון האור רבוצה כאר"י על המזבח, על שם המלאך

ואוכל הקרבנות, ועל שם זה נקראו קרבנות, שמקרב אותם לפני הקב"ה. וכן האדם שהוא אוכל לשם שמים הוא מקרב הנשמות שבמאכל לפניו יתברך. אבל משחטאו היתה רבוצה ככלב רמז לסט"א, והיו הניצוצות נכנסות לעולם התוהו. וזהו שפירושו המפרשים כאילו הקריב קרבנות, כמו כהנים משלחן גבוה קא זכו נזדכך גופם על ידי שהיו אוכלים לשם שמים כנ"ל:

ומביא התנא הפסוק וידבר אלי זה השלחן אשר לפני ה', פירוש שהוא עושה יחוד ז"ה עם שלחן, ז"ה, רמז להקב"ה שנאמר שמות טו, ב זה אלי ואנוהו. ושלמן, רומז למלכות כמו שלחן מלכים, על ידי שאדם אוכל ונכנס לתוכו ניצוצות קדושים ובכח המאכל ההוא עובד ה' וממליך אותו הוא עושה יחוד גמור וקדוש. וזה אשר לפני ה', שמכתיר את הבורא ב"ה כמו שהכהנים היו עושים יחודים במחשבותם הטהורים. ועוד ק"ו הוא, אם כשהיו מניחים על המזבח שהיה של אבנים ונחושת היו מעלין אותן לריח ניחוח, כל שכן כשהמאכל נכנס בגוף האדם שהוא מדבר שהוא יכול להעלותם. אבל כשהאדם אוכל למלא כריסו, אזי אין הקב"ה שורה על המאכל, ובמקום שהקב"ה מסלק שכינתו משם שם שורין הקליפות. כמ"ש דברים לא, יז על כי אין אלהי בקרבי מצאוני הרעות האלה, רעות הם הקליפות, ונכנסין הניצוצות לעולם התוהו והוא נותן כח ליצה"ר. ושלחן נתהפך לאותיות לנח"ש, הוא רמז להקליפה:

וזה שאמר התנא ולא אמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו מזבחי מתים, הוא תקרובת עכומ"ז כמו שנבאר הפסוק תהלים קו, כח ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים, ועבודת הפעור היה שהיו פוערין האחוריים לנגדו ומטילין ריעי. וצריך להבין ולהורות איך היו מעשיהם מקולקלים, וכי בלא דעת היו עושין דבר מגונה כזה לעבודה זרה שהיה יראתם. אלא על דרך שפירושו במדרש על פסוק ישעיה סו, ה אמרו שונאיכם מנדיכם למען שמי יכבד ה', שעשו אמר למען שמי, שאני נקרא בנו הגדול ואלהים נקרא גדול. יכבד ה', שהקב"ה על השמים כבודו ואין משגיח על התחתונים. וזהו מנדיכם, פירוש שהם אומרים מה לכם לעבוד את ה' שהוא רם על רמים ואין לו סוף וערך, יקוה לאיש לקבל ממנו שבח ותהלה, אלא נתן העולם הזה ביד כוכבים ומזלות להנהיג אותנו, וצריך האדם להתפלל להן ולעבוד אותן, אבל לא כן הוא וימינם ימין שקר, כי אם ראוי לעבוד אותנו, כי גם שרפים ואופנים כאין נגדו נגד רוממותו ית"ש. ואדרבה כי תורתנו הקדושה העידה בראשית כו', שנקראו ראשית תבואתו, פירוש שהם ראשית לביאת המחשבה שהם

באו בתחלה במחשבה להבראות. וגם כתוב שמות כב, יט זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו, והכחות אחרים הם דוגמת אחוריים, והם היו פוערים לפעור לתת כח לאחוריים, וכן האדם האוכל למלא כריסו הוא נותן כח ליצה"ר לאחוריים כנ"ל, והוי כאילו אכלו מזבחי מתים שהם תקרובת עכומ"ז:

וכן נראה לפרש מה שאומרים בהגדה של פסח רשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם ואף אתה הקהה את שיניו, פירוש שאומר מה העבודה הזאת לכם, שאתם אומרים באכילת פסח מצה ומרור אנו עושין עבודה לה'. ואף אתה הקהה את שיניו, שכיון שאינו מודה בדבר ואוכל למלא כריסו למה יאבד לחם שלא לצורך:

או יאמר ואמרו עליו דברי תורה. על המאכל, דהנה כשהאדם אוכל המאכל מביא אותו לידי חדוה, ובחדוה זו הוא אומר דברי תורה ועובד ה'. וזהו ואמרו עליו דברי תורה, אזי הוא מביא את הקב"ה לידי עוז וחדוה. כמשל לבן מלך שהלך לדרך רחוק ונשתהא לבא אל המלך, ואח"כ כשבא אל אביו עוז וחדוה לפניו, כך הניצוץ קדוש רבו הימים שמבריאת העולם הוא מונח באדמה, ועתה נתעלה ובא לפני המלך מלכי המלכים, אזי עוז וחדוה לפניו, ומאותו הארה יורד על האדם למטה. וזהו כאילו אכלו משלחנו של מקום, שלח"ן רמז על שם הגדולה:

ועל דרך זה נראה לפרש מ"ש חז"ל יומא כח ע"ב אברהם אבינו קיים כל התורה כולה עד שלא נתנה אפילו עירובי תבשילין, ואפילו התורה שמחדש הקב"ה בכל יום היה יודע. עירובי תבשילין, הניצוצות שנתערבו בתבשילין במעשה בראשית היה מעלה אותן. וזהו גם כן פירוש של הכנסת אורחים שהיה מקיים, שהניצוצות נק' אורחין טרם בואם למקורם, והיה מכניס את האורחין לפני הבורא ב"ה וב"ש. ועל ידי שהיה מביא את הקב"ה לידי עוז וחדוה, היה מחדש חידושי תורה ונמשך עליו האור ההוא, ועל ידי זה ידע מה שמחדש בכל יום. ובודאי היה מקיים הכנסת אורחים כפשוטו, אלא שלכל מצוה יש לבושין, והעיקר הכנסת אורחין הוא לעלות הניצוצין קדישין ולהכניס אורחין ממש, הוא דוגמת לבוש לאותה מצוה, וצריך אדם לקיים שניהם. ובזה יתורץ קושית התוספות יו"ט שהקשה על הברטנורה שכתב שמעתי שיוצאין בברכת המזון, אטו ברשיעי עסקינן, והלא אבות מילי דחסידות הן. ובזה מתורץ, כי התנא אמר ואמרו עליו דברי תורה כמו שפירשתי למעלה, ומלי דחסידות הן:

משנה ו

רבי נחוניא בן הקנה אומר כל המקבל עליו עול תורה כו'. עול תורה, הוא שעל ידי התורה יודע במה לעבוד את בוראו. כי שמה תורה בגין דאורי כי היא המורה דרכי ה' ועבודתו. וזה המקבל עליו, רצ"ל כמד"א וכולם מקבלים עליהם עול מלכות שמים זה מזה, רצ"ל שאף שנושאים עליהם עול מלכות, יודעים הם שאף זאת הם מקבלים ממנו יתברך מעולם לעולם, ואין עושין שום דבר זולת כח הבורא ית'. נמצא באם שכן הוא בעולמות העליונים שהם קדושים וטהורים, מכל שכן אנו בני אדם קרוצי מחומר על אחת כמה וכמה שצריכין אנו לידע זאת כי כל עבודתנו הוא רק מכח הבורא יוצר הכל ית"ש שאנו מקבלים ממנו:

או יאמר, עול מלכות לשון עלם ונער, כמו עול ימים ישעיה סה, כ. ופירוש שרומז על המלאכים אשר חדשים לבקרים מתחדשים שבכל יום נבראים מלאכים חדשים והם מקבלים עליהם עול מלכותו:

ועול תורה, היינו כדאיתא שבכל יום יהיו בעיניך דברי תורה כחדשים, כי בכל יום משתנה התורה וטעמיה ובכל יום משתנה מתיקות התורה והתפלה, והענין הוא, כי בראשית, בשביל התורה שנקראת ראשית, ובשביל עושי רצונו שנקראו ראשית, והם בכורו של עולם ועיקרו של עולם, כמ"ש ירמיה ב, ג קודש ישראל לה' ראשית תבואתו כל אוכליו יאשמו רעה תבא עליהם, וכל זה עבור שמקיימין התורה שנקראת ראשית. ובהיות כן אז מעבירין ממנו עול מלכות ודרך ארץ, כי כשהם עיקר העולם וראשו, הם מושכים עליהם עולו. אבל הפורק ממנו עול תורה, אם כן לא נברא בעבורו העולם, אם כן במה חסר ע"ה ונותנין עליו כו':

משנה ה

רבי אלעזר איש ברתותא אומר תן לו משלו שאתה ושלך שלו. רומז במלת שלך, על ענין הבחירה אשר נמסרה לאדם. כמאמר והרשות נתונה ביד האדם לעשות כרצונו אם טוב ואם רע, מכל מקום גם אותה הבחירה הוא ביד הבורא יתברך, אך שדבר זה איננו מושג לשום בריה בעולם וכמבואר במאמרי קדמונינו ז"ל וכאשר בארנו לך זה כמה פעמים בזה החיבור. ואם כן בודאי לא יתכן שיתגאה האדם על עבודתו והטבת רצונו, כי הוא מאת השי"ת. וכן בדוד הוא אומר דה"י א' כט, יד כי ממך הכל ומידך נתנו לך, יד, הוא לשון כח ורשות. ורצ"ל, אף זה הרצון ויד פתוחה שיש לי ליתן צדקה, אף זה אתה נותן לי, ואם כן מידך נתנו לך:

משנה ט

רבי יעקב אומר המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו ואומר מה נאה אילן זה מה נאה ניר זה מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו. הוא על דרך שנזכר בספר נועם אלימלך ובשאר ספרי הקודש וכמ"ש בחבור זה במשנה שנו חכמים עי"ש. והיינו כשהאדם לומד תורה צריך להיות תורתו משנה תורה, דהיינו בזה העולם שלמד, וגם צריך להיות בוקע חלוני רקיע בתורתו לעלות וללמוד כמו כן בעולמות העליונים. וזהו ושונ"ה ומפסיק ממשנת"ו, רצ"ל שמפסיק זאת המשנה, שאינו מחובר בתורתו בעולמות העליונים, וזהו על ידי שאומר מה נאה איל"ן זה, על דרך הכתוב דברים כ, יט כי האדם עץ השדה, שהאדם נקרא אילן, ומשבח עצמו ואומר יפה למדתי ומחזיק טובה לעצמו. מה נאה ניר זה, כמו נירו לכם ניר יימיה ד, ג, שהוא הכנה לזריעה. כך הוא אומר על עצמו מה נאה הכנה זו שעשיתי, ומתגאה קצת בלבו בתורתו, ובא לו בלבו איזה התפארות ופניה מהחידושי תורה שלמד, ועל ידי זה מפסיק זאת. הרי זה מתחייב בנפשו, לבעבור שהוא פוסק החיות והנפש מהתורה שלמד, כי זו התורה שלומד בזה העולם הוא גשמיות ורוחניותה היא התחברותה בעולמות עליונים:

או יאמר המהלך בדרך ושונה ומפסיק ממשנתו וכו'. ע"ד שנאמר ישעיה מג, טז הנותן בים דרך ובמים עזים נתיבה, רצ"ל שהוא נותן בי"ם הוא כנסת ישראל. דר"ך הוא דרך תשובה, כמ"ש ודרך תשובה הורית. ודרך זה הוא נפתח בר"ח אלול לכל העולם, שהוא שלשים יום קודם יום המשפט. ולכך הוא נקרא דרך, שכל העולם עוברים בו שחוטאין ועושין תשובה. כי אותן שאינם חוטאין כלל מנעוריהן ומשמרין עצמן מחטאת נעורים והם נקיים מאד, הם מעט מזעיר, ועליהם נאמר ובמים עזים נתיבה, פירוש שהוא פותח נתיבה למים עזים, הם הצדיקים גמורים. ומחמת שהם מועטים נקרא דרך שלהם נתיבה שהיא שביל קטן שאין רבים עוברים בו. ורוב העולם הולכין בדרך התשובה, ותשוב"ה היא אותיות תשו"ב ה', שבחטאם הם פוגמין בה' אחרונה שבשם הוי"ה, ועושין פירוד בין ו ה. וזה שנאמר משל' טז, כח ונרגן מפריד אלוף, ובתשובה שעושים הם משיבין הה' להוי"ה ביחוד גמור:

או יאמר ובמים עזים נתיבה, כי יש בני אדם פושעים שמתבוננים וחושבין איך לעשות הרע, והם נקראים חורשי און ועונם גדול מאד. שאותם בני אדם שהיצר הרע בא עליהם פתאום ומתגבר עליהם ואין להם פנאי להתיישב וחוטאין, אף על פי שהם מזידין נחשב להם כשוגג. אבל הפושעים הללו היה להם פנאי לחזור מרעתם, ועליהם אמרו חז"ל יומא כט. הרהורי עבירה קשה מעבירה, דלכאורה אינו מובן דהלא הקב"ה אינו מצרף מחשבה רעה למעשה, אם לא בעובדי כוכבים ומזלות, ונראה לפרש הרהורי עבירה קשה מעבירה, אם עובר אחר כך כי זהו קשה עד מאוד כנ"ל, אבל אם פורש ואינו חוטא בודאי אין הקב"ה חושב המחשבה למעשה, ואם עוברים וחוטאים עונם קשה מאד והם פוגמין בי"ה. ועל זה אמר הכתוב תהלים קל, ג אם עונות תשמך יה אדני מי יעמוד, פירוש שהפגם הוא בי"ה, מי יעמוד. ואין סיפק להם בתשובה לבד מחמת גודל עונם, והקב"ה חותר חתירה מתחת כסא הכבוד ומקבל אותם בתשובה, כמו שמצינו במנשה ירושלמי סנהדרין פ"י ה"ב שקרא לכל עבודת כוכבים ומזלות שבעולם, ואחר כך כשראה שאין בהם ממש התחיל לקרות אל אלהים אמת ועשה תשובה, וקטרגו המלאכים עליו ואמרו רבונו של עולם לאחר שקרא זה אל אלהים אחרים ואין מושיע קרא אליך ואיך תקבלו, וחתר הקב"ה מתחת כסא הכבוד וקבלו, רצ"ל שעשה מתחת הכבוד, שלפי קו הדין אין ראוי לקבלו מאחר שקרא לאלהים אחרים, אלא שהקב"ה עשה למטה מן הכבוד. וזהו ובמים עזים נתיבה, הם הפושעים הללו הוא נותן להם נתיבה, שהוא שביל קטן ומקבלן בתשובה, כאשר נתבאר לעיל. ונתיב"ה הוא אותיות נת"ב י"ה, שיוכלו לתקן מה שפגמו בי"ה:

וזהו שאמר התנא המהלך בדרך, פירוש בדרך הידוע הוא ראש חודש אלול, כמ"ש ודרך תשובה הורית. ושונה ומפסיק, כי תשובה הוא שמקבל עליו שלא יחטא עוד. ועוד יש מדרגה למעלה שעושה מעשים טובים ועוסק בתורה, כמו שמבואר במקום אחר. אלו"ל אותיות א"ני ל"דודי ו"דודי ל"י שה"ש ו, ג, וכתוב בתריה שם הרועה בשושנים, אל תיקרי שושנים אלא ששונים שבת ל ע"ב רצ"ל אני לדודי, כשאני פונה אליו והולך בדרך תשובה שנפתח באלול. ודודי לי, הוא פונה אצלי. הרועה בשושנים, כביכול הקב"ה רועה בהם, כמ"ש שמפרנסין לאביהם שבשמים. ולכך נקט ושונה, כלשון הכתוב. והוא רמז לכל המעשים טובים. ומפסיק ממשנתו, פירוש שהיצר הרע גוזר עליו ח"ו להחטיאו. ואומר לו מה נאה אילן זה מה נאה ניר זה, פירוש מה נאה היית, ועתה פניך שחרחרות מתעניתים ועיניך כהות מחמת שאתה מנדד שינה

מענין, ועל ידי זה חוזר לסורו. מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו, מחמת שהתחיל לעשות תשובה והניח עצמו ביד היצר הרע רחמנא ליצלן:

משנה י

רבי דוסתאי בר ינאי משום ר' מאיר אומר כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב

כאלו כו' שנאמר רק השמר לך ושמור כו'. זה מוסב על ענין ראשון, על תחלת המאמר של ר' יעקב שצריך האדם להיות תורתו משנה תורה. ורצ"ל במלת דבר אחד ממשנתו, שמסיר החיות והארת הבורא יתברך שהוא אחד, מאלו הדברים שדובר, שנאמר דברים ד, ט רק השמר לך ושמור נפשך מאוד. כי כשלומד התורה על האופן הנ"ל שיהיה מלשון משנה וממשיך החיות והארת הבורא יתברך שמו באלו הדיבורים, אזי נמשך גם כן לנשמתו ונפשו החיות ממש, מה שאין כן בהיפך. ולזה אומר ושמור את נפשך מאד:

או יאמר, דהנה דקדקו המפרשים שהתחיל בדבר אחד, וסיים בקרא פן תשכח את הדברים. ונראה לפרש, דהנה כל התורה כולה היא רק לדבק בהקב"ה, ולכן סיים משה רבינו עליו השלום אחר כל התוכחות דברים יג, ה ובו תדבקון, וכמו שהשיב הלל הזקן להנכרי שבא לגייר על מנת ללמוד כל התורה על רגל אחד ולמדו מה דעלך סני לחברך לא תעביד שבת לא. , ושמעתי ממורי ורבי ז"ל פירוש סני לחברך, להתחברותך אל הקב"ה זה לא תעביד זה הוא כל התורה כולה, ואידך פירושא הוא, המצות עשה הכל להתחבר להקב"ה, והמצות לא תעשה הם הדברים המקלקלים את ההתחברות שלא תוכל להתחבר על ידיהם, וזה מצוה, מלשון צוותא. ועביר"ה, אותיות ע"בר י"ה. נמצא כל התורה כולה היא דבר אחד, כמו שכתוב תהלים סב, יב אחת דבר אלהים שתיים זו שמעתי, אחת דבר אלהים, הוא בשביל דבר אחד להתחבר להקב"ה. שתיים זו שמעתי, הם מצות עשה ולא תעשה. נמצא כל המצות עשה נכללות במצות אנכי, כמו שנתבאר שהם כדי לדבק בהם אל הקב"ה. והלא תעשה נכללות בלא יהיה לך שהם דברים המפסידים ומפרידים מהקב"ה:

ואמרו חז"ל אם שמעו כל התורה מפי הקב"ה לא היה אדם שוכח, ועכשיו יש בה שכחה. ונראה לפרש למה שייך בה שכחה, דהנה המצות עשה הם רמ"ח, ואנכי שמעו מפי הגבורה, ונשאר עדיין רמ"ז שהוא רמז, ולכך שייך בה שכחה שלא שמעו מפי משה רק רמז. וכך בהמצות לא תעשה שהם שס"ה, ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו, נשאר רק שס"ד, כמנין השט"ן, ולכך שייך בה שכחה. נמצא על כל פנים אין לאדם לשכוח אנכי ולא יהיה לך. לזה אמר כל השוכח דבר אחד ממשנתו, כנ"ל. ונמצא התורה נעשית דברים הרבה, כל מצוה הוא דבר אחד. ולזה סיים פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך, פירוש אנכי ולא יהיה לך מפי הגבורה שמענו, וזהו אשר ראו עיניך:

משנה יא יב יג

רבי חנינא בן דוסא אומר כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת כו' הוא היה אומר כל שמעשיו מרובין מחכמתו כו'. הוא היה אומר כל שרוח הבריות כו'. כמ"ש תהלים קיא, י בראשית חכמה

יראת ה', ולא נאמר תחילת חכמה יראת ה'. והיינו כי התכמה היא התורה, ועיקרה של התורה היא היראה, דהיינו התורה היא ענפים ליראה, כמו התורה והמצוות שעל ידם ידעו לירא את הבורא, ומה יעשו עם יראתו. אבל כשהתורה היא בלא יראה, דהיינו שאינו לומד התורה עבור ידיעת היראה אינה כלום, כי אורייתא ומצוה בלא דחילו ורחימו לא פרחת לעילא. וגם התורה בעצמה מורה על יראה, כי תור"ה גימטריא יראת. וגם תורה, אותיות תורה. וגם היראה קדמה לתורה, והאלהים עשה שייראו מלפניו קהלת ג, יד, דעיקר הבריאה היה בשביל היראה, כדי שייראו מלפניו ויקבלו מלכותו ויראתו, ואחר כך נברא התורה שעל ידה ידעו איך יתנהגו עם היראה. והא דלא חשיב בש"ס היראה מן הברואים הקדומים, היינו מפני שלא יצויר בריאה לגודל רוחניותה ודקותה עד מאד, מה שאין כן עצם התורה והחכמה יש בה איזה ממשות חכמה ושייך לומר לגבה בריאה:

וכל שחכמתו מרובה ממעשיו אין חכמתו מתקיימת. היינו כמו שיש כמה פתאים ושוטים בעולם שמרפים ידיהם מן המצוות כמו מן הצדקה ומהחזקת ידי לומדי תורה וכיוצא, בחושבם שאינם צריכין לשום קיום המצוות, בעבור שהם בעצמם לומדים ועוסקים תמיד בתורה ותלמוד תורה כנגד כולם. ועל אדם כזה כתב בתיקוני זוהר הקדוש בההקדמה ואוף הכא רוגזא יתיר על נבל כי ישבע לחם משלי ל, כב, דאתמר ביה שם ט, ה לכו לחמי בלחמי, דאיהו קמצן נבל בממונו ונבל שמיה, דלא עביד טיבו למארי תורה ואורייתא בלא פיקודיא לאו אורייתא. הפירוש כך הוא כמ"ש, דלכך איהו נבל ולא עביד טיבו למארי תורה, משום דישבע לחם בלחמה של תורה, באשר שהוא סובר שהוא פטור מכל המצוות, כי תלמוד תורה כנגד כולם, ולזה אין מתקיימת, כי אורייתא בלא פיקודין לאו אורייתא. וכמו כן יש כמה פתאים בעולם שאין משגיחים על בניהם ביראת ה' ועבודתו בימי הבחורות, ומניחים לבניהם לעשות כל הרעות שבעולם, ועיקר מגמתם הוא רק בענין למודם שיהיו למדנים, ואומרים שלעת זקנותם ועמדם על דעתם יחזיקו אז ביראת ה' ועבודתו. והם עניי הדעת חסרי לב, כי מה תועלת יבא להם בלימודם, כי אף אם יזקינו ישגו באוולתם ובעורונם רח"ל:

או יאמר כל שיראת חטאו כו', חט"א הוא לשון חסרון, כי בכל עבירה שעושה הוא נחסר מהבורא יתברך. כי עביר"ה, הוא עב"ר י"ה כנ"ל. ומי שהוא ירא מהחטא, הוא שלא יהיה נחסר מהבורא יתברך, ומחמת זה הוא לומד לדעת ולהבין מה יעשה ומה לא יעשה. וזהו כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו חכמתו מתקיימת, שהתלמוד מביא לידי מעשה ולידי מדות ישרות וזוכה ללמוד לעשות ולקיים, אבל כל שחכמתו קודמת שאין לומד על מנת לקיים, אין חכמתו מתקיימת. שהתורה מפרידו מתאוות וחמדות והוא קץ בה ומניחה, שאומר מה לי בלימוד הזה הואיל ואיני פועל בה, אבל כשכוונתו לקיים הוא פועל בה שרצה לידע שהוא אסור והוא פורש ממנו:

הוא היה אומר כל שמעשיו מרובין מחכמתו כו'. פירוש, מחמת החכמה הוא עושה מעשים טובים מרובין, חכמתו מתקיימת, שהקב"ה משפיע עליו אור תורתו. אבל כל שחכמתו מרובה אין חכמתו מתקיימת, שאין הקב"ה משפיע עליו אור תורתו, כי מה לזה ללמוד חכמה הואיל ואינו מקיים המצוות:

הוא היה אומר כל שרוח הבריות נוחה הימנו כו'. ואיתא בגמרא ברכות יז ע"ב על זה התנא ר' חנינא הנ"ל שיצאה בת קול כל העולם ניזון בשביל חנינא בני וחנינא בני די לו בקב חרובין מערב שבת לערב שבת. נמצא שהוא היה הצינור המשפיע לכל העולם כל טוב. וזהו שרוח הבריות, הם העולמות. נוחה הימנו, כמשל האב עם הבן, יותר שהוא מיטיב להבן יותר נחת רוח ותענוג יש לו. כך הקב"ה יותר שהוא משפיע להם כל טוב יותר נחת רוח יש לו, וכמאמרם ז"ל ויק"ר לד יותר שהבעל הבית כו', וזהו רוח המקום נוחה הימנו. וכל שאין רוח הבריות נוחה הימנו, שאין העולמות מקבלין שפע על ידו. אין רוח המקום נוחה הימנו, כי זה כל הנחת רוח ותענוג של הקב"ה יתברך שמו שמשפיע לנו כל טוב אמן:

משנה יד

רבי דוסא בן הרכינס אומר שינה של שחרית ויין של צהרים ושיחת הילדים וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ מוציאין את האדם מן העולם. שחרית, הוא מלשון ומשחרי ימצאוני משלי ח, יז. והיינו שצריך האדם לשחר תמיד את הבורא יתברך ומלכותו יתברך, כי כמו שהאדם חפץ שישמע הבורא יתברך לתפלתו ושיפן אליו, כן צריך האדם לראות שישמע תמיד למצותיו יתברך וללכת אחריו בכל עת חסר. ואם האדם ישן באותה שעה והוצרך לשחר אחר הבורא יתברך ואינו מבקשו. ויין של צהרים, צהרים, הוא לשון צוהר, ורומז לאור הבהירות הזורח על האדם. והוא ענין הבת קול היוצאת בכל יום כנזכר במקום אחר, ומזה בא החרטה והתשובה והאנחה בלבות בני האדם. וזה ואספת דגנך ותירושך ויצהרך דברים יא, יד, רומז למדריגות העבודה. ויצהרך, רומז לאור הבהירות הזורח על האדם, אך יש מי שמסיר זאת מלבו. וזה יין של צהרים, רצ"ל אף בבוא אליו איזה אור מסירו מלבו. ועיין לעיל במאמר בור סיד שאינו מאבד טיפה באורך עי"ש:

וזה משחרב בית המקדש נתנה נבואה לשוטים ב"ב יב. והיינו כי עיקר המקדש הוא בלב האדם שצריך האדם להכין בקרבו מקום לקדושת הבורא ית"ש, וזה מקדש ומשכן דאיתא בגמרא שבועות טז ע"ב מעלות המקדש שהוא קדושת הגוף קדושת עולם. ומעלת המשכן, שנמשח בשמן המשחה. ושני המדרגות הן באדם, והיינו כי מקודם צריך האדם לעשות עצמו מקדש כמ"ש במדבר טו, מ והייתם קדושים לאלהיכם, והיא הפרשה מהבלי הזמן והכנה אל הקדושה. ועל ידי כן תשרה בו השכינה ויהיה למשכן שירד עליו השמן המשחה, והוא האור והבהירות והשכל הקדוש בעבודתו ית"ש, כמ"ש קהלת ט, ח ושמן על ראשך אל יחסר. אבל מי שמחריב זה המקדש. ואין מקום להשראת השכינה כי אם בשוטים, רצ"ל אותן שהם שוטים בעוה"ז, ואין פונים להבלי העולם וחכמותיו, לזה ניתן הנבואה, רצ"ל אור החכמה והשכל והבהירות מעבודתו ית"ש. והיינו מ"לא כ"ל ה"ארץ כבודו ישעיה ו, ג, ר"ת מכ"ה. והיינו כדאיתא בגמרא שעל כל עשב מכין עליו מן השמים עד שיצא מזל או כוכב ואומר לו גדל, והוא האור וכח הבורא ית"ש המקיים הכל, ומכל שכן על נשמות עושי רצונו, שמאיר עליהם תמיד אור ובהירות מהבורא יתברך שהוא מלא כל הארץ כבודו לגדלו במעשים טובים, והוא ענין הבת קול, וזה נקרא הכאה. וגם ירקות השדה, גם כן רומז על נשמות כמ"ש במדבר כב, ד כלחוך השור את ירק השדה. שיש מלאך אחד הנקרא שור ועומד על שער גיהנם לבלוע את הנשמות דאזלין ערטילאין בלא מעשים טובים:

ושיחת הילדים חסר ב' תיבות ואינו מעורר עצמו לעבודת השי"ת בימי בחרותו, עבור עצת יצרו המסיתו ללכת אחרי שרירות לבו וימלא תאוותו, מתענוגי הזמן ולעת זקנותו ישוב לעבודתו, ואחר כך בעת זקנותו בא אליו בעצה אחרת להדיחו מעבודתו, באמרו כי עוד אין בו כחו מרוב זקנה ואין לו כח לעבוד עוד, וגם שיחת הילדים, שצריך לדאוג עבור בניו למלאות צרכיהם. וזהו ושיחת הילדים, שמשיח תמיד במיני צרכי בניו, ומתוך כך יעברו כל ימיו ולא ישוב אפילו שעה אחת:

וישיבת בתי כנסיות של עמי הארץ, שמתוך כך באין לידי רכילות וניבול פה ומטמא פיו ולשונו. ומה צריך האדם לשמור עצמו עד מאוד בזה שהם נעשים מסך הטומאה וקליפה על פיו עד שכל תפלתו יוצאה דרך הקליפה. ומכל שכן לפני הימים הנוראים שצריך האדם לשמור עצמו עד מאוד. וגם צריך האדם להתעורר עצמו בימי בחרותו לעבודתו יתברך. כי כל זמן שהאילן רך ודק נוטין אותו לכל צד, מה שאין כן כשמתקשה. וכמו האגוז כל זמן שהוא רך אז בקל יכולין לנתק הקליפה הדקה שעל הפרי מבפנים, מה שאין כן כשמזקין צריכין לגרוו בחוזק. כמו כן האדם בימי בחרותו אף שחטא קצת, עם כל זה במעט יכול להתגבר על יצרו, ולסור מהרע וללכת בהטוב. ואף הרע שעשה יוכל להעלו ולתקנו אח"כ אחד אחד. מה שאין כן כשמזקין ומושרש בהבלי עולם ומכל שכן בחטאיו, ויצרו מתגבר עליו בכל יום, אזי צריך אח"כ לסיגופים גדולים להכרית את הרע מעליו:

משנה טו

רבי אלעזר המודעי אומר המחלל את הקדשים והמבזה את המועדות כו' והמפר בריתו של אברהם אבינו ע"ה כו' אין לו חלק לעולם הבא. מחלל את הקדשים, רומז ליראי ה' ואנשי מעשה שהם קדשי שמים. כי תלמיד חכם נקרא שבת שהוא קודש לה'. והמבזה את המועדות, רומז להפרחים והרובים שהם מקראי קודש שהם נקראים ומקרבים עצמם אל הצדיקים:

והמפר בריתו של אברהם אבינו. כי מבואר מכל מפרשי המצות שהמילה הוא מחמת שהאבר הזה הוא היותר להוט אחרי תאוותו מכל שאר איברי הגוף, ולזה צריך להעביר ערלתו כדי לחסר ולהתיש כחו ותאוותו, ואם כן זה שמתגבר עליו תמיד תאוותו ורוצה שיגיע לכל התאוות יתירות שבעולם מתחרט על המולו עבור שאינו יכול להשיג גודל התאוה. ואם כן הוא מפר בריתו של אברהם אבינו:

והמגלה פנים בתורה שלא כהלכה. כאותן השוטים המלעיגים מן יראי ה' ואנשי מעשה וממציאים להם ראיות להבליהם מן התורה:

משנה יז

רבי עקיבא אומר שחוק וקלות ראש מרגילין את האדם לערוה. כי על ידי השחוק מסיר ממנו האלהות, וזהו וקלות ראש. וגם אסור למלאות פיו שחוק בעולם הזה כדאיתא בכתבי האר"י ז"ל שחו"ק גימטריא בבב"ת, והטעם חסר יהיה מותר השחוק כמה דאת אמרת תהלים קכו, ב אז ימלא שחוק פינו. ומה גם שמרגילין את האדם לערוה לצחק עם הנערים והבתולות ואינו חושש והוא אצלו דרך שחוק:

מעשרות סיג לעושר. עישור רומז ליראה, והיינו כשהעושר יהא ירא אלהים באמת אז עושרו שמור בידו:

נדרים סיג לפרישות. ודאי כן הוא, אבל לאנשים בינונים טוב אשר לא תדור קהלת ה, ד, כי על ידי הנדר אז מתגבר עליו היצר ורודף אחריו להכשילו ח"ו:

בעזר כבודי ומרים ראשי. נשלם פרק שלישי:

פרק ד

משנה א

בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם שנאמר תהלים קיט, צט מכל מלמדי השכלתי. י"ל ע"ד דאמר הכתוב ירמיה ט, כב אל יתהלל חכם בחכמתו ואל יתהלל עשיר בעשרו וגו' כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי. היינו שצריך האדם בכל מדותיו ודרכיו לעבוד את בוראו בהם וצריך האדם לדבק עצמו בבוראו, דהיינו להדבק במדותיו כדאיתא חסר ב' תיבות לתחילת הבריאה זה בודאי אין שום בריה יכולה להשיג זאת ולעמוד על עומק חסר ב' תיבות ובמפעליו, וזה ברור לעין השכל כי מה האדם עם חבירו אף בידעו ומכירו בשר ודם כמוהו, אינו יכול לעמוד על עומק שכלו ומחשבתו, על אחת כמה וכמה הבורא יתברך אשר מעולם עין לא שזפתו ולא הכיר שום בריה אותו, מכל שכן שאי אפשר לעמוד על עוצם מחשבתו. וז"ש בתורה כי לא חסר ב' או ג' תיבות כאשר נעין בתורה מתחלת בראשית ברא וגו', וכתב רש"י בשם המדרשים בראשית בשביל כו', וכן תרגם יונתן בראשית, בחוכמתא, היינו כי ראשית כל דבר היא החכמה חסר כנ"ל אמת הבורא יתברך היא התורה, וזה היה על ידי עושי רצונו כאשר צפה בישראל עמו שעתידין לעבדו ולקבל התורה ברא את עולמו:

וז"ש בשביל לשון דרך, רצ"ל כאשר צפה והביט בשבילן של עושי רצונו, היינו מדריגות עבודתם, ברא עולמו. בקצת משל לזרוע חטים ואחר כך גדלים הקשים והמוץ והסובין והמורסן, ועיקר כוונתו אל החטים. כמו כן הבורא יתברך הביט בכל הדורות מראש ועד סוף, ועיקר הכוונה היה על החטה, כי מספר חט"ה כ"ב אותיות התורה, ר"ל אלו בני אדם הצדיקים המקיימים את התורה תמיד, והשאר הם כמו

הקשים, אך על כל פנים בידם התשובה אם ירצו לסגל מעשיהם ולשוב אליו יתברך אף על פי שהבורא יתברך הציץ והבחין בברואיו איך יהיו עם כל זה נתן הבחירה והרצון ביד האדם, ודבר זה איננו מושג לשום בריה וכמו שהניח הרמב"ם ז"ל הלכות תשובה פ"ה ה"ה, נמצא מצינו שהבורא ב"ה למד מעושי רצונו וברא את העולם על פי הדרגתם, כמו כן צריך האדם ללמוד מכל אדם:

שנאמר תהלים קיט, צט מכל מלמדי השכלתי כי עדותיך שיחה לי. רצ"ל כי התורה היא העדות על הבורא יתברך כי הוא בורא הכל ובידו הכל, ע"ד פשוט כמו שהתורה היא מורה לנו מעשה בראשית ומפלת דורות המבול והפלגה וסדום ואנוש ויציאת מצרים, אשר הכל מורה על אחדותו ית"ש, כן אין שום דבר בעולם שאיננו עדות המורה על אחדות הבורא ית"ש. וע"ד הסתר ידוע כי כל אות שבתורה הוא עדות על הבורא יתברך ומלא רזין וגנזין דאורייתא כהובא בזוה"ק, וזהו כי עדותיך שיחה לי:

איתא בכתבי האר"י ז"ל שיח"ה, ש"ח י"ה, רצ"ל שהבורא יתברך שוכן בכל אות ואות בהסתר. וגם כי בתורה יש רמ"ח מצוות עשה וש"ה מצוות לא תעשה כנגד רמ"ח איברים וש"ה גידים. וחכמי הרופאים אומרים שבאדם יש עוד גידים קטנים חוץ מאלו לאין מספר, נמצא ששאר אותיות התורה בודאי רומזים לשאר גידי ואיברי האדם. וזהו הלומד מכל אדם, רצ"ל כי בעסק התורה צריך להרגיש בכל אות ואות הכל על ידי תכונת האדם הרומז אליו, ומי שזוכה, משיג בכל אות ואות מהתורה דברים נכבדים מאד מהארת הבורא יתברך:

או יאמר מכל מלמדי השכלתי. רצ"ל שאפילו כששומע דברי תורה מאדם שיודע בו שאינו הגון לומר דברים כאלו, ילמד ממנו, והיינו, כי לפעמים יצא תורה מפי אדם אף שאינו הגון לה. והיינו, כי כל בני ישראל הם נצר מטעי, הוא האילן הקדוש, וכמו שיש באילן ענפים

גדולים וקטנים, וכשמתחילין הגדולים להציץ ולפרוח, אזי מזה הכח בעצמו פורחים גם הקטנים, כמו כן בישראל לפעמים יש איזה נשמה קדושה וגבוהה הפותחת שער וכח זו התורה, אזי יכולין גם קטני הדעת גם כן לחדש איזה דבר בזה הכח והשפע. כמו שמצינו בגמרא ב"ב יב. זו ההלכה שאמר זה שחרית אמרה זה ערבית אמר דילמא בר מזליה הוא:

או יאמר בן זומא אומר איזהו חכם הלומד מכל אדם. והוא כי בן זומא היה מד' שנכנסו לפרד"ס חגיגה יד ע"ב, שהם כנגד ד' אותיות הוי"ה ב"ה, וכל אחד היה כלול מכולם, ולכל אחד ד' דברים נגד ד' אותיות השם, ושהם עיקרי ושרשי המדות שיתנהג האדם בהם להבורא ית"ש. ואמר מכל אדם, רצ"ל כי כמו באדם יש ד' בחינות, נפש, רוח, נשמה, חיה, נגד ד' אותיות השם, וגם יחידה נגד הקוץ של י. כמו כן התורה הקדושה יש בה ד' בחינות אלו ונדרשת בפרד"ס, וגם יש רזי דרזין, הגם שלעין האדם אין נכתב רק הפשטות, מכל מקום מי שהוא חכם בעין שכלו יבין וישכיל מכל האותיות והתיבות הפשוטים כל ה' בחינות, וזה הלומד מכל האדם, שלומד מהפשטות התורה כל ה' בחינות אלו שהם דיוקן ובחינת אדם כנ"ל ועיין לקמן בדיבור איזהו מכובד:

איזהו גבור הכובש את יצרו. רצ"ל שצריך כל אחד להשגיח על יצרו, דהיינו במה שרגיל להכשילו, ולכובשו. לא כמו שהכסילים עושים שמשגיחים תמיד על רוע מדות חברו ונחשב בעיניו כצדיק ומי יודע אפשר הוא גרוע במדותיו מחברו, לכך אמר יצרו דייקא:

שנאמר משלי טז, לב טיב ארך אפים מגבור. רצ"ל שכשהוא גבור ובידו להנקם מחברו, ואף על פי כן מאריך אפו:

ומושל ברוחו מלוכד עיר שם. וצ"ל כי אף על פי שהוא גבור ויכול לנקום, אף על פי כן יכולין לתלות מחמת חסר ב' ג' ת'בות עדיין הוא ארך אפים. לזה אמר מלוכד עיר, כשהוא לוכד עיר ובא לידי נצחון ומושל ברוחו. ודבר זה יש ללמוד מהבורא ית"ש במדותיו שהוא ארך אפים ומאריך אף לאלפי דורות, כאשר מצינו שמשנה רבינו ע"ה כשהרג המצרי ויפן כה וכה וירא כי אין איש שמות ב, יב, שאין עתיד לצאת ממנו זרע כשר, ואף על פי כן נענש עליו כידוע, שאמר לו הקב"ה דברים יט, ז שלש ערים תבדיל לך, שהיה צריך לצאת חסר ב' ג' תיבות עם חברו כמה צריך להיות ארך אפים ומושל ברוחו:

או יאמר איזהו גבור הכובש את יצרו. רצ"ל יצרו המיוחד לו, שלכל אדם יש יצר מיוחד המומר לדבר אחד. ולזה צריך כל אחד לעשות לעצמו גדרים וסייגים בדברים שרואה שיצרו תוקף עליו להכשילו בו, כי כל אחד גלל כן נברא. וזהו שמצינו בגמרא שבת קיח ע"ב שכל אחד מהאמוראים היה זהיר טפי בדבר אחד:

שנאמר משלי טז, לב טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר. רומז למה שאמר קהלת ט, יד עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גדול ובנה עליה מצודים וחרמים ומצא בה איש מסכן וחכם ומלט את העיר בחכמתו, עיר, רומז על ירושלים, שהיא קטנה בחורבנה, ואנו מצפים שיגדל אורה ויבנה במהרה בימינו. ובכל יום ויום היא עולה למעלה, כדאיתא בגמרא ב"ב עה. באחד שראה למלאכי השרת שהיו פוסלין אבנים לבנין ירושלים. וזה שאנו מברכין בכל יום בונה ירושלים בלשון הוה. ולזה צריכין ישראל לעשות סיוע לזה, ולשים כל מגמותם בתורה ועבודה ותפלה ומעשה המצות. והיינו כאשר האדם עושה המצות לקיים גזירת המלך ומשעבד עצמו בכל חושיו וכחותיו לעבודתו ית"ש כמו בציצית ותפילין שמקבל עליו עול מלכות שמים, וצריך לשעבד כל איבריו וחושיו ותנועותיו לעבודתו ית"ש, ועושה עמו מרכבה לשכינה, כי הארבעה ציצית הם ד' רגלי הכסא. והתפילין, הם דוגמת אדם היושב על הכסא, ומכוון בזה להכניע כח היצה"ר והסטרא אחרא והתאוות הגשמיות שכולם יהיו משועבדים לו יתברך, ומכוון למכבש עבד תחות רביה ושפחה תחת גבירתה. נמצא מבואר כל דאמליך קוב"ה על איברין דיליה כאילו אמליך ליה על כל העולם כולו. וככה יעשה תדיר עד שהבורא ית"ש יכניע באמת כח הקליפה והס"א והיה ה' למלך על כל הארץ ויבנה ירושלים ב"ב אמן:

וזהו עיר קטנה, רומז גם על האדם שהוא עיר קטנה, שצריך האדם להלחם עליו תדיר עם יצרו ולהתחזק בעבודתו שיגרום בנין העיר הנ"ל:

ועיקר עיר קטנה רומז על עיקר עבודת השי"ת עבודה שבלב הוא זה שאנו מחוייבין להמליך את הבורא ית"ש בכל מעשינו ולזכור תמיד יחודו ואחדותו ית"ש ומלכותו באשר הוא בכל משלה, וכל התורה והמצוות מיוסדים על זה והם כמו סניפים אל המלכות כמ"ש במקום אחר. ואנשים בה מעט, רצ"ל מי הם האנשים שיכולין לבא אליו, אותן שהם במדרגות מעט, כנאמר בסוף ילד מסכן. אבל אנשים כאילו הם מעט בעולם, אחד בעיר ושנים במשפחה. ובא אליה מלך גדול, רומז על הבורא ית"ש, ובנה עליה מצודים וחרמים, הם התורה והמצוות שיתנהג בהם האדם בגדרים וסייגים נגד היצר. אבל היצר הרע שהוא גם כן מלך גדול כי זה לעומת זה, ובנה עליה מצודים וחרמים בתאוות ומחשבות טמאות הטורדות לאדם מעבודת השי"ת, עד שאם לא היה השי"ת עוזרו היה ח"ו נופל בידו. אבל הילד מסכן וחכם, רומז על הצדיק שמחזיק עצמו במעט, וילד, שדומה בעיניו כאלו הוא עדיין ילד ולא התחיל עדיין כלל בעבודת השם יתברך. וזהו איזהו חכם הרואה את הנולד תמיד לב. , הוא מלט את העיר בחכמתו:

וזה איזהו גבור הכובש את יצרו, שכובש כל התאוות נוכראין והסט"א תחת הקדושה, ועל ידי זה שהוא מושל ברוחו, הוא מלוכד עיר, יוכל לפעול בעבודתו לבנין ירושלים אמון:

או יאמר איזהו גבור הכובש את יצרו שנאמר משלי טז, לב טוב ארך אפים מגבור כו'. רצ"ל כי בוודאי כשהאדם עוסק בתורה או בתפלה בודאי אז אין חידוש לכבוש את יצרו, אך צריך להתפלל על זאת שאף כשיתגבר יצרו עליו להסיתו לאיזה דבר, שיהא הוא כובשו. וזה טוב ארך אפים מגבור, מגבורה שמגביר יצרו עליו. כמו שכתב הרב בעל המחבר ספר נועם אלימלך על מלת אמור ואמרת ויקרא כא, א, להזהיר גדולים על הקטנים:

איזהו עשיר השמח בחלקו שנאמר תהלים קכח, ב יגיע כפיך כי תאכל כו'. רצ"ל כמו שהבורא ית"ש ברא עולמו ואין לו שום נתת רוח בעולמו כי אם מעושי רצונו לבד, ואף על פי כן הוא שמח בחלקו, כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו דברים לב, ט, אשר הם עובדים אותו. כמו כן יהא האדם שמח בחלקו שנתן לו הבורא ית"ש והבדיל אותו מכל העמים להיות עובדו, ואף אם חסר ב' תיבות אמר שמע ישראל ולייחד את בוראו ית"ש די:

או יאמר יגיע כפיך כי תאכל. יגיע כפיך, רצ"ל שכל עסקיו בעולם אינן כי אם בהכרח מה שיהיה לו מה לאכול רק להחיות את נפשו, וחפצי שמים עיקר אצלו:

איזהו מנובד המכבד את הבריות. כי הנה הבורא נקרא מלך הכבוד תהלים כד, ז, שחלק מכבודו לבני אדם, כדאיתא ברכות נח. על מלכי ישראל אומר שחלק מכבודו ליריאו, ועל מלכי עכומ"ז שחלק מכבודו כו'. כמו כן צריך האדם לכבד את הבריות ולחלוק כבוד לבריות:

שנאמר שמואל א' ב, ל כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו. רצ"ל כי בוודאי הבורא ית"ש חלק מכבודו לבני אדם כדאמרין ברכות נח. אפילו ריש גרגותא מן שמיא מוקמי ליה. אך מחויב האדם להחזיר הכבוד והעטרה ליושנה, אל האלהים אשר נתנה, וכן בכל הדברים אשר נתן לו הבורא ית"ש הן בעושר צריך ליתן צדקה ממנו, כמ"ש דוד המלך ע"ה דה"י א' יא, יד לך ה' הצדקה ומידך נתנו לך, וכן החכמה והתורה, צריך להגיד לשאר הבריות. וכן הכבוד הגם שכיבד אותו צריך להשיב אל לבו שזה הכבוד הוא מהבורא ית"ש. ועל דרך זה נמצאים כמה בני אדם שמניחין לכבד את עצמן, באשר שהם מחזירין תמיד הכבוד למעלה ואין נחשבינן בעיניהם לכלום. אבל מי שחושב הכבוד לעצמו והעושר והגדולה או משאר דברים, ומושב בהן איזה פניות ומסיר מעט השגחת הבורא ית"ש מעליו, נקרא ח"ו ובוזי יקלו, ואלו הד' מדות הם מיוסדים על אמיתות שמו הגדול ית"ש. דהיינו י הוא על שם המחשבה היא החכמה. ה ראשונה הוא מורה על בריאת העולם כמה דאת אמרת בראשית ב, ד בהבראם, ב-ה בראם מנחות כט ע"ב. והו היא העמדה לעולם המשפיע היא דוגמת העושר. וה אחרונה היא המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית, והיינו כדאיתא תנחומא וישלח י מדריש לזה ומעשיר לזה, ומזה נמשך הכבוד:

או יאמר איזהו מכובד המכבד את הבריות. כמו שאמרנו למעלה ותפארת לו מן האדם. היינו כאשר עובד השם יתברך ומביא השפעות לעולם ומכבד את הבריות ברב שפע, אז הוא מכובד בעיני הבריות:

משנה ב

בן עזאי אומר הוי רין למצוה קלה ובורח מן העבירה שמצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה. כבר אמרנו שהמצות הקלות הם עיקר החיות לעולם ולזה הזהיר עליהם ביותר. רצ"ל שזה דבר פשוט למשכיל, כי כשעושה מצוה ומקרב את עצמו לבוראו, ממילא נגרר לו מצוה אחרת. אבל כשעובר עבירה ועובר מבוראו והולך לו, נמצא נעשה לו מסך מבדיל בינו לבין קונו, ובקל יוכל לבא לידי עבירה אחרת אף גדולה הימנה. לזה אמר ובורח מן העבירה קלה דוגמת המצוה, היינו שבקל יוכל לעבור עליהם, דהיינו הרכילות והליצנות והניבול פה וסיקור עין וכדומה עבירות אשר המה כרגע יעבורון, ולזה צריך שימור ביותר:

ואמר עוד ששכר מצוה מצוה ושכר עבירה עבירה, רצ"ל ששכר הבא לו מן המצוה, הוא הפרקליט, כדאמר אבות ד, יג העושה מצוה אחד קונה לו פרקליט אחד, מסייע לו לידי מצוה אחרת, ושכר עבירה, הוא הקטיגור הקונה לעצמו בעשיית העבירה, אשר המה בעצמם הסרסורים לאדם ומביאים לו עבירות עוד לעבור עליהם ואין נוחים חסר:

או יאמר ובורח מן העבירה. כמו שמצינו ביוסף הצדיק בראשית לט, יב וינס ויצא החוצה, ולא רצה לפלפל עמה בדברים שמא לא יוכל לנצחה, ששכר מצוה מצוה, ומצוה גוררת מצוה, כי עיקר השכר העתיד לבא, הוא מה שהצדיקים נהנין מזיו השכינה ומראין עליו באצבע, וזה אין שוין לכל נפש, וכדאיתא ב"ב עה. שכל אחד נכוח בחופתו של חבירו. והמשל בזה, כמו שאי אפשר להסתכל בשמש מרוב בהירותו אם לא שישים איזה מסך מבדיל על פניו, ואם היה אורה יותר גדול לא די במסך אחד, ומכל שכן הבורא ית"ש שאין סוף וחקר לגדולתו ולבהירותו, ואין שום רעיון ושכל יוכל לתפוס עוצם בהירותו ואורו יתברך, כי אם על ידי מעשה המצות שנתן לנו השם יתברך שנעשה מסך לנפש האדם שעל ידם יכול לראות באור אין סוף. אם כן כל מה שמייתר במצות המסכים רבים ויכול לראות על ידי אור יותר גדול נגד עובי המסך. וזהו שכר מצוה מצוה:

או יאמר הוי רץ למצוה קלה כו'. יש לומר פירושו כמ"ש חז"ל סנהדרין צב ע"ב לעתיד לבא הקב"ה עושה לצדיקים כנפים כנשרים ויעפו תחת כסא הכבוד, שמא תאמר שיהיה להם יגיעה, תלמוד לומר ישעיה מ, לא ירצו ולא יגעו, והקלות יהיה להם ממעשה המצות, כי מחמת המצות מתדבקים בהקב"ה ומה שעושה המצוה בבהירות וקלות, וזהו והוי רץ למצוה קלה ששכר מצוה מצוה, רצ"ל כי מצוה, הוא מלשון צוותא חדא, ורצ"ל ששכר מצוה היא המצוה עצמה, מה שמתדבק על ידי מעשה המצוה להבורא ית"ש. כמו שהיה מדרגתו של בן עזאי שהיה מן ארבעה שנכנסו לפרד"ס חגיגה יד ע"ב, בן עזאי הציץ ומת, לא שהיה ח"ו פוגם בראיתו, רק מאהבת הקב"ה שהיה משתוקק תמיד לדבק בהקב"ה והיה לו כן שנדבק בהקב"ה עד שנשאר שם. ולזה אמר הוא עצמו, ששכר מצוה מצוה, מה שנתדבק בהקב"ה מחמת בהירות המצוה. וזה עיקר השכר לעולם הבא בגן עדן, אין בו לא אכילה ולא שתיה אלא נהנין מזיו השכינה, כמ"ש ברכות יז. צדיקים יושבין ועטרותיהן בראשיהן, רצ"ל עטרותיהן של עצמן, ממעשה המצות שהיו עושין בעולם הזה. ויש לרמוז בפסוק שאמר שלמה המלך ע"ה שה"ש ח, ו כי עזה כמות אהבה, רמז לבן עזאי שהציץ ומת מחמת אהבה והתדבקות בבורא ב"ה וב"ש:

משנה ג

הוא היה אומר אל תהי בז לכל אדם כו', ירצה שבן עזאי תמיד היה הולך וגדול עד כי גדל מאד, שהציץ במעשה מרכבה ומת כנ"ל, ולא חס ושלוש שנענש, אלא שנדבק מרוב תשוקה כנ"ל. וכדי שלא יעלה על לבו שום התפארות, לזה אמר תמיד אל תהי בז לכל אדם. וחשב בדעתו כי יש כמה בני אדם שבכחם ליכנס לפרד"ס, ואם כן אין לי להתפאר עצמי ח"ו. שאין

לך אדם שאין לו שע"ה, על דרך ואל קין ואל מנחתו לא שעה בראשית ד, ה, שניתן ביד כל אדם הבחירה והרצון לשוב לבוראו, כדאיתא במדרש אפילו עבד ואפילו שפחה כו' רוח הקודש שורה עליו, ועל כן אין לבזות שום אדם בעולם:

או יאמר אל תהי בז לכל אדם. אף לעמי הארץ ופחותי הערך ורשעי ישראל רח"ל. כי אין לך אדם שאין לו שעה, כמו לתפלתם שעה, רצ"ל שגם להרשע יש לו שעה מיוחדת שיפנה בה אל הבורא יתברך או יתפלל

איזה תפלה לפני השי"ת או אף דיבור אחד בשלימות לכבודו יתברך, כי לא תוהו בראה, באם לא היה שום תקווה לזה הרשע שיעבוד את השי"ת אף רגע אחד כל ימי חייו, בודאי היה חלף והלך לו, וגם לא היה נברא, אך הבורא יתברך הוא צופה ומביט עד סוף כל הדורות ויודע תעלומות לב, ועומד ומצפה כביכול על הדיבור של תורה או תפלה או שום דיבור של קדושה שיעלה לפניו מזה הרשע וינחת רוחו לפניו כביכול:

והרב הקדוש מהו' פנחס מקארעץ זצ"ל המשיל זאת לשר שיש לו פלטרין בית מושב שרים, וגם יש לו דירת עראי כמו שבונה לעצמו בכפרים או ביערות שהולך שם לפעמים לטייל בעלמא ולצייד, ולפעמים יעבור זמן ארוך שלא יבא השר לתוך הפלטרין הזה כי אם אפשר פעם אחת בשנה שיעבור דרך שם, נמצא שודאי אין מעלת הפלטרין הקבוע גדולה במעלתה ומהותה נגד מעלת הדירת עראי ומהותה, כי לא ראי זה כראי זה, כי מה שפועל זה הגרוע לא יוכל לפעול זה החשוב כי אם כאשר יוליכנו עמו וזה אי אפשר, כמו כן הצדיק בודאי מעלתו ועבודתו גדולה עד אין חקר, מכל מקום איננו יכול לפעול זאת מה שהרשע, דהיינו כי לפעמים כשהבורא יתברך משגיח בעולמות התוהו והקליפה שכולם מכעיסין לפניו, וכשרואה בזו השעה שהרשע מתפלל או איזה דיבור של קדושה לכבודו ית"ש, אזי כביכול מקבל נתת רוח ממנו, מה שאין כן הצדיק גמור אינו יכול לבוא שמה כי ירא שלא ידבק בידו מאומה מן החרם ומחשבות רעות והרהורין בישין רח"ל, ואם כן איך יתגאה על הרשע:

ואין לך דבר שאין לו מקום. על דרך שאמר דוד המלך ע"ה תהלים קלב, ה' עד אמצא מקום לה' משכנות לאביר יעקב. דבר, הוא השכינה כדאיתא במדרש בדבר ה' שמים נעשו תהלים לג, ו, היא המלוכה. אם כן, דבר מורה על המלוכה, אף שעתה בחורבן אין לה מקום בודאי עתיד להיות לה מקום. וצריך כל אדם לשים אל לבו ולקדש איבריו ולבו ומוחו ולברר כל גופו למען יהיה מקום פנוי לשכינה למלך מלכי המלכים הקב"ה, וישים תמיד מחשבתו לזה שיהא מחנהו קדוש שיוכל המלך לשכון בו, ותמיד יהיה מוכן ומזומן לזאת. ועל ידי זה נזכה שהבורא יתברך יגאלינו בקרוב ויחזיר עבודת בית המקדש למקומו במהרה בימינו אמן:

או יאמר אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר. רצ"ל כשהצדיק רוצה לקרב העולם להבורא ב"ה וב"ש, אל יאמר איך אוכל לקרב את הרשעים גמורים. לזה אמר התנא אל תהי בז לכל אדם ואל תהי מפליג לכל דבר, שאין לך אדם שאין לו שעה, רצ"ל שאין לך אדם שאין לו לב לפנות להקב"ה, כמ"ש בראשית ד, ה' ואל קין ואל מנחתו לא שעה, כי במעט רגע יכול לפנות עצמו אל הבורא ב"ה ולקבל עליו שלא לעשות עוד שום עבירה הוא תיכף צדיק גמור. רק דבאמת לא יעשה עוד שום עבירה כמו שקבל עליו. וכמו ששנינו קידושין מט ע"ב האומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאני צדיק אפילו הוא רשע גמור מקודשת שמא הרהר תשובה בלבו:

משנה ד

רבי לויטס איש יבנה אומר מאד מאד הוי שפל רוח בפני כל אדם שתקות אנוש רמה. העולם מדקדקין בזה המאמר, דאם תקות כל האנשים הוא רמה, אם כן מי ישפיל בפני מי ובאיזה ימצא עילוי מחבירו. וגם שינוי לשונו המתחיל בלשון אדם, וסיים באנוש. אבל הענין האמיתי הוא, שבודאי יש מי שהוא במדרגת אדם שהוא המעולה שבשמות האנושי ואין רמה שולטת בו, כמו שמצינו ב"מ פד ע"ב ברבי אלעזר ב"ר שמעון. אבל מי שהוא במדרגת אנוש, תקותו רמה, בודאי צריך להיות שפל רוח בפני כל מי שהוא במדרגת אדם, וזה אין ידוע לבשר ודם, כי לפעמים ימצא בני אדם שאינן בני תורה כלל כרוב ההמון הפשוטים ויהיו בבחינת אדם מחמת שלבם שלם עמם לה' לבדו. ולזה צריך להיות שפל רוח בפני כל אדם:

או יאמר מאד מאד הוי שפל רוח בפני כו'. כבר דיקדקו קמאי וכי אדם מקוה לזה, וכמבואר בתוספות יו"ט, ונראה לתרץ על דרך שאמרנו, כל זמן שהגוף קיים בקבר אין הנשמה יכולה לעלות למקומה הרמה, וכשהגוף כלה אז יכולה לעלות למקומה. ולזה אמר שתקות אנוש רמה, שבשעה שאדם בקבר מצפה להיות גופו כלה ויאכלו רמה בשרו, כדי שיוכל לעלות למקום מנוחתו כבוד בגן עדן:

או יאמר שתקות אנוש רמה. רצ"ל שתקות היצר הרע המתאוה להחטיא את האדם ושישכח את השי"ת. וזה אנוש, מלשון נשני אלהים את כל עמלי בראשית מא, נא, הוא על ידי רמה הנ"ל שמרים את האדם בגאווה, ועל ידי הגאווה יכול להכשילו לכל עבירות. ולזה הזהיר התנא מאד מאד הוי שפל רוח, והטעם שתקות אנוש רמה:

משנה ה

רבי יוחנן בן ברוקא אומר כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי כו'. מלת בסתר תמוה, כי אם היה בסתר מה חילול השם איכא. אך דנודע כי הנה הבורא ית"ש מלא כל הארץ כבודו ולית אתר פנוי מיניה כלל והוא הנותן כח גם בהולכים לחטוא, אם כן כאשר יחשוב האדם זאת בודאי לא יחטא. אך כשחוטא הוא מבקש להסתיר עצמו מהשגחת הבורא ית"ש, באמרו מי רואני ומי יודעני, ודוחק רגלי השכינה כביכול וכאילו אומר צר לי המקום. ואומר לו יתברך לך מכאן ותן לי מקום לחטוא וחושב שכן הוא. אבל באמת הבורא ית"ש לית אתר פנוי מיניה כלל וכלל בשום אופן, רק שהוא חושב בדעתו שמסתיר עצמו מהשגחתו, נמצא בזה שמסתיר עצמו מחלל שם שמים שעושה פגם והפסק במציאות הבורא. וזה המחל"ל שם שמים, שעושה זה המקום חלל מאת הבורא יתברך. וזהו פירוש ויקרא כד, טז ונוקב שם ה', שעושה נקב וחלל בשם ה', אף כי בודאי אי אפשר להסתיר ממנו ית"ש בשום אופן כי הוא ממלא כל עלמין ובגו כל עלמין:

וזהו שאמר דוד המלך ע"ה תהלים קלט, ו פליאה דעת ממני נשגבה, דעת הוא לשון התחברות כנודע, ואמר פליאה דעת ממני נשגבה, רצ"ל מה שאצלי דבר תמוה, היאך אפשר להפליא ולפרוש מהתחברות

בבורא ית"ש, לא כמו שהעולם סוברים בהיפך שההתחברות הוא דבר תימה, ואמר שם קלט, ח אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך, רצ"ל שאול רומז לחטא שמוריד בו לשאול. ואמר אף שבעשיית עבירה אתה שמה ואין הפסק להשגחתך בשום אופן, ועל דרך זה התנצל לפניו ואמר שם נא, ו והרע בעיניך עשיתי, והגם שלא היה בו שום חטא רק איזה נדנוד בעלמא, כי איתא בגמרא שבת נו. כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה, אף על פי כן התנצל עצמו ואמר בעיניך עשיתי, שלא הייתי מסתיר עצמי מהשגחתך:

נפרעין ממנו בגלוי. רצ"ל שהבורא ית"ש מגלה ומפרסם חטאו לרבים שבת קול יוצאת בכל יום דין פלניא דמריד במאריה, ואף שאין שומע אותו אף על פי כן מזלייהו חזו. ובא הכח הזה בלבנות ומחשבות בני אדם, וחושבין עליו שהוא פושע ישראל, ודבר זה יוכל להגיע אף לבהמות וחיות וכולם יודעין ברעתו עד שנתוודע חטאו ממש בבירור גמור:

והיינו דאיתא בחובת הלבבות בשער האהבה שמזה יתלהב האדם לאהבת בוראו במה שהבורא ית"ש מכסה פשעיו ואינו מגלה אותן, כי אם יגלה אותן בודאי לא יוכל לעמוד בפני שום בריה, וכדאיתא בזוה"ק אשרי נשוי פשע כסוי חטאה תהלים לב, א. וזה שיסדו לזכור בכל יום הזכירות, דהיינו מעמד הר סיני ומתן תורה ומחיית עמלק ומעשה העגל, דהיינו כשאומר וליחדך באהבה בתיבות באהבה יזכור יום הקצפה שלא היה באהבה. ולכאורה הוא תמוה. אך רוצה לומר כנ"ל, שבזה יתוסף אהבה על אהבתו במה שאינו מגלה חטאו חסר תיבה, ירצה במלת באהבה כי בודאי כשהיה הבורא רוצה כשהאדם הולך לחטוא ואומר לך מכאן ותן לי מקום היה נוטל גם החיות ממנו, כי בודאי כשיטול השי"ת חיותו מהעולם אף רגע אחד אז כולה כלא חשיבו, וזהו נטית ימינך תבלעמו ארץ שמות טו, יב, שאילו היה הבורא נוטה חסדו מן העולם אז היו הולכין לארץ, ואף על פי כן חסד אל כל היום תהלים נב, ג, ותמיד לא סר חסדו ואמתו מהאדם וחיותו ואף בעשיית החטא. ואם כן וודאי שיתלהב לב האדם באהבה עזה ותשוקה להבורא:

וזה רבי יוחנן בן ברוקא, ברוק"א הוא לשון ברקים, שהיה רוצה להביא ברק וליבוב האהבה בלבם על דרך שאמרנו, ומה גם שהוא כמו שנוטל מקל מיד המלך ומכהו בו, כמו כן הוא ית"ש נותן לו כח, והוא חוטא בו. ואילו היה רוצה השי"ת היה נוטל הכח ממנו בזו השעה והיה כלא היה. וזהו שהוכיח נחמיה את ישראל וסיפר חסדי המקום עלינו ואמר נחמיה ט, כ אף ביום עשותם העגל מנך לא מנעת מפיהם, שלקחו המן ונתנו לפני העגל, ואף על פי כן מנך לא מנעת מפיהם. וזהו גם כן שיסדו לזכור מעשה העגל במלת באהבה, שהוא לזכור אהבת הבורא עלינו כנ"ל שאינו מונע חסדו וטובו וכחו אף בעת הקנטתו אותו. וזהו כל הנשמה תהלל יה תהלים קנ, ה, על כל נשימה ונשימה תהלל יה ב"ר יד, כי בכל נשימה נותן השי"ת חיות חדש:

או יאמר נפרעין ממנו בגלוי. שהוא עצמו מודיע חטאו בדבריו ובתנועותיו בדברים אחרים ואינו מבחין כלל. מכל מקום הצדיק יבחין וישמע דברים פנימיים מהחיצונים, וכמו שהיו מעשים רבים בפני צדיקים ואנשי מעשה. ובענין זה יש לפרש הפירוש במאמר חכמינו ז"ל, וכל צבא השמים עומד מימינו ומשמאלו

מלכים א' כב, יט, ודרשו רבותינו ז"ל אלו מיימינים ואלו משמאילים, ותמוה וכי כולם מיימינים ומשמאילים בבת אחת דכתיב וכל צבא השמים עומד מימינו ומשמאלו, אך דהענין כך הוא, דגם הצבא מעלה אינם יודעים שיחם, ולפעמים אף שהם מלמדים חוב, והבורא ית"ש מסתכל בפנימיות דיבורם, ורואה בהם זכות. נמצא לפעמים כולם יתבררו לענין אחד. וזהו כולם אהובים כולם ברורים ודו"ק:

אחד שוגג ואחד מזיד בחלול השם. כי יש שיחולל שם שמים על ידו והוא שוגג בדבר. וכמו כן מי שבא לו הרהור עבירה רח"ל, הגם שאינו עושה בזדון, מכל מקום בידו לשוב בתשובה תיכף על זה ההרהור ולבטלו, ועל שלא שב תיכף בא מזה לטומאת קרי רח"ל, עד שבגודל המשך הקליפה נלכד ח"ו בעבירה בגלוי. וזהו נפרעין ממנו בגלוי, שנתגלה רעתו לרבים כנ"ל. ואין צריך לומר מי שמהרהר במזיד, שהרהורי עבירה קשה מעבירה משני טעמים, האחד שהוא בנקל חסר ב' ג' תיבות, והשני שכמו שמחשבות של מצוה עושה לבוש רוחני כשצריכה לעלות למדריגה לגן עדן עליון, כמו כן בהיפך חס ושלוש כשמחשבתו בעבירה פגמו גדול ברוחניותה היותר קשה מהעבירה בעצמו, שאינו רק בגשמיות:

או יאמר רבי יוחנן בן ברוקה אומר כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי. אקדים לפרש הפסוק ויקרא כד, טז ונוקב שם ה' מות יומת. רצ"ל שמי שעושה עבירה, הוא עושה חלל ונקב בשם ה' כאלו אין הקב"ה במקום שהוא עושה העבירה, שבודאי אילו היה בלבו שהקב"ה מלא כל הארץ כבודו ורואה את מעשיו לא היה עושה. ולכך ראשי תיבות של מ"לא כ"ל ה"ארץ ישעיה ו, ג מכ"ה, גימטריה אדנ"י, שהוא אדנות של הקב"ה שהוא מלא כל הארץ כבודו, ובשעת עבירה אומר שאין הקב"ה רואה אותו ועושה חלל ונקב באדנות השם יתברך. וזהו ונוקב, ר"ל שעושה נקב וחלל, מות יומת, שני מיתות, אחת על שעובר עבירה, ואחת על שכפר בהקב"ה ופוגם בעיני ה' המשוטטות בכל הארץ, ובפרט כשעובר עבירת השבת ופוגם בקדושת שבת הבא ובהקדוש ברוך הוא. וזהו ומחללי"ה מות יומת שמות לא, יד כנ"ל, שעושה חלל ולא היה עליו אימת שבת כמ"ש חכמינו ז"ל ירושלמי דמאי פ"ד ה"א אפילו עם הארץ אימת שבת עליו, וכמאמר הפסוק ויקרא יט, ל את שבתותי תשמרו ומקדשי תיראו, פירוש מקדושת השבת שיורדת תהא היראה עליכם. וזהו המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי, כמ"ש למעלה, שעושה חלל למעלה ואומר שאין הקב"ה רואה את מעשיו, וזהו בסתר:

אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם. כי יש שני מיני אנשים, יש שעושה עבירה וסובר במחשבתו שאין הקב"ה רואה אותו. ויש ששכח שהקב"ה מלא כל הארץ כבודו, ואילו היה מי שיזכירנו שהקב"ה רואה מעשיו היה פורש מן העבירה, אלא שבשעת העבירה נסתלקה ממנו הנשמה הקדושה ולא נשאר בו כי אם החומר ונעשה כמו בהמה. וזה אחד שוגג ואחד מזיד בחילול השם, רוצה לומר ששניהם הם שוים, אלא שזה שוגג בחילול השם, מחמת ששכח שהשי"ת רואה אותו, וזה מזיד בחילול השם. ובזה מתורץ קושיית התוספות יו"ט שהקשה למה יהא השוגג והמזיד שוין:

משנה ו

רבי ישמעאל אומר הלומד על מנת ללמוד וללמד והלומד על מנת לעשות מספיקין וכו'. הלומד על מנת ללמד, כנודע שהצדיק יכול לבטל כל גזירות קשות באומרו לפניו יתברך שמו רבונו של עולם מה לך להתווכח עם בניך ושישבו אליך מתוך הדחק וההכרח מתוך גזירות וצרות, אדרבה החזירים אליך בדרך אהבה וחיבה וישבו אליך מתוך שמחה כאב המרצה את בנו. וזהו הלומד על מנת ללמד, להקב"ה, והלומד על מנת לעשות, היינו כמו שאמרנו כמה פעמים בתוך חיבור זה, שמהתורה ותפלה נעשים היכלות ושמים חדשים ונעשה שמחה לפניו כיום שנבראו בו שמים וארץ, ומתוך גודל השמחה ממילא נתבטלו כל הגזירות כמבואר באורך, וזהו הלומד על מנת לעשות, אבל שניהם ענין אחד והא בהא תליא, כי באתערותא והכנה דלתתא אתערותא דלעילא, היינו כשעושה הכנה למטה ואומר דברי תורה והם שומעים לו ומקבלים ממנו, אז גם השי"ת שומע לו. וכמו כן באם עושה מעשה בהם כנ"ל יוכל גם כן למעלה לעשות עולמות אחרים חדשים ולבטל הגזירה רעה מעלינו. וזה כל בניך למודי ה' ישעיה נד, יג, שמלמדים להשי"ת היאך ומה יתנהג עם בניו עם סגולתו, ולבטל הגזירות רעות ולחדש גזירות טובות ישועות ונחמות, וזה אל תיקרי בניך אל בוניך ברכות סד, כי על ידי שהם בונים עולמות חדשים כנ"ל, בזה מבטלין ממילא כל הגזירות רעות שבעולם כנ"ל, ואם כן מן הראוי שינטו לבבם אל הצדיק הזה ויקבלו תוכחתו ויהיו חסר ב' תיבות למצוה זו הנ"ל. ובודאי יש כמה צדיקים שאף שאינם פועלים באזני ההמון שאינם פונים אליו, מכל מקום פועלין אצל הבורא יתברך חסר ב' תיבות, אך לזה צריך טורח ויגיעה יותר, ובהכנה זו הנ"ל אינו צריך לטרוח כל כך, ואם כן מן הראוי שיתעוררו הלבבות בתשובה, וביותר מי"ז בתמוז שמתחילין ימי התשובה כנודע, שאז עלה משה לשמים ואמר שמות לב, ל אולי אכפרה בעד חטאתכם. ואם כן כל הנוגע יראת ה' בלבו יראה כל חד לפי כחו ולפי ענינו, כי יש אשר יתקן בתעניות ומקוואות, ויש בצדקה, ויש אשר בתורה ותפלה. ובזכות זה יבא לציון גואל בב"א:

או יאמר הלומד על מנת ללמוד מספיקין בידו ללמוד וללמד. רצ"ל מי שרוצה ללמוד להעולם דרכי מוסר מספיקין בידו, מלשון מספיקין בגפנים שבמשנה, דהיינו שנותנין לו כח שיקשור את עצמו להבורא ב"ה וללמד גם כן להעולם שיוכלו גם כן להתקשר להבורא ב"ה וב"ש, וזה הלומד על מנת לעשות, שלומד על מנת שיעשה להעולם מוחין ושכליות חדשות שיוכלו לעבוד את הבורא ב"ה וב"ש, וכמאמרם ז"ל סנהדרין צט ע"ב המלמד את בן חבריו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאו:

מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור ולעשות. כאשר ביארנו למעלה מלשון מספיקין בגפנים. וזהו פירוש הספקת ת"ח, רצ"ל בזה שנותן צדקה לתלמידי חכמים מקשר את עצמו לת"ח, וזהו הפירוש וכי ימוך אחיך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך ויקרא כה, לה, ולכאורה קשה פתת באחיך, וסים בגר ותושב, אלא הפירוש כך, דהנה הקב"ה דרכו להיטיב לברואיו, לרעים ולטובים, כמו שכתוב תהלים קלו, כה נותן לחם לכל בשר, אלא מחמת עונות ח"ו גורמים שלא יכול להשפיע כל טובו לברואיו והרי הוא נקרא כביכול מך:

וזה הפירוש וכי ימוך אחיך, זה הקב"ה כנ"ל ולא יכול להשפיע לאחד מבני ישראל. והחזקת בו, שיחזיק במדתו ויתן לו הצטרותו, וכמו שדרשו במדרש תנחומא משפטים, טו על זה הכתוב דכתיב משלי יט, יז

מלוה ה' חונן דל. מלוה, הוא מלשון הפעם ילוה אישי בראשית כט, לד, רצ"ל מי שחונן דל, הוא מדבק את עצמו להקב"ה, ואין דל אלא מן התורה ומן המצות, רצ"ל גם כן מי שחונן לכל אדם ומלמד תורה ומצות נדבק בהקב"ה:

וזהו מספיקין בידו ללמוד וללמד לשמור, שיהא נשמר מעבירות, וכמאמר הכתוב שמות כג, יג ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו, רצ"ל שבכל המצות שאדם עושה הוא נשמר מעבירה, ומספיקין בידו לעשות, שיעשה לכל אחד מוחין ושכליות חדשות:

משנה ז

רבי צדוק אומר אל תפרוש מן הצבור. קאי אלמעלה, כשאומר דברי תורה ברבים שלא יאמר בפניהם הדברים כפשטן ויפרוש עצמו מהם, רק יכלול עצמו בנשמתו עמהם:

ואל תעש עצמך כעורכי הדיינין. רצ"ל כמו שלומדין לאחד הטענות מה שיטעון נגד בעל דינו, כמו כן לא ילמוד האדם לההמון תשובות ותירוצים שיאמרו לפני הבורא יתברך לדין להתנצל לפניו, כי הוא יתברך יודע מחשבות והאמת, רק יוכיחם על דרך שאמרנו:

ואל תעשה עטרה להתגדל בה ולא קרדום לחתוך בה. על דרך דאיתא במדרש בדור הפלגה שאמרו נעשה לנו קרדומות ונעלה לרקיע ונבקע הרקיע. והוא תמוה כי מי פתי יאמין זאת, אך רצ"ל שהיה בידם שמות הקדושים וצירופים, והיו רוצים שעל ידי הצירופים יבקעו הרקיע ותרד השפעה עליהם תדיר ולא יצטרכו להעבודה ולטובת השם יתברך, כי תרד עליהם ההשפעה בעל כרחו מכח אלו השמות והצירופים. והראיה אחר שנבלל לשונם ושכחו לשון הקודש נתבטל עצתם, וזהו אומרו ולא קרדום לחתוך בה, הגם שיש לנו גם כן שמות וצירופים קדושים וכוונת התפלה, אין זה רק מעניני התפלה לרצות עצמינו לפני בוראנו יתברך ולא לגרום בזה שום חסר ב' ת'בות, בודאי הבורא יתברך משפיע ממילא כל טובו, אך התפלות יהיו כדי לעשות נחת רוח לפניו יתברך:

או יאמר אל תעשה עטרה להתגדל בה. רצ"ל אף על פי שהתנא אמר לעיל שצריך ללמוד לאחרים, אף על פי כן לא תהא כוונתו להתגדל בהם ולהיות נקרא רב, אלא תהא עיקר כוונתך לשם שמים:

או יאמר אל תעשה עטרה להתגדל בה. כי בוודאי אמת הוא מי שדורש ברבים הוא עושה עטרה להקב"ה, ומזהיר אותך שאל תעשה אותה עטרה להתגדל בו, ויש לפרש להתגדל, מלשון גדילים תעשה לך דברים כב, יב, כי מחמת התורה שאומר הוא נקשר ונתגדל להקב"ה. אך צריך שלא תהא כוונתו לכך רק למען רבות נחת להבורא ברוך הוא וברוך שמו, ולא לשום תועלת עצמו, וסוף הכבוד לבא:

וכך היה הלל אומר ודאשתמש בתגא חלף הא למדת כל הנהנה מדברי תורה כו'. שעיקר העבודה צריכה להיות למען השם יתברך בעצמו ולא לכוונת שום דבר אחר. ומה גם, כי שגם זה הכח שעובד את השם יתברך ומכתירו הוא מכח השם יתברך, וכמ"ש דברים ה, יח כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל. וזה כתר יתנו לך ה' אלהינו, שמה שאנו מכתירין אותך נותנין לך בהחזרה, רצ"ל שמידך ומכחך חסר :

או יאמר ודאשתמש בתגא חלף. תגא, הוא הוא לשון תרגום ואחוריים, כי רומז לכתרי האותיות, היינו התגין שיש על האותיות, והאותיות שיש בהם תגין הם שבעה שעטנ"ז ג"ץ, ובכל אות יש ג' תגין, עולה כ"א תגין, רומז על כ"א יום שבין המצרים דעלייהו אתמר בראשית לח, כד ויהי כמשלש חדשים ויגד כו' זנתה תמר כלתך, רצ"ל שאז בימים האלו נתרבו התאות בעולם, וזה כלת"ך, היינו האהבות והחמדות זרות ומחשבות זרות, והקדושה מתעלמת, והקליפה מתגברת רח"ל. ויחשבה לזונה כי כסתה פניה, רצ"ל כי אז בימים האלו הקדושה נתכסת ונגנזת בתוך התמורות. ולכן צריך האדם בעתים הללו לאמץ מתניו וכחו בקדושת הבורא יתברך שמו ביתר שאת ויתר עז, להוציא האור מן החושך, ולהחליף זאת התמורה, ולגלות הקדושה מתוך התמורות, ואדרבה בעתים הללו הקדושה רבה מאד, וכמ"ש לעיל כמשל האבן טוב שלפי גודל האבן טוב, כמו כן יש עליו לבוש אבן פשוט. ואבן, רומז על הקליפה ויצר הרע שהוא לב אבן, נמצא, כאשר הקליפה מתגברת מאד רחמנא ליצלן ומסתיר הקדושה, והמתגבר על הקליפה ומחליף ומוציא הקדושה לפועל, אזי מוציא אור גנוז וקדושה יתירה לאין חקר רק לזה צריך התאמצות ביותר. וכמו שפירש מורי הרב מוהד"ב זצ"ל. כל רודפיה השיגוה בין המצרים איכה א, ג, שמי שרודף אחר הקדושה משיג אותה בין המצרים יותר ויותר. וזהו ודאשתמש בתגא חלף. ובמה הוא מחליף אותה, בחכמה. כמו דאת אמרת אבות ה, ט וחילופיהן בגולם, גל"ם, גימטריא חכמ"ה. והיינו שמיישב בדעתו ומחשבתו לחשוב מחשבות טהורות וקדושות, ופונה עצמו מדברים ומחשבות בטלים ושומר עצמו מהם לבל יבאו אליו ומגביר עליו כח הקדושה בכח התפלה והתורה:

או יאמר ודאשתמש בתגא חלף. מי שעוסק תמיד ומשמש בכתר הבורא ב"ה להכתירו ולהמליכו תמיד בכל יכלתו, חלף, רצ"ל שנשמתו נכללת בהכתר עצמה ונתחלף מזה העולם ונתעלה למעלה:

הא למדת כל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם. רצ"ל מי שנהנה ונפשו חפיצה וחשוקה לעבודת הבורא ולהכתירו ועומד ומצפה מתי יגיע לידי איזה מצוה שאקיימנה ומשבח ומהלל לבוראו שזיכהו לאכול שיברך וימליכהו עליו. או אף בעשיית צרכיו שיזכה אחר כך לברך הברכה הראויה ולהמליך הבורא עליו ועושה כל זה בחדוה ובשמחה יתירה עבור שזיכהו הש"י לכך. נוטל חייו מן העולם, עול"ם, הוא לשון העלמה והסתרה, כי אף מזה העת שנתעלם בו קדושת הבורא אין סוף ואינו נראה כל כך, מכל מקום זה נוטל חייו אף מזה כח הקדושה שנתעלם נוטל חיות:

וגם רומז, כי יש מי שנפשו קצה באלו הכ"א יום ואינו תפץ בנסיונם, אבל מי שנהנה מהם ומתחזק עצמו, וכמו אברהם אבינו ע"ה שנתנסה בעשר נסיונות על דרך זה והיה נהנה מהם ועשה אותם באהבה עזה ותשוקה גדולה ולא היה מהרהר אחר מדותיו יתברך, כי אדרבה מזה יגיע למעלה ומדריגה יותר גדולה. וכמו כן בכל הדברים רעים הבאים לעולם וטוב היה לו שלא יהיו כלל שלא יצטרך להתאמץ ולהתגבר נגדם, אבל מי שנהנה מהם, ואדרבה חושק תמיד מתי יגיע אליו המלחמה להראות גבורתו ולהוסיף כחו וחילו, כמו הגבור שהוא בטוח ברוב גבורתו עומד ומצפה תמיד לאיזה מלתמה ויום קרב לעשות נקמה בשונאיו ולהראות תוקף גדלו וגבורתו, נמצא אם יבא לו איזה ענין רע ח"ו, לא ירהר כלל אחר מדותיו ית"ש, ואדרבה, יהנה מהם באהבה שיוכל להגביר כנגדם, כי אדרבה מזה יגיע למעלה ומדרגה יותר גדולה שיכניע שונאיו תחתיו וידבר אותם תחת רגליו והוא מתעלה ביתר שאת ועוז וניתוסף כחו בעבודתו הבורא ית"ש במחשבותיו הטהורות על ידי שמכניע הסט"א ומוצא מהם ההארה וכח הקדושה. וזה נוטל חייו מן הזה, ההעלם הקדושה שנתעלם שמה בעתים הללו:

משנה ח

רבי יוסי אומר כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות וכל המחלל כו'. ירצה בזה, כי כבוד התורה היא שיחשוב האדם כי לא דבר ריק הוא שבכל תיבה ואות ותגין דאורייתא יש רזין וגנזין דאורייתא. וכל התורה המצויה בכתב אתנו אינה רק גופין. וכמו שיש לאדם, גוף, נפש, רוח, נשמה, ונשמה לנשמה עד אין סוף ב"ה, עד שלא ישיגוהו שום נברא בעולם, כן יש לתורה. כי האותיות הם גופין, וכמאמר התנא אבות ג, כג קנין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות, והתגין ונקודות וטעמים הם נפש רוח נשמה, עוד יש לה נשמה לנשמה עד אין סוף, והן סודות נוראות גנוזים וטמונים ששום בריה בעולם אינה יכולה להשיגם. ונמצא כשהאדם לומד התורה בזה הענין בכוונתו אל הפנימיות הנ"ל עד אין סוף, ומאמין בזה באמונה שלימה כי כל דיבור תורה שלמד הוא מלא רזין וגנזין דאורייתא ומקשר התורה זו שלומד בתורה שלמעלה באורות עליונים בנר"ן הנ"ל. וזהו כבודה של תורה, הוא גם כן מכובד על הבריות, רצ"ל שגופו גם כן יהיה מקושר בנשמתו למעלה עד אין סוף ב"ה ויאיר בגופו הארות נשמתו:

והמחלל את התורה, שעושה התורה חלול מכל דבר בענין סיפורי מעשיות שיש בתורה שהם מלאים רזין וגנזין והוא עושה התורה חלולה מכל וכל בחושבו שאין בה דבר פנימי כי אם כמגלת ספר כתוב אליו, אזי התורה היא אצלו כגוף בלי נשמה ואינו ממשיך החיות הפנימי שהם הסודות הנשמות הנ"ל לתוכה, אזי גופו גם כן מחולל על הבריות, רצ"ל נעשה חלל

שאינו מקושר בנשמתו ונעשה חלל מהם, כפי גודל הפגם כן גודל עונשו, אם פגם בנשמה לנשמה של תורה תתמעט ממנו הנשמה לנשמה, וכן עד הנפש עד שישאר בלתי לבדו בנפש הבהמיות לבד ועושה מעשה בהמה בלתי חיות פנימי כלל:

ועל זה אנו מתפללין ואל תשיבנו ריקם מלפניך, כמ"ש אני מלאה הלכתי וריקם השיבני רות א, כא, רומז על הנשמה היוצאת מן הגוף, שבעת היות הנשמה בגוף הוא מלא כל טוב נשמה לנשמה, וכן רות כנ"ל,

ועכשיו בצאתה נתרוקן גופו מן המדרגות העליונית חסר, מליא"ה, אותיות מלא י"ה, שאור הבורא מתפשט בתוכה. ועכשיו בפוגמו נחסר הקדושה ונשאר רק אותיות אל"ם בנפש בהמיות, כי האדם הוא חסר תיבה ומלואו על ידי הנשמה והנפש והרוח הרוחניות שבו, ועכשיו בהעדר כל זאת נשאר רק נפש וכח בהמיות ונשאר כאלם שאינו משוטט בדיבורו בעולמות העליונים, וגם מאמר זה אמר ר' יוסי, אשר הוא מורה לדבר זה כי שמו יוס"י, גימטריא מליא"ה אלהי"ם:

משנה ט

רבי ישמעאל בנו אומר החושך עצמו מן הדין פורק ממנו איבה וגזל ושבועת שוא וכו'. חושך עצמו, כענין שנאמר במשה רבינו ע"ה שהקריב את משפטן לפני ה', בראותו שהן חושדין אותו ומהרהרין אחריו:

או יאמר דקאי על התנהגות האדם אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, שאל יתנהג עם בני האדם במדת הדין ובדין תורה, כי לפעמים יכשל ח"ו באיזה ענין איבה וגזל וכו', שידמה בעיניו שזו המעשה היא ישרה בעיניו והדין הוא כן, ובאמת לא כן הוא, רק יתנהג לפנים משורת הדין בכל ענינים, ויהיה וותרן כל מה דאפשר, הן במעשה הצדקה והן בעסקי העולם

אל יקמץ כלל, כי מכח זה ימשיך עליו מדת וותרנות שגם מן השמים יוותרו עליו כדאיתא בגמרא ברכות כ ע"ב על פסוק במדבר ו, כו ישא ה' פניך אליך, אמר הקב"ה איך לא אשא להם פנים אני אמרתי ואכלת ושבועת וברכת, והן מחמירים על עצמן עד כזית ועד כביצה:

או יאמר החושך עצמו מן הדין כו'. על דרך הכתוב דברים ג, כג ואתחנן אל ה', ופירש רש"י אף שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים אינם מבקשים רק מתנת חנם. ובזה חושך ממנו איבה, רומז על עולמות התוהו, וכמ"ש בראשית ג, טו ואיבה אשית בינך ובין האשה, וזה הנחש הקדמוני נקרא איבה, כי בהיותו תובע מן הקב"ה מן הדין, אז מתעוררים עליו קטרוגים הם עולמות התוהו הנ"ל, ומפשפשים במעשיו באם הוא ראוי לזו הטובה אשר הוא שואל מה' ומכח זה לא יגיע אליו הטובה ההוא. וגזל, כי על ידי התפלה שאדם מתפלל, על כרחו מעורר בזה שתרד השפעה למטה ומכח המסטינים שמתעוררים עליו כנ"ל, על כן לא תגיע אליו והם גוזלין ממנו אותה השפעה היורדת על ידי התפלה זו. אבל כשמבקש מתנת חנם בלי שום שכר כלל, אזי לא יתעורר עליו שום קטרוג כלל ויחשוך ממנו איבה וגזל הנ"ל. והם בזרוע באי עדיך, וכדאיתא בגמרא ברכות יז ע"ב שהצדיקים נוטלין בזרוע מן הדין. הן האמת כן הוא, בודאי שזו ההשפעה שהבורא יתברך משפיע אחר כך הוא בודאי מן הדין מכח מעשי האדם המוכרחים עליו, וכדאיתא בגמרא מגילה כח. למי נושא עון למי שעובר על פשע, ובודאי הוא מדה כנגד מדה, וכמו שאמרנו לעיל בחושך עצמו מן הדין, שאין מתנהג עצמו בדין תורה רק במדת וותרנות, גורם גם כן שלמעלה ישפיעו לו כן בריוח, אך מה שאמרנו, הוא רק בערך האדם בעצמו שאל יתפלל לפני בוראו יתברך שיתן לו השפעתו מן הדין כדי שלא יתגררו המסטינים עליו רק הכל בדרך חנינה וחמלה וחסד, אבל באמת אמיתות השפעת הבורא עליו הוא בזרוע מן הדין מדה כנגד מדה ודו"ק:

או יאמר החושך עצמו מן הדין. בדרך זו ובסגנון אחר קצת, דהנה כתיב הם בזרוע באי עדיך, כי יש צדיקים שניזונים בחסדו של מקום, ויש שניזונים בזרוע, שבאים מכח מעשיהם. נמצא אותן שניזונים בכח מעשיהם יוכל לבא איזה קטרוג על עבודתם שלא היה כראוי, וגוזלין ההשפעה, וגם יוכל לבא לידי שבועת שוא, כדאיתא בזוה"ק שהיצר הרע עושה דין עם הצדיק ומעורר עליו מה שעשה, וכשהצדיק ההוא בתוקפו מכחיש, והפסק הוא שבועת ה' תהיה בין שניהם, אבל אלו שניזונים בחסדו של מקום, היינו מכח שכל עבודתם הוא גם כן על דרך צדקה עם הבורא יתברך שמו שעושים צדקה עם ברואיו ואינם מצפים לשום קבלת פרס בעבור שהם מושפלים בעצמם ואינם נחשבים בעיניהם לכלום, לכן גם עליהם תבא השפעתו בצדקה ובחסד שלא בדין ואין שום מקטרג עליהם. וזה ונתן לך רחמים ורחמך דברים, יג יח, היינו שעל ידי הרחמים שהשם יתברך נותן לאדם שירחם על ברואיו ועושה חסד עמהם, על ידי זה הוא מרחם על האדם ועושה תסד עמו וכשנותן לו ההשפעה אין כח לשום מקטרג לגזלה. ועל אותן אמר אדומ"ר מורינו אלימלך זצ"ל שאין דנין עמו כלל בעולם הבא, לבעבור שכל עבודתו כי אם בדרך צדקה ועל חנם מה נדקדק עמו, ופורק ממנו שבועות שוא הנ"ל, וכדאיתא במדרש רבה ב"ר סב כד דמך ר' אבהו אחוי ליה י"ג נהרי אפרסמונא דכי', אמר אלו למי, אמרו לאבהו, אמר אני אמרתי לריק יגעתי לתוהו והבל כחי כליתי, אכן משפטי את ה' ופעולתו עם אלהי. פירוש י"ג נהרי אפרסמונא, רומזים לי"ג מדות הרחמים והחסדים הגדולים והטהורים, והיו מראין לו שזו נחלתו. אמר לזה זכיתי בעבור שאני אמרתי כל ימי לריק יגעתי, שעבודתי היתה לריק ותוהו ולא היתה חשובה בעיני שאקוה תשלום גמול עליה, ולא היה עבודתי רק מצד החסד והחנינה, לזה זכיתי לאלו החסדים העליונים. כי לכאורה קשה וכי לא היה ר' אבהו מאמין שיש שכר בעולם שהוא אחד מי"ג עיקרים, ומזה ראייה שאין דנין לצדיק כמו זה, כי בודאי כשהיו מראין לו כל זה השכר סמוך למיתתו ואומרים לו שהוא שלו בודאי לא יתכן שידנוהו אחרי כן, כי אם יבא לדין יכול להיות שלא יהא שלו, אלא שבאלו אין דין כלל ואין מדקדקין עמהם כנ"ל:

או יאמר החושך עצמו מן הדין ממש, ולכאורה קשה הא איתא בש"ס שבת י. הדין דין אמת לאמיתו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית, לזה אמר ה"דין בה"א הידיעה, רצ"ל לא מכל דין, אלא לפי ראות עיני הדיין, וכמו במשה כשבאו בנות צלפחד במעמד הזקנים והעדה אל משה לאמר תנה לנו נחלה במדבר כז, ד, היה משה מבין שבאו לריב עמו אם יאמר להם שאין הדין עמהם יאמרו עליו שהטה דינם. ולזה ויקרב משה את משפטן לפני ה', וסילק עצמו מדינם. ואם תאמר סוף סוף יוציאו לעז עליו אם יאמר להם שאין הדין עמהם שלבסוף כשהיה אומר להם כן בנות צלפחד דוברות, ודאי היו מאמינין לו מחמת טובתן, אבל אם לא כן היו מלעיזים עליו כי מי שומע אמרי אל בדברו עמו. אל יקשה בעיניך כלל, כי בודאי כשהיה הדבר יוצא מעם השי"ת היו הכל מכירין כקטן כגדול שזה הוא דיבור השי"ת, שהיה הדיבור יוצא מאליו והוא נתבטל בו אך שהדיבור היה מלובש בו, וכן כל הנביאים הקדושים נתלהבו מאש הגדולה בהתייחד הדיבור אליהם ונתבטלו במציאות, מה שאין כן נביאי השקר, וזה הוא המסוה שהיה על פניו בבואו לדבר אל העם דברי ה' שם המסוה, הוא המלבוש של הדיבורים על פניו:

והגם לבו בהוראה שוטה רשע וגס רוח. יש לומר הפירוש כמו שנפרש הפסוק זה דברים טז, יח שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך, ושבעה שערים בנפש, וצריך האדם לשפוט את עצמו, כגון העינים שלא לראות רק במקום שרשאין לראות, והאזנים רק לשמוע דברי תורה ומצות, ובפה רק לדבר בדברי תורה

ובתפלה. והאדם נקרא עיר כמו שכתוב בקהלת ט, יד עיר קטנה ואנשים בה מעט. וצריך לשפוט ולהורות את עצמו את הדרך אשר ילכו בה, ובפרט בימי הספירה, ויותר בשבוע הששית שהוא צריך לתקן מדת היסוד שהוא בפסוק דה"א' כט, יא לך ה' הגדולה כו' כי כל בשמים ובארץ, ותרגומו דאחיד בשמיא ובארעא. כי מדת היסוד מרמז שהקב"ה הוא יסוד ועיקר דכל עלמין וזהו דאחיד בשמיא ובארעא. וזהו הגס לבו בהוראה, שמגיס דעתו ואומר שאינו צריך לשפוט את עצמו וסובר שאין מזיק את עצמו בראיה בעלמא ובאמת לא כן הוא. או יאמר על דרך הפשוט, כי כאשר מגיס דעתו קצת אז תיכף רוח שטות נכנס בלבו:

משנה י

הוא היה אומר אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד כו'. היינו כמו שאמר דוד המלך ע"ה תהלים יז, ב מלפניך משפטי יצא, כי הוא יתברך שמו יודע מחשבות בני אדם ובוחר לבות וכליות, ומבחין בעשיית המעשה. כי לפעמים יעשו שני בני אדם מצוה אחת ומתן שכרן אין שוה, כי האחד יעשה בהתאמצות ובהתלהבות יותר, וכן להיפך בעשיית העבירה ח"ו. וזה לא נודע לשום בר חיים הגשמי, רק להבורא יתברך שמו שהוא חי כל החיות:

או יאמר אל תהי דן יחידי. ירצה בזה לומר, שלא תהא דן את היחידי, היינו את יחידו של עולם שלא תהרהר אחר מדותיו כלל כדכתיב דברים ו, ה ואהבת את ה' אלהיך כו' ובכל מאודך, בכל מדה ומדה שהוא מודד לך תקבל עליך באהבה, כי בוודאי הכל הוא מרחמנות הבורא יתברך שמו ומהחנינה והחסד, רק ימתין ויצפה לתשועת ה' עד ישיקף ה' וירא בעיניו, כמו שכתוב איכה ג, כח ישב בדד וידום כי נטל עליו, ואיתא במדרש איכה פתיחתא דאיכ"ר, ג אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא נגעה בי ידו של פרעה ולא ישבתי בדד, ידו של סנחרב כו', נגעה בי ידך בדד ישבתי, והוא פליאה נשגבה. אך דהענין מובן על דרך המתרגם על פסוק ישב בדד, דמתרגם יתיב בלחודוהי ויסבול יסורין בגין יחודא דשמיא כו' עיי"ש. ומשמע שנראה לו לישנא דבדד, רומז על יחוד הבורא יתברך שמו. וזה פירוש המדרש נגעה בי ידו של פרעה לא ישבתי בדד כו', נגעה בי ידך בדד ישבתי, רצ"ל ישבתי תחת ידך ומסתופפת בצלך ודו"ק:

משנה יא

רבי יונתן אומר כל המקיים את התורה מעוני סופו לקיימה מעושר וכל המבטל את וכו'. רצ"ל אף שאינו ידוע התורה בסודותיה ובטעמיה הכמוסים, ואף על פי כן מאמין בהם ועוסק לכוונה זו, זוכה לקיימה מעושר שיתנו לו מן השמים שישגיג כל הסודות הכמוסים שבתורה. אבל מי שמבטלה מעושר, מחמת שחושב שמילא כריסו מכל וכל ואינו צריך עוד ללמוד, סופו לבטלה מעוני, רצ"ל ששוכח מה שלמד, ואף אם רוצה ללמוד אינו יכול והוא מוכרח לבטלה:

או יאמר סופו לבטלה מעוני. למשל לתינוק היושב לפני רבו ומסיר לבו משמוע לדברי רבו מאיזה שחוק שמשחק עצמו באיזה דבר, וקם רבו ונוטל מידו והוסיף לבכות ביותר על שנטל ממנו זו הדבר ולא היה לומד ודו"ק. והנה איתא בתיקוני זוהר הגירסא סופו לקיימה מעוני. וליישוב נוסחאות אפשר לומר, דודאי סופו לבטלה מעוני, אך מי שיחוננהו השי"ת ויחשוב בדעתו שלא בא לו זאת רק בשביל ביטול תורה ויחזור למוטב ויקיימה מעוני:

משנה יב

רבי מאיר אומר הוי ממעט בעסק ועסוק בתורה והוי שפל רוח בפני כל האדם. ירצה, דהנה ריבוי העסק ימשיך האדם לקנאה ושנאה וחמדה בחושבו שלו נאה ריבוי עושרו של חברו, אבל בזה שממעט בעסק לא יקנא לשום דבר ויהיה שפל רוח, עוד ירצה בזה, דעיקר התורה היא האור המתנוצץ בה, וכדאיתא מגילה טז ע"ב אורה זו תורה, וכדאיתא פתיחתא דאיכ"ר ב המאור שבה כו', והמאור ההוא הוא האור המאיר בהאות ההוא וחיותו. ולז"א הוי ממעט בעסק, רצ"ל כי יש בני אדם שלומדים תורה חבילות חבילות ואין כוונתם פונה לשום תועלת מהלימוד. אך עסוק בתורה, רצ"ל שתעסוק בפנימיות התורה, רצ"ל בהאור המאיר כל אות הוא חיות ואור מהבורא יתברך שמו, כי קוב"ה ואורייתא חד, ומאיר לך האור ההוא, וגם יש לומר, שלזה כיון המאמר הקודם המחלל את התורה, שעושה התורה חלול מהבורא יתברך שמו שאינו לומד בזה הענין וכנ"ל:

ואם עמלת בתורה יש לך שכר הרבה ליתן לך. ירצה כי בודאי הלימוד כזה הוא עמל ביותר. אבל י"ש שכר כו', על דרך שאמרו חז"ל עוקצין פ"ג מ"ב עתיד הקב"ה להנחיל לכל צדיק ש"י עלמות, ורצ"ל הי"ש ההוא, הוא שכר הרבה ליתן לך:

משנה יג

רבי אליעזר בן יעקב אומר העושה מצוה אחת קונה לו פרקליט אחד. והעובר עבירה אחת קונה לו קטיגור אחד. תשובה ומעשים טובים כתריס בפני הפורעניות. לכאורה מלת אחד הוא מיותר. ונראה לי שלפי גודל שלימות המצוה והתלהבותה, כמו כן גודל השכר. ואם עשה המצוה צלולה בלי שום פניה ח"ו ושום תערובת דבר זר ורע עם המצוה, אז כן השכר. וכמו כן המלאך הנברא מזו המצוה, כנודע שמכל מצוה נברא מלאך מליץ אחד. וכן להיפך מהעבירה נברא מקטרג אחד. וזה המלאך הוא גם כן בשלימות גמור כולו טוב בלי שום תערובות דבר רע בקרבו, כי בודאי יש מלאכים שהם מתערובות טוב ורע חסר איזה תיבות, מה שאינו כן כשהמצוה אינה בשלימות גמור אז גם המלאך אינו טוב גמור רק בתערובות טוב ורע. וכמו כן בעשיית העבירה, אם הוא עושה העבירה בחמדת לבו במזיד רח"ל כמו שהרשעים עושין וכאוות נפשם הרע, אז גם המקטרג הנברא מזה הוא רע גמור. אבל כשעושה העבירה שלא ברצונו, רק שיצרו תוקפו עליו ונלכד במצודת היצר ואי אפשר לו להבדל ממנו, ואז העבירה אינה בשלימות כי אינו ברצונו, ואף גם בשעת עשיית העבירה רצונו היה שלא לעבור אך שאי אפשר לו להנצל ממנה, והמלך זקן וכסיל לכדו בערמימות, נמצא גם המלאך המקטרג איננו רע גמור, רק שיש לו איזה צד טוב מזה ההרהור

תשובה שהיה לו אף בשעת עשיית העבירה, ומזה יכול להגיע לתשובה האמיתית והרע יהפך לטוב גמור. וזהו רשעים מלאים חרטות, רומז לזה כי רשע אינו רע גמור עדיין, ורומז לזה שעושה העבירה בעל כרחו של יצרו ומתחרט תמיד עליו אף בעת עשייתה, וזה כוונת התנא רבי אליעזר בן יעקב שמשנתו קב ונקי בלי שום תערובות רע כלל. העושה מצוה אחת, רצ"ל שהיא אחת מיוחדת בשלימות בלתי לה' לבדו, קונה לו גם כן פרקליט אחד, רצ"ל שהוא בדבר אחד טוב לבד. וכן העובר עבירה אחת וכנ"ל, מה שאין כן כשהעבירה אינה בשלימות גמור, אז תשובה ומעשים טובים כתרם בפני הפורעניות, רצ"ל זו התשובה שיש לו עם עשיית העבירה והמעשים טובים, הם אצלו כתרם, שעל ידו יכול להגיע להתשובה הנכונה והשלימה:

משנה יד

רבי יוחנן הסנדלר אומר כל כנסיה שהוא לשם שמים סופה להתקיים. הפשוט הוא, כשמתאספים המון עם לשמוע דברי תורה ומוסר ויראת ה'. אך על הענין הזה היה די לנו לכתוב כל כנסיה שהוא לשמה, ומלת לשם שמים רומז על מדת אחרת, היינו כי שמים רומז לשמות הבורא יתברך שמו, כמ"ש מלכים א' ח, לב ואתה תשמע השמים, והשמות הן מה שכינה הבורא יתברך שמו לעצמו אחר בריאת עולמו להיות נקרא באילו השמות שהם רמוזים על יחודו ואחדותו בעולמו. כמו א"ל, רומז שהוא כחו של עולם. ואדנ"י, רומז שהוא אדון עולם. והוי"ה, רומז שהוא יתברך מהוה כל הויות. וכן כולם. אבל אמיתת הויתו אינו מושג לשום נברא אפס לעצמותו ואין לו שום דמיון כלל. כמאמר אליהו ז"ל אנת לית לך שום ידוע ולא אתר ידוע אלא לאשתמודעא תוקפך וכו'. רק שהבורא יתברך מרוב חסדו הגדיל לנו והפליא עצה שבהיות באיזה שם שאנו קורין אותו אזי בזה השם הוא מצמצם שכינתו יתברך ונענים על ידו. כמו כשאנו קורין אותו בשם א"ל, מתנהג עמנו במדת הרחמים והחסד, כמ"ש תהלים נב, ג חסד אל כל היום. וכן בשם אלה"ם, מתנהג במדת הדין לנקום נקם מעוברי רצונו יתברך וכן כולם. ולכן בזכרו שם אדנ"י, צריך לחשוב במחשבתו לכיין גם לשם הוי"ה כמוזכר בשו"ע או"ח סימן ה, ועם כל זה צריך לכוון לאמיתות הוי"ה המקיימת כל העולם שאי אפשר להשיגה ולהמשיך אור האין סוף ברוך הוא לתוך השמות והן השמים. ולזה עדיין יש שם שמים, היינו קודם שנברא העולם שלא היה נקרא באלו השמות רק בשם אה"ה אשר אה"ה באיזה חסר תיבה שארצה אה"ה אחר שאברא את עולמי ובאיזה מדה שארצה אתנהג. וז"ש מלכים א' ח, כז הן השמים ושמי השמים לא יכלכלוך:

וז"ש התנא כל כנסיה שהיא לשם שמים, רצ"ל שהצדיק אומר בפני ההמון, והם שומעים ונותנים לב לשמוע על זה האופן שיקבלו ממנו ויכנסו דבריו לאזניהם. נמצא הצדיק הוא בבחינת שם והשומעים הם בבחינת שמים. וכשמתחברים יחד חסר ג' ת'בות שם שמים נעשו מרכבה לעולמות העליונים וגורמים יחוד וחיבור בעולמות העליונים, שגם השמים העליונים מתחברים להבורא יתברך ושופע הארתו עליהם, כי כמו שעושיין היחוד למטה נמשך מזה היחוד למעלה וכל שהוא מתעלה הוא יותר גדול, כמשל הנקודה שמושכין ממנה קצוות אילך ואילך כל מה שהולכין למעלה הם יותר גדולין ורחבים, ולפי רוב ההמון כן גודל היחוד כמו שאמר הרב מו"ה לוי יצחק נ"י בענין צרופי האותיות, שכל מה שהאותיות מתרבים, מתרבים צירופים:

משנה יב

רבי אלעזר בן שמוע אומר יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך וכבוד חבירך כמורא רבך. תלמידים, רומז לזה ההמון הבאין אליו לשמוע דברי תורה מפיו ודרכי ה' ומוסריו. ואמר שיהא זהיר בכבוד התלמידים שלא יבזם בדבריו כמו שהיה דרך המוכיחים הקדמונים אשר לפנינו, וגם רומז שאל יוכיחם בדברים מרים קשים כגידים, רק יוכיחם בדברי ריצוי ודברי נעימות ועריבות, ויראה בדיבורו ובכחו להמשיך להם לבושים נכבדים מאור העליון לנשמותיהם שיוכל כל אחד לקבל כפי כח נשמתו, וזהו ר' יוחנן קרי למאני מכבדותא שבת קיג ע"ב, מאני, רומז על הנשמות, וגם כי מתלמידי יותר מכולם, כי מה שההמון מתאווים יותר לשמוע בקול המוכיח, כמו כן בא אליו ההשפעה מאור העליון הדבר אשר יאמר אליהם

שיוכל כל אחד לקבל ממדריגת נשמתו והענין הצריך לו והם כולם שכליות נחלקות והם כלולים כולם במחשבת ושכל הצדיק. ולזה הוא יותר מכולם, וכמ"ש בזוה"ק על פסוק משלי א, כ חכמות בחוץ תרונה, שמתחלה מתחיל בלשון רבים חכמות, ולבסוף מסיים בלשון יחיד תרונה. והיינו שבשכלו הם מיוחדים וכלולים יחד, רק כשהם יוצאים אל העולם נחלקים לכמה חכמות לכל חד וחד כפי מדרגתו. וגם יש לומר, חכמות רומז לשני החכמות והשכליות של החכם הדורש והשכליות של המון השומעים, וכשמקבלים זה מזה על ידי התחברות מחשבתם ושכלם אז נעשה יחוד ביניהם והם כאחד, ולזה תרונה לשון יחיד. וברחובות תתן קולה, רצ"ל כשאומר לפניהם הדברים בהתרחבות שירחיב לבם לעבודת הבורא יתברך שמו, וכמו כן גורם היחוד בעולם העליון שהשי"ת ישפע לעולמו השפעות ושכליות קדושות לעבודתו יתברך שמו:

וכבוד חבירך כמורא רבך. רומז כשבאים לשמוע לזה החכם אנשים כערכו שהם חביריו ממש כמדריגתו ואינן צריכין כלל לשמוע לדבריו, ואף על פי כן באין לשמוע אליו ונכפפין אליו ומקבלין אותו עליהם כרבי שיקבלו ממנו, ועל ידי זה הבורא יתברך משפיע לזה האומר דברי תורה הדבר אשר יאמר אליהם כפי הדרגתם שיקבלו ממנו. ועל ידי זה גורמים הם גם כן להכניע כל העולם תחות קוב"ה ושכינתיה, כי גם יש עולמות נקראים חבירים, כמ"ש שה"ש ח, יג חבירים מקשיבים לקולך, ולא תכפיה לס"א תחות קוב"ה ושכינתיה. נמצא אף על פי שהוא אומר אליהם הדברי תורה, עם כל זה הם אצלו במדריגת רבו שעל ידם בא לו ההשגה זו כדי שיאמר לפנייהם ועבורם היתה זאת, נמצא כל זה השכל והמדע שלמד הרי כאלו למד מהם, לז"א וכבוד חבירך כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים, רצ"ל שצריך האדם לחשוב בשמעו דברי תורה מפי החכם כאלו שמעה בסיני מפי הגבורה ויחשוב אשר בהחכם הדורש אור אין סוף ב"ה נתלבש בו לומר דבריו אלו בשליחות הבורא יתברך שמו כענין חסד:

משנה יד

רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה ואל תאמר שהיא תבא אחריך שחביריך יקיימוה בידך ואל בינתך אל תשען. רבי נהוראי הוא רבי מאיר כדאיתא בגמרא עירובין יג ע"ב מפני שמאיר עיני חכמים בהלכה. ופירוש דבריו כן הם, הוי גול"ה, לשון כת"ר, כמו גולה על ראשה זכריה ד, ב, והוא על דרך משל, כמו

שהכתר הוא עגול סובב על כל דבר שיהיה בתוכו חסר, כן האומר דברי תורה בפני ההמון ותוכחת מוסר ויורד במחשבתו לעומקי לבם חסר הבורא יתברך שמו במחשבות טובות וצלולות ומקשר עצמו במחשבתו ויפשיט חסר. בארתי לך כמה פעמים שעל אופן זה צריך לומר הדברי תורה ומוסר בפני ההמון, ודומה לכתר שסובב ומתעגל ומתאהל על מחשבות ונפשות ההמון במחשבותיו, ולז"א הוי גולה למקום תורה, והוא כמו עצה טובה שמוטב שיאמר הצדיק התורה והדברי מוסר לפני בעלי תורה ויראי ה' וחושבי שמו במחשבות טובות וישרות ועליהם טוב חסר מחשבתו להעלותם, ואדרבה יכוין עוד לבוא אף למעלה יתירה, כמ"ש משלי יג, כ הולך את חכמים יחכם. מה שאין כן כשמקשר עצמו בנפשות החוטאים, אזי לא ימלט שלא ידבק בידו מאומה מן החרם ואיזה שמץ פסול ממחשבותם הרעים, כאשר בארתי לך במאמר הש"ס כתובות עז ע"ב אהא דאמר כרכת בבעלי ראתן ועסקת בתורה, ובודאי הוא מסירת הנפש גדול אף מי שיוכל לפעול זאת, אבל אין זה שוה לכל נפש. ולזה אמר ואל תאמר שהיא תבוא אחריו, אל תאמר שתוכל לבוא במחשבתך אחריו, רצ"ל באותן מחשבות ונפשות האנשים שהם רק אחוריים מן הקדושה ואי אתה ניזוק שתוכל לעמוד במחשבתך בחוזק. לזה אמר ואל בינתך אל תשען:

בעזר יוצרי ובוראי. נשלם פרק רביעי:

פרק ה'

משנה א

בעשרה מאמרות נברא העולם. והלא במאמר אחד יכול להבראות אלא כדי כו' וליתן שכר טוב לצדיקים כו'. לכאורה הענין תמוה, היתכן שיברא עולם כדי להפרע. וגם כיון שהיה יכול להבראות במאמר אחד, אם כן מה שנברא בעשרה מאמרות אין זה עילוי. אך האמת יורה דרכו, ורמז התנא בזה הקושיא הגדולה האיך יתואר זאת שהבורא יתברך יברא עולמו ובריות בו יוצרו מדעתו הפשוט ומרצונו הטוב, ואחר כך המצא ימצא בעולם רשעים וכופרים בו יתברך, ולמה ברא כל אלה הסט"א והתאות נוכראין. וזהו אומרו והלא במאמר אחד יכול להבראות, ורצ"ל כי כח הפועל בנפעל, וכפי כח הפועל שהוא אחדות פשוט יחויב בזה שגם הנבראים ממנו יסתכלו וישתוקקו תמיד לשורשם ויבינו לאחרייתם אשר משם נחצבו ולעבוד אל האחדות הפשוט ולא לעבוד אל זולתו. אך התירוץ הוא, דאם כן לא היה שכר ועונש, כי זה העולם היה יהיה דוגמת עולם המלאכים שאין בהם שכר ועונש כלל, מחמת שאין להם יצר הרע ומסתכלים תמיד באחדותו ורוממותו ולא יחשו כל ימיהם מעבודתו כי מחוייבים המה בזה, גלל כן עשה וברא השי"ת זה העולם התחתון והיצר הרע והס"א וכחות הטומאה, כדי להבחין ביתרון האור מן החושך, דהיינו הרשעים אשר במחשך מעשיהם, והצדיקים הם הצנע לכת עם השי"ת. וזה היה מחסד השי"ת על עושי רצונו כדי להרבות שכון. ושנה החכם תיבות להפרע לשון גילוי, כמו מל ולא פרע שבת קלז ע"ב שממעשה הרשעים מתגלה ליתן שכר טוב לצדיקים:

וזה והלא במאמר אחד במלת בראשית יכול להבראות, וכדפריך ר"ה לב. להני ויאמר דבראשית תשעה הויין, ומתרץ בראשית נמי מאמר הוא. שכן בראשית לשון ארשת שפתינו. ומתמיה וכי בשביל זה צריך לברוא בעשר, והלא בשגם במאמר אחד יהיו הרשעים ראוין לעונש, והצדיקים ראויים לשכר במקומן. אמנם בא להודיע דאחד מורה לתכלית האחדות הפשוט באהבה ויראה, שכן בראשית במספר קטן אח"ד גם אהב"ה, ותמן אותיות יראת אשר עליהם מיוסדים כל המצות כנודע שהוא עיקר העבודה. ואלו נברא העולם בזה המאמר לחוד בבראשית, היו הכל פונים לאחדותו ולא היה שום יצר הרע, והיו הכל משתוקקין ומתלהטין תמיד לעבודתו יתברך שמו בלי בחירה, כמו יחזקאל א, יד החיות רצוא, באהב"ה. ושוב מירא"ה, ואם כן היה צמצום בשכר, והשי"ת רצה לזכות את ישראל לפיכך ברא בעשרה מאמרות בששה ימים כל היצור, לרמז בזה שהרשות נתונה לכל העולם לעשות כרצונו וחפצו להרע או להיטיב בלי שום הכרח:

ועל זה רומזין הרקיעין, שנאמר בראשית א, ויהי רקיע ויהי מבדיל, ויעש את הרקיע, רומז על זה שעשה רקיע והבדל בפניהם, ועשה מסך ופרש ענן לכסות על הקודש, כלומר שיהא יוכל אדם לדמות כאלו השי"ת סר השגחתו מזה העולם ועולם כמנהגו נוהג, עד שבכח החטא כמעט דוחק רגלי השכינה כדאיתא קידושין לא. , ולא עוד אלא שאומר תן לי מקום, ועשה מסך בפניהם שלא יסתכלו לאחדותו יתברך שמו שיהא אפשר לבריות לומר שאין הקב"ה משגיח בעולם ח"ו, הגם שבאמת עיני ה' משוטטות בכל הארץ, מכל מקום נעלם מן הבריות. וזה רקיע. ומובא בזה"ק הפוך רקיע ותמצא עיקר, שזה הוא עיקר ותכלית הבריאה סוף מעשה במחשבה תחלה. ועיקר השכר ועונש בא באמצעות הרקיע שהוא מסך מבדיל בין מים עליונים שהן מחשבות קדושות לתחתונים שהן מים הזדונים. והבחירה לאיש אם לעלות במימי החסד דלעיל או מלרע מהחוט של חסד. ואנו משבחין ואומרים האל הפותח בכל יום דלתות שערי מזרח ובוקע חלוני רקיע, מזר"ח בלא המ"ם נעשה חזר, והשי"ת הוא הפותח, שבכל יום כרוזין נפקין. והעובד ה' הוא המחזיר והבוקע כדרך שאומרים על המתפלל בכוונה בוקע חלוני רקיע. וענין החזרה שאנו מחויבין להחזיר להשם יתברך כל החושים והכחות הראות והשמע כו', על דרך כי ממך הכל ומידך נתנו לך דה"י א' כט, יד. כתוב בראשית ב, יונה יוצא מעדן להשקות את הגן, נהר הוא לשון זריחה ובהירות, ועדן לשון חיבור, כמו שפירש רש"י בפסוק איוב לח, לא מעדנות כימה. ורצ"ל ונהר, רומז על הנהירו עילאה והזריחה הראשונה שזרחה לפניו ית"ש, וההבטה הראשונה שעלה ברצונו הפשוט לברוא עולמו המחשבה היה מאחדותו הפשוט. ואחר כך ומשם יפרד, רומז על הרקיע שעשה פירוד ופרוסה בינו ית"ש לבין הבריות, שלא יוכרחו להסתכל עליו כל שעה וכנ"ל. וכל זה שעל ידי זה והיה לד' ראשים, שעל ידי זה יוכל כל אחד לבא למדריגה שיהיה ראש לארבעה, הן ד' אותיות השם הוי"ה ב"ה, שהוא יתברך שמו מהוה כל העולם, וזה הוא הצדיק השלם המסגל מעשיו אשר נתעלה במחשבתו ית"ש ובשבילו נברא העולם ונתהווה כל היות, נמצא הוא ראש להן כנזכר בזה"ק פירוש. ואיתא בזה"ק מאי שמיה דהאי נהר יובל שמו, רומז על היובל הנזכר בכתוב ויקרא כה, יג בשנת היובל:

או יאמר לשון הבל, והן ז' הבלים הקדושים שאמר קהלת א, ב שעליהם העולם עומד בהבל פיו. ואית הבל ורעות רוח שמהם מקיים החיצונים וכל הדברים הטמאים שבעולם. ונגד שנת היובל שאמר בו ויקרא כה, יג תשובו איש אל אחוזתו, ורומז על האדם שימי שנותיו שבעים שנה. ומעשרים שנה שהגיע לכלל

עונשין עד שבעים הם נו"ן שנה מספר היובל, ואז מוכן לשוב אל אחוזתו אחוזת עולם העליון. והנה זה היה תכלית הבריאה, כי זה כל האדם מחויב תמיד להשתוקק אל זה להעלות נפשו למקורה ומתי אבוא ואראה את פני אלהים חיים, ובשביל זה היה המחשבה הקדומה שעלה ברצונו הפשוט לברוא העולם ואדם עליה שמ' נקרא, כי היה כן המחשבה והכוונה שיקשר האדם נפשו למעלה בשורשה שורש העליון בגודל תשוקה לשוב למקורה כאשר יהיה לבסוף. וזה הוא עיקר העבודה. ולזה נתן לנו השי"ת מצות הספירה לתקן ולברר זאת שהם שבעה שבועות מספר היובל, והנה האבות ובניהם הם, לוי, קהת, עמרם, משה, הם היו מרכבות לאלו הבחינות ופעלו כל זאת ועשאו תיקון העולם שעליהם נשתת העולם. ומשה שהיה בשביעי תיקן עד שנגלה מלך מלכי המלכים הקב"ה לעמו ישראל בהר סיני פנים בפנים:

משנה ב

עשרה דורות מנח ועד אברהם וכו' וקבל שכר כולם. השכר הוא העבודה, כענין שכר מצוה מצוה אבות פ"ד מ"ב, מה שהשי"ת נותן לאדם מחשבות טהורות וקדושות, וזה הוא הגן עדן בעצמו, וכן ח"ו ההיפך המחשבות זרות והסט"א כחות הטומאה שניתן לאדם זה לעומת זה הוא הגיהנם. והנה כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא כמש"ל שכל נשמה היא מעורב טוב ורע, ולכל נשמה יש חלק בתורה ועבודה ואורות העליונים המוכנים לה, אם תיטיב דרכיה. ואם ח"ו לא תיטיב, אזי אלו האורות אין להם מקום לחול, ובאים אל הצדיק העובד את ה' ונתגלים אליו ומוסיף בזה כח ועוז בעבודת השי"ת. וכמו כן חלק הרע של הצדיק המדחה אותו בשתי ידים, הרשע הרודף תמיד אחר חמדת עולם הזה והסט"א והכחות הטומאה מקבלם בסבר פנים יפות:

וז"ש רז"ל חג'גה טו. זכה צדיק נוטל חלקו וחלק חבירו בגן עדן, נתחייב רשע נוטל חלקו וחלק חבירו בגיהנם. דאי לא תימא הכי תיקשי מה חלק יש להרשע בגן עדן, אלא יען שהכל ממקום אחד באו ולכל נוצר יש לו חלק הטוב והרע, והצדיק במעשיו נוסר את חלקו הרע והרשע להיפך וכדבר האמור למעלה, ולזה בא אברהם אבינו ע"ה ונטל שכר כולם ודו"ק:

משנה ג

עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ע"ה כו'. עשרה נסיונות והעשרה מאמרות רמז לה-י'. ורומז שצריך להסתכל תמיד בשפלותו, ולזה גם כן בי' מאמרות רומז לאות י, נקודה זעירא שבאותיות, רומז גם כן על האדם שצריך להסתכל תמיד בשפלותו ויהיה בגדר ההכנעה ממש, עד שכמעט לא ירגיש באיכותו וממשו וידמה כאילו הוא בריה זעירא בעולם וישים בנפשו ידיעה נאמנה איך שהוא אין ואפס והשי"ת ברא אותו בכל כחותיו תנועותיו ומחיה אותו, ולולא עזרתו ית"ש שכנה דומה נפשו, ויחשוב שאינו כי אם נקודה זעירא דמות י, ומצדו איננו כדאי לעבוד את השי"ת אם לא מחסדו ית"ש:

וגם רומז כמו שהי' היא נקודה אחת בפני עצמה, ויכולין לעשות כל האותיות ממנה ולהפכה לאיזה אות שירצה, כמו כן יחשוב שכולו ביד ה' וכל מה שהוא עושה עמו הוא עושה ולאיזה בחינה מבחינת הא"ב יהפוך את עצמו יוכל לעבוד אותו. אם יעשנו א, יהגה בתורת ה' יומם ולילה ויהיה דוגמת ה-א שהתורה נשפעת לו ממרום ב- י' עליונה חסר והוא ה-ו המקבל אותה ומשפיע ומלמד לאחרים ב- י' התחתונה. ואם יעשהו ב במילואה ר"ת ב'כל י'ום ת'מיד, יתמיד בעבודתו תמיד. ואם יעשהו ג, יהא גומל דלים. ואם יעשהו ד, יהא במדרגת ענוה ודלי רוח. ואם יעשהו ה, חסר הא לחמא כו', רומז שיהא עובד את השי"ת באמיתת מציאותו ואחדותו הגמור הממלא כל עלמין ולית אתר פנוי מיניה, ויוכל לעלות למעלה דרך כל העולמות וליחד אותם יחד ביחוד גמור בקשר אחד עד האין סוף ב"ה, דוגמת אות הוא"ו שעולה בשוה מתתא לעילא, והיינו שאם יעשהו וא"ו, כמו ווי העמודים היא הדביקות הגמור שיהא תמיד דבוק וקשור בקשר חזק ואמיץ באין סוף ב"ה. ואם יעשהו זי"ן, יהא ממארי נצחין קרבין נגד אויביו לזמר עריצים ולהכרית כל החוחים והקוצים הסובבים את השושנה העליונה למקום שיהא שם הרוח ללכת שם ילך, כי הכל הוא ממנו וכנ"ל הפותח בכל יום דלתות שערי מזרח בריש פרקין ע"ש:

וזה כדי ליתן שכר טוב לצדיקים, הנה נחלקו הפוסקים במלת הטבה ופירושו. והרמב"ם ז"ל הלכות תמידין ומוספין פ"ג הי"ב הסכים בשכלו הזך שהוא לשון הדלקה וכדעתו הובא בזה"ק. אכן שאר מפרשים פירשו גם כן לשון כיבוי, ובודאי סובל שני הפירושים. וזה שכר טו"ב, רומז גם כן הדלקה והטבה, רומז לאור ישר וחוזר שזכרנו בפירוש שערי מזרח כנ"ל, שעיקר השכר הוא העבודה בעצמה מה שהש"י זורח על הצדיקים אור בהירתו ונהנין מזיו השכינה. וזה אמרו צדיק כי טו"ב ישעיה ג, י, וזה מה שאנו אומרים כי כמוך באלים ה' שמות טו, יא, ר"ת מכב"י, לשון כיבוי, רצ"ל כנ"ל, שעם גודל העבודה צריך האדם להיות קטן בערכו כאלו כבה נרו כנר בפני האבוקה והכל הוא מכחו יתברך שמו ובחסדו הגדול. ולכן מרומז בפסוק זה של מי כמוך, שם של "מיכאל" שהוא שר של חסד, וגם רומז מכב"י, שאור אין סוף ב"ה והקדושה של מעלה המאירה לאדם מוכרח להיות בבחינת כיבוי ושיחזור לאחוריו כאור האבוקה שזכרנו למעלה שאורה לאחריה ומיקטף קטיפ, והחיות רצוא ושוב. כי אם יהיה מתמיד האור ישר ממש בלי הפסק, היה האדם בטל במציאות ממש, וזה חסד הבורא עלינו שיהא האדם מתקיים, וזה והתהלכתי בתוכם ויקראו כו, יב, ולא אמר ואלך, רומז להליכות הרבה כמו הולך וחוזר. וכמו שפירש רש"י ז"ל אטייל עמכם בגן עדן, ודרך הטיול לילך אילך ואילך:

משנה ה

עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש. לא הפילה אשה מריח בשר הקודש. ולא הסריח בשר הקודש מעולם כו'. ביאור הענין, כי בשר הקודש הוא כמה דאת אמרת וצאצאיו חתם באות ברית קודש. והנה בודאי במקדש באו שמה אנשים ונשים וטף, וזה הנס שלא בא שום הרהור נדנוד עבירה לא לאנשים ולא להנשים בהרהור כלל:

ולא הסריח בשר הקודש. קאי על האנשים כנ"ל, וביותר צריך ליזהר מזה בימים האלו הם ימי תמוז וחצי אב טבת וחצי שבט דעלייהו כתיב בראשית לח, כד ויהי כמשלש חדשים ויוגד ליהודה, הוא העובד את

ה', לאמר זנתה תמר כלתך, ת"מר הוא לשון תמורה. כלתך, היא לשון תאוה, כמו כלתה נפשי לתאוה תהלים פד, ג. ורצ"ל שבאלו השלשה חדשים מתגברים כחות הטומאה והקליפות בעולם ומתגברים החמדות ותאוות זרות בעולם. וזה זנתה תמר כלתך, רצ"ל התאוות והחמדות הקדושות נתחלפו בתאוות נכריות, ויאמר הוציאה ותשרף, רצ"ל שאלו התאוות זרות צריך לשרוף אותן בכח הקדושה ולהבות אש שלהבת י"ה, וגם באלו החדשים צריך [ליזהר], כי ניסן הוא הראש ואייר וסיון הם האזנים, ותמוז ואב הם העיניים, ואלול הוא [החוטם], ועליו כתיב ישעיה מח, ט ותהלתי אחטם לך:

ולא נראה זבוב בבית המטבחים. כמה דאת אמרת קהלת י, א זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח, הם המחשבות זרות ורעות המתרגשות לבא בעולם, וקאי על הכהן שהיה אוכל הקדשים שלא נראה זבוב על שלחנו והיה אוכל בקדושה ובטהרה. כי כן צריך להיות אכילת האדם דוגמת הקרב שלמעלה בלא שום פסול מחשבה כלל וכלל, כי עתה בעת צרותינו השלחן הוא במקום מזבח, והמאכל הוא דוגמת הקרבן. ולכן צריך האדם לקדש עצמו בקדושה יתירה ובמחשבות קדושות וטהורות שיהיה הלחם אשר הוא אוכל דוגמת הקרבן בלי שום מחשבת פסול דבר אחר כלל, ותשבע נפשו מאכילת קודש, ואז גם הזיווג יהא בקדושה ולהוציא זרע בירך ה' עבדים להשי"ת. ואם לא יקדש עצמו בעת האכילה, רק יאכל כמאכל בהמה רק למלאות תאוותו, גם הזיווג הוא כן מעשה בהמה כי אם למלאות תאוותו, ואגב הבנים אשר יוליד יהיו מלאים מתאוות נוכראים, כדאיתא בש"ס ג'טין ו ע"ב ותזנה פלגשו עליו שופטים יט, ב, פליגי בה אמוראי, חד אמר זבוב מצא בקערה, וחד אמר נימא מצא, ולא פליגי, זבוב בקערה ונימא באותו מקום. רצ"ל כי בודאי זה האיש היה קדוש וטהור וצלול במחשבתו הזכה ומעולם לא בא לו מחשבה זרה הן באכילה והן בשאר עניני העולם, ועכשיו שבא לו איזה הרהור רע בעת אכילתו והבין שלא מצד עצמו הוא רק מצד פלגשו. ועל ידי כן מצא נימא, רצ"ל אף בעת הזיווג בא לו קצת נדנוד הרהור חוץ. וזה באלישע לא נראה זבוב על שלחנו ברכות י' ע"ב :

ואיתא במדרש ויק"ר ג מעשה בחסיד אחד רחוק מירושלים שהביא מנחה לבית המקדש וראה הכהן קמץ מלא קמצו ונתן על המזבח ושאר אכל, התרעם עליו אמר כלום נפלתי כל כך עליו שהכהן יאכל, וקשה וכי החסיד לא היה יודע דין המנחה המפורשת בפסוק. אלא דהענין הוא, כי בודאי עם הקרבן שמקריבין בזה נתעלה כח המקריב ובא לו הארה גדולה, וזה החסיד ראה שהקריב הקומץ נתבשם מחשבתו ובא לו הארה גדולה, ומזה שאכל הכהן לא הרגיש עוד וסבר שגם באכילת הכהן צריך לעורר מחשבתו בלבו כמו בהקרבה, אך דהמניעה הוא מחמת מחשבת הכהן שאינה אוכלת בקדושה. לזה נתרעם עד שנחמוהו חבריו ואמרו לו שאינו צריך כי אם להקרבת הקומץ והשאר יאכל הכהן בעצמו ואין צריך להמשיך לו ממנו שום קדושה, אבל ודאי הכהן אוכל בקדושה כדכתיב במדבר יח, י בקודש הקדשים תאכלנו:

ולא אירע קרי לכהן גדול ביום הכיפורים. פירשו המפרשים כי ביום כפור הוא יום הקדושה, ויש קנאה לעולמות התוהו ומזה היה יכול לסבב שיארע איזה מקרה לכהן גדול ונעשה נס ולא היה. או יאמר, שלא היה עובד עבודת יום הכיפורים בדרך מקרה, רק במחשבה זכה וכשירה לעבודת השם יתברך ויתעלה:

ולא כבו הגשמים אש של עצי המערכה. עץ, הוא לשון עצה היעוזה, שהאדם מחשב ומתבונן תמיד איך לעבוד את בוראו ית"ש. וזהו וערך עליו עצים בבוקר ויקרא ו, ה, שהכהן היה צריך בכל יום לסדר אותן העצות והמחשבות קדושות שיעבוד בהם את בוראו כל היום. ולא כבו הגשמיים, רצ"ל אותן דברים הגשמיים, כי באו למקדש כמה אנשים לבקש על הצטרכותם כל אחד מה שצריך ואותם הדברים הגשמיים לא היו מונעים את הכהנים מעבודתם ולא היו פוסקים מחשבתם, רק עמדו על מעמדם ובמחשבתם הזכה בלהבות אש של עצי המערכה שסדרו בעצמן. ולזה היה צריך שני גזרי עצים, עצה א' שיעבוד בו את הבורא כל היום. ועצה הב' להצטרכות העולם למלאות משאלותם לתת להם עצה הוגנת, הן בעבודת הבורא ית"ש והן שאר דברים הצריכים להם:

ולא נצחה הרוח את עמוד העשן. הענין הוא, כי בית המקדש של מטה מכוון כנגד בית המקדש של מעלה, וכשהקיסור עשן עולה לבית המקדש של מעלה נתקבל ברעוא קדם קוב"ה, ומזה בא השפע לכל העולמות. אבל כשהרוח היה מפזר את העשן לא עלה למעלה וזהו הנס, וכתוב יחזקאל יא, טז ואהי להם למקדש מעט, אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל מגילה כט. , ובודאי שכל בית הכנסת ובית המדרש מכוון כנגד בית הכנסת ובית המדרש של מעלה והתפילות עולין למעלה לבית הכנסת ולבית המדרש של מעלה. לכן צריך להזהר שלא לדבר בבית הכנסת שום דיבור קל חוץ מן התפילה, כי כשמדבר דברים בטלים דומה כמי שמדבר עם המלך והופך פניו ממנו ואומר אדוני המלך אי אפשרי לדבר עמך רק אדבר חפצי ובזה הוי דוחק רגלי השכינה ח"ו. ואף שאר העם המתפללין בכוונה תפלתן, גם כן יוכל להיות שלא תקובל ח"ו תפלתם בעון האחרים, ומכל שכן בשעת חזרת הש"ץ ובשעת קריאת התורה שצריך לשמוע דברי הש"ץ, כי הוא דוגמת משה שעמד בהר סיני והשמיע הדיבור מפי הגבורה לישראל:

ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם. כי העומר נקרב בתחלת הספירה, ושתי הלחם בסוף הספירה. והם הבדיקות שצריך לבדוק עצמו ולפשפש במעשיו ולתקן בימי הספירה. ואם תקנו הספירה כראוי, אז יצאו שלימים ולא נפסל העומר והשתי לחם. ואם ח"ו היה איזה פגם בספירה, שלא תקנו כראוי לה, אז נפסל העומר ושתי הלחם, רצ"ל נפסל, נפסק, כמו פסל לך שמות לד, א. ולזה היו מניפין השלחן לעולי רגלים יומא כא ע"ב, בכדי שבהנפה זו יתפשט השפעה על עולי רגלים. ולזה היה חם ביום הלקחו, להורות בזה שתמיד השגחת הבורא ית"ש על כנסת ישראל להשפיע להם כל טוב, והיינו חמימות האהבה על כנסת ישראל ולא יצטנן לעולם. ועל ענין זה היו הכרובים מעורים זה בזה כנודע יומא נד. : עומדים צפופים ומשתחיים רוחים. עיקר השתחוויה הוא כריעת המחשבה והלב מפני שיחשוב בגדלות הבורא ית"ש. וכמ"ש החכם ר' יחיאל ז"ל וכל קומה לפניך תשתחוה, כי לפני מלך בשר ודם צריך להשתחות עם הגוף שיהא נראה כפוף, אבל הבורא ית"ש שהוא בוחן לבות יכולים להשתחוות לפניו אף בקומה זקופה רק להשפיל ולהכניע לבבו. ועל זה רומז התנא עומדין צפופים, ואף על פי כן משתחיים רוחים, רצ"ל שנרווח ונתרחב לבם ונתעלה בעבודת הבורא ובא להם הארה גדולה חסר :

ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים. שמכח הקדושה של בית המקדש נמשך מזה שגם בירושלים לא הזיק נחש ועקרב, ולזה תלה העשרה נסים בבית המקדש. ואיתא בגמרא ברכות לג. אפילו נחש כרוך על עקבו אינו פוסק אבל עקרב פוסק, היינו כי נחש הוא קליפה המחממת לאדם באשין נוכראין בחמדות ותאוות זרות, והיא המביאה מחשבות זרות לאדם, ולזה לא יפסיק רק יתגבר עליו וישבור וישרוף אותם. אבל עקר"ב, הוא עק"ר בי"ת, רצ"ל שזו הקליפה פעולתה לעקור את האדם מבית מנוחתו, היינו שלא יוכל לעמוד לפני בוראו, לא יתפלל עד אחר שעה כלום עד שיתישב דעתו עליו ויתגבר על כח הקליפה ויוכל לעמוד לפני הבורא יתברך שמו אז יחזור לתפלתו:

ולא אמר אדם לחבירו צר לי המקום שאלין בירושלים. על דרך שפירש מו"ר הקדוש מהד"ב צ"ל מאמר שבת לא. מאי דעלך סני לחברך לא תעביד זה הוא כל התורה כולה. ולכאורה שפיר יצדק זה על המצות שבין אדם לחבירו, אבל בין אדם למקום איך יצדק זה. אך האמת הוא כפרושו, מה דעלך סני לחברך לא תעביד, רצ"ל להתחברותך להקב"ה זה לא תעבוד, רק תעשה הכל שעל ידי מעשה זה תוכל להתחבר להקב"ה, ובאמת זו היא כל התורה כולה כנ"ל בפ"ג. וזהו ולא אמר אדם לחבירו צר לי, רצ"ל על התחברותו להקב"ה שהצר הוא היצר הרע מיצר לו המקום ללון בירושלי"ם בירא ושלם, רק כל אחד שהיה רוצה היה יכול בקל לעבוד ולהתחבר לה' ביראה ושלימות:

משנה ו

עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן כו'. בין השמשות, רומז לשני שימושין שפעם משמש כך ופעם כך וכל אלו נבראו וכמו שאבאר. והיינו שאמר קהלת א, יראה זה כי חדש הוא כבר היה לעולמים ואין שום חדש תחת השמש, ומה שנראה כחדש כבר היה אך שהיה לעולמי"ם, רצ"ל בהתעלמות, אך עתה יצא בפועל והכל נברא במתשבה. וזה רומז גם כן על עשרה דברים שהם ' שהיא המתשבה שכולם נבראו במחשבה. וזהו אומרו כב"ר, ר"ת כ"ת ב"ינה ר"אשית שזה הוא המחשבה:

ואלו הן פי הארץ. היינו שנברא גם כן בששת ימי בראשית שיצא בעתו כי עת לכל חפץ וכולם נבראו על אופן זה שיהיה סתום וגנוז עד שיבא עתו חסר:

פי הבאר. כמ"ש דברים א, ה הואיל משה באר את התורה הזאת, שהיא התורה שבעל פה שהיא כמו באר ממש מקור נובע מים שאין להם סוף, וזה אשת חיל עטרת בעלה משלי יב, ד, היא התורה שבעל פה שהיא עטרה לתורה שבכתב, כי בתורה שבכתב יש בה על כל פנים מדה וקצבה כפי הנראה, אבל תורה שבעל פה היא פירוש התורה שבכתב לאין קץ וחקר, ועל ידה נתגלה פירוש התורה שבכתב, נמצא שהתורה שבכתב מתעטרת בתורה שבעל פה:

פי האתון. היינו לבל יתגאה האדם במעשיו ובתנועותיו באשר שהם מכח הבורא ית"ש, ולזה בלעם שנתגאה בפיו, וכחו היה בפה רמז לו השי"ת שהוא הנותן לו כח, והיינו שהאתון פתח פיו ונצחו:

והקשת. גם זה נברא בין השמשות, לא כמו שאומרים הפילוסופים שזה בא לעתים ידועים וכמו הליקוי חמה ולבנה. אמת כן הוא, אבל כל זה הביט וצפה הבורא ית"ש והמציא כל אלו שיצאו לזמנם לסימני העולם לעתים ידועים וחק וזמן נתן להם שלא ישנו את תפקידם, וכמו כן בענין שאמרנו לעיל שבאלו הג' חדשים כח הקליפה מתגבר בעולם ויוכל העולם לחטוא, עם כל זאת אין זה בהכרח, ואף על פי כן נתן השי"ת הבחירה לאדם לכל אחד לפי הדרגתו שיתגבר על כח הזה. כי אף בזמן הבית היה גם כן איזה עתים שונים כמו ליקוי החמה וכיוצא, ואף על פי כן לא נפסד העולם כי אם באפס מה מעט מזעיר:

והמטה. זה מטה משה איש האלהים. ולשון מטה, שהיה מטה אותו לכל צד ולכל דבר שרצה, מטה לים ונעשה יבשה ובו היה מביא מכות במצרים. וזה לשון חכמים מרפא משלי יב, יח, לשון חכמים מעשיר כתובות קג. וזה בין השמשות, שהבריאה כך היתה שיהיה ים וכשיצטרך להיות יבשה יהיה יבשה. וכמו כן באיזה גזרות המתחדשות בעולם יכולין הצדיקים לבטלן, כמ"ש ישעיה מג, ד ונתתי אדום תתתיך, כדרשת רז"ל ברכות סב ע"ב, כי כן היתה הבריאה על תנאי שבאם יצטרך איזה דבר ליהפך יהפך, וזה גם כן ענין הכתב והמכתב, כמ"ש ישעיה סו, כב כי כאשר השמים החדשים והארץ החדשה, והיינו שעל ידי האותיות שהאדם מתפלל או עוסק בתורה, אזי הבורא יתברך שמו מתלבש באלו האותיות והדיבורים ולגדולתו אין חקר, נמצא שמכל אות נעשה עולם גדול ועל ידם יבוטל כל הגזירות, כי הגזירה היה בעולם אחר, ועכשיו נעשה עולם אחר חדש, וראיה לזה דאיתא לא היה שמחה לפני הקב"ה כיום שנבראו בו שמים וארץ, נמצא כמו כן בכל עת התחדשות העולמות הוא עת שמחה וחדוה לפניו:

ויש אומרים אף קברו של משה. כתיב דברים לד, ו ולא ידע איש את קבורתו, היינו שלא נודע חסר. האדם יורה על קניות השלימות, כי קודם חטא אדם הראשון היה יכול לעלות לעולמות עליונים ולא היה דבר מפריד אותו, אך אחר החטא לא היה יכול לעלות והוצרך למיתה כדי שתבא הנשמה למדרגתה הראשונה למקורה שנחצבת משם. אבל משה רבינו ע"ה היה מזוכך כל כך שעלה לשמים בכל עת שרצה ולא היה נצרך למות:

ואילו של אברהם אבינו. איתא בספרים שהס"ם היה אוחז בידו האיל תמיד לקטרג על ישראל, עד עת שחיטת הפסח נלקח ממנו. וזה תמוה דאדרבה הרי אנו מזכירין את האיל לפני בוראנו לזכות, ומה קיטרוג בזה. אך דהענין הוא, שאברהם אבינו בעקידת יצחק כיוון למתק ולשבר כל תוקף הדינים מעל ישראל לדורות, ולזה קטרג הס"ם ואמר לא די להפקיע את עצמו כלומר להציל את ישראל ומה אתה רוצה יותר. עד שהגיע עת שחיטת הפסח, שרומז גם כן לענין זה, כי בודאי אין פתיחת הקבר בלא דם, כי בודאי היה ראוי לפגוע בישראל ביציאתם ממצרים כנודע, אך מחמת ששחטו הפסחים ומסרו נפשם על קדושת השי"ת נתבטל מהם הגזירה וחלף הלך לו על בכורי מצרים. וז"א ובכורך ישראל גאלת, גאולה ממש, והורה בזה השי"ת שכן היא ההנהגה האמיתית מבריאת העולם, ואז נלקח מידו האיל ונשתתק:

ויש אומרים אף המזיקין. ואיתא ב"ר ז שמזיקין נבראו בלא גופין מחמת שצריך לברוא האדם וחשכה הלילה. ותמוה כי הבורא ית"ש במאמר אחד יוכל לבראות. אך דהענין הוא, כי אם היה המזיקין גופין עצמים לא היה העולם הם בני אדם יכולים להתקיים כנגדם, שהגוף רומז על דבר הממשי וענין מיוחד וממשות בפני עצמו ולזה נבראו בלא גופין, רצ"ל שלא יהא בהם שום ממשות וכח בפני עצמם בכדי שיהא העולם יכולין לעמוד נגדם. כי אם על ידי חטאת האדם נותנין להם גופים, רצ"ל שמזה נותנין להם כח וממשות, אבל כשהאדם שב בתשובה, אז מוציא מהם כל החיל והכח שנתן בהם:

ויש אומרים אף צבת בצבת עשויה. מאמר זה תמוה, היה לו לומר ואף צבת עשויה, אך דהענין רומז, צב"ת הוא לשון צבאות, כמ"ש ישעיה ו, ג ה' צבאות מלא כל הארץ כבודו, וצבאות יש לו שני פירושים, אחד הוא לשון רצון וחפץ, וכדאיתא בזוה"ק צבאות איקרי כמצבייה עביד, ומורה שאין שום כח בעולם מבלעדו, ולזה מלא כל הארץ כבודו ישעיה ו, ג, ראשי תיבות כ'תר כ'ל ה'כתרים, שהשי"ת הוא רצון כל הרצונות, והיינו הגם שנראה שהאדם עושה דבר מרצונו כל זה הוא כח הבורא חסר ב' ג' תיבות, וגם הבחירה ורצון הוא ביד הבורא ית"ש בעצם רוחני מה שאיננו מושג לשום בריה, או צבאות הוא לשון צבאי צבאות, ונקרא ה' צבאות כי אות הוא בצבא דיליה, והיינו שהוא נותן כח בכל העולמות. וזהו אומרם ואף צבת בצבת עשויה, רצ"ל שכל הרצונות והבחירות שבעולם בצבת עשויה, ברצון הבורא חסר וכל אלו נבראו בין השמשות. וזהו שאמר הכתוב בראשית ב, ג אשר ברא אלהים לעשות, רצ"ל אף אלו שהם לעשות איזה פעולה וענין, גם אלו ברא אלהים בששת ימי בראשית שיפעלו ויעשו תועלתם, ומה שיש איזה שינוי הוא לערכינו, אבל לגבי הבורא ית"ש אין שום שינוי, לפי שאין לו זמן וקצבה והכל הוא אצלו באחדות פשוט, מה שזה אי אפשר להשיג שום בריה בעולם שעל ידי זה נפלה מבוכה בין הפילוסופים שהיה רוצים להשיג אמיתת ודרכי הבורא יתברך שמו בשכלם האנושי, אבל זה אי אפשר כי לא מחשבותי מחשבותיכם ולא דרכיכם דרכי ישעיה נה, ח :

משנה ז

שבעה דברים בגולם ושבעה בחכם כו'. המאמר קצת תמוה, במה דפתח בענין בגולם, הלא כתיב תהלים קיט, קל פתח דבריך יאיר, רצ"ל שלעולם צריך להתתיל בטוב. ועוד אחר שמפרש המעלות אינו מפרש בענין הגולם כלל, אך דהענין הוא, כי יש חסר והגולם הראשון הוא עוד במעלה יתירה מן החכם, כי החכם הוא שיש בו כל אלו המעלות רק שיודע בעצמותו שהוא חכם עם כל אלו המעלות והוא נחשב בעיניו לרוב חכמתו, והוא כמתהלל ברוב חכמתו, וגם חכם בגימטריא חיי"ם, רוצה לומר שהוא יודע שהוא חי עם כל המעשים אשר יעשה. מה שאין כן זה הגולם אינו כן, גל"ם גימטריא חכמה, על דרך והחכמה תחיה את בעליה קהלת ז, יב, רצ"ל שבכל מעשיו אשר יעשה ועם כל המדות יודע שאינו עושה מעצמו ומכחו מאומה, כי אם בקבלת הכח והחכמה מן הבורא ית"ש, ונחשב בעיניו לגולם שאין בו דעת ושכל כלל:

וזהו פירוש הפסוק דברים יב, יז לא תוכל לאכול בשעריך מעשר דגןך תירושך ויצהרך ובכורות בקרך וצאנך כי אם במקום אשר יבחר ה'. מעש"ר, רומז ליראה. ותירוש"ך, רומז למדת השמחה. ויצהר"ך, הוא לשון צהר תעשה לתיבה בראשית ו, טז, וזה רומז על האדם העובד את ה' ביראה או בשמחה, או אף מי שהגיע למדרגה גדולה, היינו שכיוון פתיחין ליה לקבל שמיא, והיינו שיכול לדבק את עצמו בהבורא ית"ש עד שיוכל לראות את שם הוי"ה ברוך הוא. כל אלו המדות לא תוכל לאכול בשעריך, רצ"ל שיחשוב האדם לעצמו עם המדות שהוא העובד ומכחו הוא ומחכמתו. רק במקום אשר יבחר ה', שצריך לחשוב שהוא מחסד השי"ת שבחר בו לעבודתו ונתן לו שכל חסר:

ואינו נבהל להשיב. ביאור על דרך דאיתא באברהם שאמר אחר העקידה אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע ואחר כך צויתני לעקדו ואחר כך אמרת אל תשלח כו' עיי"ש, אך לא הייתי נבהל להשיב ולהרהר אחרי מדותיך עיי"ש. כמו כן יש לומר כאן, נבהל להשיב, אחר כל המאורעות שאירעו לו מאת השי"ת לא ירהר ולא יהא נבהל להשיב, כי כל מה דעביד רחמנא לטב עביד:

ואומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון. ראשון, הוא לשון ראש, רומז על מדות טובות וישרות בעבודת השי"ת, ואחרון, רומז למדות הרעות שהם אחוריים להקדושה, כמו באדם יש איברים גבוהים כמו הראש והאזנים והדיבור ושאר איברים חשובים, וגם כן יש איברי אחוריים כמו בית הרעי וכיוצא בהם. והוא לבעבור יסתכל האדם תמיד שפלותו וערך פחיתתו, שאם יפתח אחד מהם או יסתם אחד מהם אי אפשר להתקיים, וכן יש למעלה, הראשון הוא הסטרא דקדושה וכל המדות טובות, והיפוכם הם האחוריים עולמות התוהו והקליפות והסט"א, ובכולן מלכותו משלה ומנהיגן בעולם והכל הוא מכחו ומחכמתו ומרצונו ית"ש, כמו שכתוב דברים לב, לט ראו עתה כי אני אני ומבלעדי אין אלהים, אתה הוא ראשון ואתה הוא אחרון וכמו כן כל הצרות והשיעבודים העוברים עלינו תמיד הכל הוא חסר הבורא ית"ש נתלבש בו, כמו שנאמר בכל עת צרה וצוקה אין לנו מלך עוזר וסומך אלא אתה. וכל אלו האחוריים הוא שהעמיד הבורא יתברך שמו לנסות בהן את ישראל, הילכו בדרך הישרה ולזכות אותם ולהגדיל שכון, כי בודאי יש מקום לטעות ח"ו בזה העולם הנראה לעינינו שגברו בעולם הקליפות והסט"א ואין מלכות שמים נתגלה ונראית כלל, ועם כל זאת הישראל מבררים כל זאת אל הקדושה ואינן משגיחין כלל אל האחוריים והסט"א, כי אם לאור אין סוף המתלבש בו ואינן עוזבין את הדרך הישרה בשום אופן, עבור ידיעתם שהבורא יתברך הוא המנהיג את כולם, וזה ואומר על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון, היינו שידע ויתבונן היטב בין הראשון ובין האחרון, דהיינו בין המדות טובות והאור אין סוף המתלבש באחוריים שיאמר עליו כי הוא זה ראשון וידבק אליו. ועל אחרון אחרון, ועל המדות המגונות והרעות ידע באמת שהם רעים מסטרא דרע, ולא יטעה אחריהם כלל. וזה פירוש הפסוק דברים יג, ב-ה כי יקום בקרבך נביא או חולם חלום וגו' אחרי ה' אלהיכם תלכו כו' והנביא ההוא יומת. הנה המפרשים דקדקו מה ענין זה הפסוק אחרי ה' אלהיכם תלכו לכאן, היה לו לכתוב מקודם. אך דהענין פשוט, דגם בזמן הבית היה צריך להיות אחוריים ונסיונות בעולם, וזה הוא הנסיון כמ"ש שמות כ, יז כי אם לבעבור נסות כו'. ואמר אחרי ה' אלהיכם תלכו, רצ"ל אף במדרגת האחוריים תתבוננו באור אין סוף ברוך הוא המלוּבש בו ותלכו אחריו ובו תדבקון:

משנה ח

מקצתן מעשרין ומקצתן אין מעשרין כו' גמרו שלא לעשר. עישור רומז ליראה. וזה עשר תעשר את כל תבואת זרעך היוצא השדה שנה שנה דברים יד, כב, והיינו שבכל שנה ושנה מקודם לימים נוראים בא על האדם פחד ה' ויראתו על דרך שפירשתי באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה י"ה ב. . והיינו כי בודאי זה כל האדם צריך להיות כל ימיו בתשובה ולירא תמיד מהבורא ית"ש מחטוא אליו, אך מי שהוא כל השנה כבהמה ואינו משים על לבו לשוב בתשובה כל השנה, על כל פנים ראוי לו להתעורר באחד באלול שיהיה בימים ההם תמיד יראת ה' על פניו לירא מהמלך המשפט הגדול והנורא ומאימת יום הדין שבו עלה משה למרום לקבל לוחות האחרונות ותקעו שופר במחנה, כמו שאנו עושים פה היום להתעורר הלבבות בקול השופר המזהיר לאדם על זאת, כמ"ש עמוס ג, ו היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו, לכן ראוי לכל אדם לפשפש במעשיו שעשה מעודו עד היום הזה, הגם שבודאי מחלו לו כל עוונותיו ביום הכיפורים העבר, מכל מקום כיון שחזר לסורו ולאותן עבירות שהתנוודה עליהם אזי נתעוררו עליו מחדש, כי הרי הוא ככלב שב על קיאו, לכן ישוב עליהם שנית ויתוודה עליהם ויהיה מודה ועוזב ירוחם, והיינו שיעזוב את החטא ממש שישבו עד שיהא מוסכם בלבו באמת ובתמים שלא ישוב עוד לכסלה, ויתמרמר כל כך ויקרע סגור לבבו עד שיודה השי"ת לתשובתו שבודאי לא יעבור עוד:

וזה והחזירנו בתשובה שלימה לפניך, היינו לפניך ממש, שאתה תודה לתשובתינו, וכמ"ש הרמב"ם ז"ל בהלכות תשובה פ"ב ה"ב כי כאשר יבחון האדם בדעתו שאם יעשה כך לחבירו שהוא בשר ודם שהיום יפייס אותו ולמחר יחזור לסורו, בודאי יעשן אף האיש ההוא, מכל שכן לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שכעסו כעס עולם ומיתתו מיתת עולם. ובשגם שכל מעשי בני אדם נכתבים בספר לפניו ואין שכחה לפני כסא כבודו, ואם אמור יאמר האדם נסתרה דרכי מה' מי רואני ומי יודעני, הלא אלהים יחקר זאת כי הוא יודע תעלומות לב והוא יודע כל הנסתרות, כדכתיב ירמיה כג, כד אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה', כי הוא יתברך ממלא כל עלמין ולית אתר פנוי מיניה כלל. והנכון באופן שחטא האדם כמו כן ישוב, והיינו שגם כן יחבא עצמו במסתרים אשר לא יראנו אדם שם ויתבודד עצמו עם קונו יתברך ויחשוב עם נפשו ויתוודה על חטאיו וישוב עליהם. ולא דווקא למעלה נכתבים, אלא אף הם נרשמים על כל איברי האדם בדמותו ובצלמו, ויש גם כן צדיקים המכירים כל חטאי החוטא בפניו כמעשה האר"י ז"ל שאמר לאדם אחד כל העבירות שעשה והודה לו על כולם רק על אחד לא הודה, והעביר האר"י ז"ל ידו על פניו והציב לפניו העבירה עצמה שעבר עליה. וכמו כן יש בכל דור ודור, וכמו מעשה שהיה אצל הרב המגיד מהו' יחיאל מיכל זצ"ל שאמר לו גם כן עבירה שעבר עליה בנשג"ז בכל האותות והסימנים שהיה בה. ומכל שכן בבית דין של מעלה שהקליפות והמקטריגים עצמם הנולדים מחטאיו מעידים ליום הדין, אוי לאותה חרפה אוי לאותה בושה. אם כן מוטב שישים אדם המסוה של בושה על פניו וירא ויבוש מלפני מלך רם ונשא ולא יעבור על דבריו וישוב בתשובה שלימה לפניו באופן הנזכר שיתאמת הדבר בלבו שלא ישוב עוד לסורו ח"ו וזה הוא עיקר התשובה כמ"ש ישעיה נח, ד הלהכות באגרוף רשע, ועל ידי זה יוחזר לו הזדונות כזכיות:

וזהו אמרו מקצתן מעשרין ומקצתן אין מעשרין, רצ"ל שיש אדם שהוא ירא במקצת. וגם כן יש שגמרו שלא לעשר כמו הרשעים והפושעים שבכל דור שאינם מביטים אל פועל ה' ומציאותו בעולם וגמרו שלא לירא מפניו, ומה גם שאינם מניחים לילך שום דבר תורה ומוסר באזניהם שלא יגיע להם איזה יראה, וזה

אין דבר תימה אם מה בזמן הבית שהיו אז כמה חסידים ואנשי מעשה ונביאים והיו בהם אנשי בליעל שלא היו מניחים את הנביאים לדבר אליהם חזון, ומכל שכן בדורות הללו. וקרא דעשר תעשר דברים יד, כב, הואיל ואתא לידן נימא ביה עוד מלתא. עשר תעשר, כפל לשון. רומז עוד ליראה יותר גבוה היא היראה מרוממות הבורא יתברך, ועליה כתיב דברים יד, כג למען תלמד ליראה את ה', ולזו היראה אין סוף ותכלית כמו שאין סוף ותכלית לרוממותו יתברך. והוא כאשר נבחין ברוממותו יתברך וצבא השמים אשר לגדודיו אין מספר וכולם הם מקלסין לפניו יתברך וכולם כאין נגדו, ועם כל זאת הניח כל פמליא של מעלה להתוועד ולהשתעשע עם ישראל, אם כן כמה גדול בושתו ופגמו של העובר עבירה, ועם כל זאת נתן לנו השי"ת מרוב חסדו עלינו אלו הימים ימי אלול שהם ימי תשובה שנישוב אליו בתשובה, על ידי זה יוציא לאור משפטינו ליום הדין:

משנה י

ארבע מדות באדם שלי שלי ושליך שלך זו מדה בינונית ויש אומרים זו מדת סדום. נראה דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי, דגם לדעה הראשונה היא מדת סדום כשאינו מהנה לעניים מנכסיו באמרו שלי שלי מה לי להפריז ממוני על חנם ודאי היא מדת סדום. אמנם דיעה קמייתא מיירי בהנהגות העולם בענייני משא ומתן לכל אדם דזה היא מדה בינונית. והיש אומרים מדברים עבור העניים ובודאי הוא מדת סדום. והיינו כי צריך האדם לידע נאמנה שכל מה שיש לו מעושר והחכמה ושאר המעלות הכל הוא מכחו ית"ש וכי הוא הנותן כח לעשות חיל, וכמ"ש דוד המלך ע"ה דה"א' כט, יד ומידך נתנו לך, וכמבואר במקום אחר באורך. מה שאין כן אנשי סדום היו בלתי מאמינים והיו כופרין מציאות הבורא בעולמו, ולזה לא היו מניחים שום עני ליהנות מהם. ומלת סדום, רומז על הרשעות שבהם כמו שאמר הכתוב בראשית יט, ד ואנשי העיר אנשי סדום, פירש רש"י כלומר אנשי רשע. נמצא סד"ם ורש"ע הם דבר אחד, כמו רש"ע שאותיות ר"ע מקיפין וסובבין להש שבתוכם, באשר שעדיין אינו רע גמור שנרמז בו עוד ש שהיא מרמזת חסר ועיין לקמן סוף משנה י"ג ותבין הקדושים. אבל רע הוא גרוע ממנו והוא רע לבד. כמו שאמר הכתוב ישעיה ג, יא הוי לרשע רע, רצ"ל כשנעשה רע והוא כי גמול ידיו יעשה לו להתהפך לרע גמור. וכן סדום אותיות ס"ם, שהוא רומז להיצר הרע המסמא עיני אדם שלא להשגיח על מציאות הבורא יתברך בעולם, והאותיות ס"ם סובבים לאות ד שבתוכם, כי ה-ד רומז כנ"ל, רצ"ל שהאדם דל ועני ואין בו שום דבר מבלי כח הבורא יתברך. וזהו ס"ס ד שמסמא אותן מן הדלי"ת, אשר יחשוב כחו ועוצם ידו עשה לי את כל החיל הזה חסר :

שלי שלך ושליך שלך חסיד, שלי שלי ושליך שלי רשע וכו'. היינו שלי הוא, מה שיעשה האדם לצורך גופו כמו האכילה והשתיה והשינה. והוא אומר שלי, רצ"ל אף הדברים שעושה לצורך גופו הוא גם כן לשם שמים. ותמיד בכל מעשיו עושה הכל לכבוד הבורא יתברך, ומכל שכן בתורה ותפלה, וזה שלך גם כן שלך הוא חסיד, מה שאין כן האומר שלי שלי, כשעוסק בצרכי גופו כמו האכילה והשתיה שוכח בה' וממלא כריסו לבד, וגם שלך שלי שחומס הכל מאתו יתברך כביכול ואינו עושה שום דבר לשם שמים, הוא רשע:

משנה יא

ארבע מדות בדעות נוח לכעוס ונוח לרצות יצא הפסדו בשכרו. לבעבור שהוא נוח לרצות תיכף מאריך אף. קשה לכעוס וקשה לרצות יצא שכרו בהפסדו בעבור שקשה לרצות אם יכעוס לא יתרצה עולמית. אבל דע דהענין אינו מדבר בעדם, כי מה מועיל הכועס בהתרצותו אחר כך, הלא נשמתו היוצאת ממנו בכעסו לא תוחזר אליו בהתרצותו אחר כך, כי לזה צריך תשובה שלימה וגדולה וסיגול מעשיו בכדי שיהיה כבריה חדשה, ואז תוחזר אליו הנשמה המפורדת מאתו, אבל לא במה שמתרצה אחר כך וזה לא יועיל לו כלום. אך דהענין מדבר בין איש לחבירו, כי יש בני אדם מכעיסים לחביריהם בדבריהם כידוע. לזה אמר נוח לכעוס, רצ"ל שרגיל בזה להקניט את חבירו בדברים. אבל נוח גם כן לרצות, רצ"ל שתיכף ומיד מרצה את חבירו בדברי פיוס ושלום לזה יצאה הפסדו בשכרו. אבל קשה לכעוס וקשה לרצות, רצ"ל אם הקניט את חבירו אינו נכנס עמו בדרך שלום ואינו מפייסו, יצא שכרו שקשה לכעוס, בהפסדו, במה שאינו מרצה את חבירו בהקניטו פעם אחת:

משנה יב

ארבע מדות בתלמידים מהיר לשמוע ומהיר לאבד יצא שכרו בהפסדו כו'. כי אינו מגיע לו שום תועלת מזה ששמע. אבל קשה לשמוע וקשה לאבד יצא הפסדו בשכרו, כי מה ששמע פעם אחת אזי לא ישכחנו עולמית ולא יעזבנו מידו וישמור תמיד:

מהיר לשמוע וקשה לאבד זה חלק טוב. קשה לשמוע ומהיר לאבד זה חלק רע. רצ"ל רע רומז על הסט"א דאיהו רע. כי טוב רומז על הבורא יתברך וסטרא דקדושה כמ"ש תהלים קמה, ט, טוב ה' לכל, טעמו וראו כי טוב ה' שם לד, ט. ומי שהוא דבוק בטוב, אזי יכנסו דברי תורה באזניו ויהא שוקד על דלתות בית המדרש לשמוע קול דברי תורה ודרכי מוסר. אבל מי שהוא דבוק חס ושלום רק בסט"א דאיהו רע, אזי אי אפשר שיכנסו דברי תורה בלבו, מאחר שהוא דבוק ברע כל עיקר, ואף אם ישמע איזה דברי תורה אזי בדרך אחד יכנסו באזניו ובשבעה דרכים ינוסו מפניו, כי אינו חושק בהם כלל, וזהו חלק רע, רצ"ל שהוא כולו מסטרא אחרא דאיהו רע, וחלק רע קאי על האדם בעצמו שהוא מסטרא דרע רחמנא ליצלן:

משנה יג

ארבע מדות בנותני צדקה הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים עינו רעה בשל אחרים כו'. רצ"ל שאינו ממציא לאחרים מצוה זו הנתנית צדקה. כי האדם צריך לראות שגם אחרים יקיימו מצות הבורא ית"ש, וכדאיתא בש"ס ב"ב ט. גדול המעשה יותר מן העושה, ועל כן שכשרוצה שיתן ולא יתנו אחרים, אזי אינו עושה הצדקה רק להתפאר על בני אדם:

יתנו אחרים והוא לא יתן עינו רעה בשלו, יתן ויתנו אחרים חסיד, לא יתן ולא יתנו אחרים רשע. ומקשין העולם אמאי קרי להו נותני צדקה, והר"ב בפירושו מיישב זה. גם העולם מתרצין על דרך דאיתא בש"ס ב"ב ח ע"ב ממשכנין על הצדקה. אבל האמת יורה דרכו, דהכל סובב על ענין ראשון ודבור ראשון, והכי קאמר, הרוצה שיתנו אחרים והוא לא יתן, או גם שלא יתנו אחרים, ודעתו הוא מרוצת שבחפצו היה שלא יהיה אף עני אחד בעולם עד שלא יצטרך ליתן לו צדקה מכיסו וממעשי ידיו ומיגיע כפו, אך רצונו שלא יתנו אחרים גם כן שלא יהא בוש בדבר זה, ואם היה באפשרי שלא יתן שום אדם בעולם גם הוא נמנה עמהם, אך זה אי אפשר שתתמלא רצונו, כלום יש אדם בישראל שלא יתן צדקה, ומכח זה הוא מוכרח גם כן ליתן, נמצא הוא מנותני צדקה ורצונו שלא ליתן. גם יש כמה בני אדם אשר ימנעו מנתינת הצדקה, והשי"ת דורש טובתם ומשלח להם איזה סיבות ומאורעות בעולם, שעל ידי זה יתן אל לבו לחלק משלו לעניים ואביונים, והרי זה כמכריחו לזה והוא מנותני צדקה אבל לבו חלוק שרצונו היה שלא ליתן ולא עלה על דעתו זאת מעולם, וכל זה היה בתנאי קודם למעשה בהיות שעל כל פנים אחר כך כשנותן הצדקה הן מחמת הבושה הן מחמת הסיבות המתרגשות לו, על כל פנים לא יתחרט אחר כך על נתינות הצדקה ולא יהא לבו כואב, אז יהא נחשב על כל פנים מנותני צדקה. למשל כשאירע לו איזה סיבה והוא למען הזכירו לתשלום מעשה הצדקה אשר נקצבת לו מראש השנה והוא נותן הצדקה ולא נתרפא מזו הסיבה הבאה לו לא ירנן כלל, רק יחשוב שזו הצדקה התחייבתי כבר ליתן רק שלא הייתי זוכר, ועכשיו אודה להשי"ת שהזכירני ולא אהיה בעל חוב וזו הסיבה יקבל באהבה, כי בודאי מאת ה' יצא הדבר אז הוא מנותני הצדקה. אבל כשמתחרט על הצדקה שנתן, לבעבור שלא נתרפא מרעתו, נמצא בועט בהשי"ת כביכול, וזה אינו נחשב כלל בנותני צדקה. ולזה קראו התנא רשע ולא רע, כי רע הוא הגרוע מכולם, אבל זה עדיין יש בו מאותיות הקדושים הוא השי"ן, רומז לשלש אבות ישראל אברהם יצחק ויעקב. והוא כי בודאי מי שהוא מזרע ישראל בודאי לא ירפה ממצות ה' כלל, רק היצר שבקרבו הוא המחלישו בעבודת השי"ת:

משנה יד

ארבע מדות בהולכי לבית המדרש הולך ועושה כו'. גם בכאן מקשים העולם, אמאי קרי לכולהו הולכי לבית המדרש, הלא יש ביניהם שאין הולכין כלל, אך דהענין רומז על זה המוכיח את העולם ואומר להם דברי תורה ומוסר ה', שצריך זה האדם להיות הולך בתוך לבבות בני ישראל בלב כל אחד ואחד אף בשפל הדיוטא התחתונה, אף בלב הרשעים גמורים רח"ל למען יעורר לבבם לעבודת השי"ת, ואז יוכל להעלות אותם על ידי שיעלה הוא בעבודתו ויעלו הם עמו ויאחז בידם להעלותם מעומק הקליפות. אך די ש כמה בני אדם אשר המה כל כך מגושמים אשר לא יועיל להם כל זאת אף שהצדיק יוריד עצמו אליהם לא יומשכו אחריו. ויש גם כן שהצדיק לא יוריד עצמו אליהם לתוך עומק הקליפה שמפחד שלפעמים יודבק בו גם כן ממיני החטאים האלה בנפשותם, כי בלא זה אי אפשר כי באפס מה אי אפשר שלא יודבק בו. רק עושה על דרך זה שאומר להם דברי תורה ומוסר ה' עד שיעורר לבבם הערל שיחזרו בתשובה, כל זה הוא טוב והכל יפה בעתו:

ולזה אמר הולך ואינו עושה, בהיות שלא מסתייעא מילתא כנ"ל שלא היה יכול להעלותם, אף על פי כן שכר הליכה בידו, על שהיה אוחז בהם בידו להעלותם משפלותם, ואף על פי שלא פעל, אף על פי כן אין

המניעה ממנו והוא עשה מה שמוטל עליו. וכן עושה ואינו הולך, אף על פי שאינו הולך בתוך לבותם להעלותם הוא מחמת שמפחד כנ"ל, על כל פנים עושה, רצ"ל בתורתו ובמוסרו מחזירם למוטב, אף על פי כן שכר מעשה בידו:

הולך ועושה חסיד. כי בודאי אין למעלה ממנו, אבל כשאינו הולך ולא עושה, רק דורש בדברים רק להתפאר ועבור איזה טובה שיגיע לו ממנה הרי זה רשע. כמאמר התנא אבות פ"ד מ"ז ולא עטרה להתגדל בה, על זה הענין נקרא רשע:

משנה טו

ארבע מדות ביושבים לפני חכמים ספוג ומשפך משמרת ונפה כו' משמרת שמוציאה את היין וקולטת את השמרים כו'. והוא קאי על האדם השומע דברי תורה מפי הצדיק, ובודאי שגיאות מי יבין ולא ימלט שלא יוציא איזה דבר בטל, וזה השוטה השומע מחזיק עצמו בזה הדבר בטל לבד, ובזה מגנה בעיניו אף דברים הנכבדים. וזה בא לו מחמת שהוא כולו רע, ואי אפשר לו שידבק בו רק הרע והדבר הבטל. וזה משמרת דקאי על זה האדם בעצמו שהוא כולו שמרים, ועל ידי זה נדבקו בו גם כן השמרים, ומעשה היה באחד מעמי הארץ שבא לפני הרב המגיד דק"ק מעזריטש ובקש ממנו שיאמר לו דברי תורה. פתח ואמר לדוד שמרה נפשי כי חסיד אני תהלים פו, ב, פירוש שמרה נפשי, לשון שמרים, שיפרוש ממני השמרים, וכששמע זה האדם דברי קדשו היה כזר בעיניו גודל מעלתו והוא לא שם אל לבו הדבר טוב היוצא מזה, כי בודאי הוא דרך אמת מדרכי המוסר, רק אחז עצמו בדבר הבטל. וזהו כאשר אמרנו עבור שהוא היה כולו שמרים ונדבקו בו השמרים:

משנה טז

כל אהבה כו' ושאינה תלויה בדבר אינה בטלה לעולם כו'. הענין רומז על אהבת הבורא יתברך, כשאדם אוהב את השי"ת מחמת רוב טוב המשפיע לו, אין זה אהבה גמורה ונצחית, מחמת שאם בוטל הדבר תתבטל האהבה. אבל צריך האדם לאהוב את הבורא יתברך בלתי שום סיבה המביאה לו זאת האהבה, כמו שאמר הכתוב דברים ו, ה ואהבת את ה' אלהיך כו', בכל מאדך, בכל מדה ומדה שהוא מודד לך ברכות נד. , ואהבה כזו אין שום סיבה המונעת זאת האהבה, רק תמיד דבוק בהשי"ת והיא אהבה שאין לה סוף. וזה דקאמר אינה בטלה לעולם ולא קאמר עולם, ירצה כי כשהאדם אוהב את השי"ת בכל לבו עד אין סוף שאין מונעת אותו שום דבר מאהבת הבורא, ובכל מדה ומדה מוסיף אהבה על אהבתו, בזה מעורר גם כן שהשי"ת ברוך הוא יהא אהבתו תמיד על כנסת ישראל שלא תתבטל תמיד. וזה לעולם, רומז על האהבה שנתעורר על ידי האדם על העולם. חסר :

משנה כ

יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר כו'. הענין הוא, כי כשהיצר הרע בא אל האדם לבטלו מעבודת השי"ת ואין לו במה לבטלו, אז מזכיר לו מעשיו הרעים שעשה באמרו איך אתה באת להתפלל ולעבוד לפני בוראך ואיך לא תבוש מפניו לדבר דבר, זכור נא לימים הראשונים הרבה פעמים עשית כך וכך והסכלת עשו, ועתה מדמה את עצמך כצדיק ובה מבטלו מעבודתו. ובה רומז לנו התנא שלא תאבה לו ולא תשמע אליו ולא ירע לבבך כלל בזה, רק תעיז פניך ותעמוד בעזות ובתוקף כל לפני בוראך, וענית ואמרת לפניו יתברך ודאי שכן הוא לפי מעשי לא הייתי כדאי לעמוד לפניך, ואף על פי כן בטוח אני במדת טובך שאל תשיבני אחור ואפיל תחינתי לפניך ואסדר שבחך לפניך כי חפצת בי כי אתה טוב לכל ורוצה ומרוצה לשבים וחפץ בתפלתם, ובפרט בימים נוראים, כי כמו ששלשה ספרים נפתחים למעלה כמו כן נפתחים ג' ספרים בלב האדם עצמו וכנ"ל. כי כמו שהיצר מזכיר מעשיו למעלה מביא מורך בלבבו ומכניע לבבו ומבלבל מחשבתו ואין לו פה להשיב, אך האדם לא ישים זאת אל לבו, רק בבוא לו זאת תיכף יהרהר בתשובה לפניו יתברך כי הוא בוחן לבות וכליות ויקבל עליו שלא לעשות עוד כדבר הזה ויעמוד על מעמדו ויזרז עצמו מאוד מאוד לבל יפול ממחשבתו ולא ידאג על הראשונות כלל כי אם בשונו מדרכו בתשובה שלימה ובלב שלם לפניו יתברך, כי הוא יודע מחשבות אדם וסר עונו וחסאתו יכופר ולא יהיה עוד פתחון פה להיצר הרע להסטיין עליו ולבטלו מעבודתו. ועיקר התשובה היא שיחליט בלבבו בתשובה חלוטה ומוחלטת לבל יעשה עוד כדבר הזה ובודאי יכפר לו השי"ת, וכמ"ש דברים ל, א והשבות אל לבבך. וביותר כי הענין שכתוב ביצחק איך שלקח יעקב הברכות הוא רומז הכל על ימים הנוראים, ובפרט דאיתא במדרש ב"ר סז כשאמר יצחק לעשו הבא לי ציד בראשית כז, ג, הלך לצוד ציד, וכל עוף שצד וקשר אותו והניחו והלך לצוד אחרים, בא המלאך והתיר העוף ופרח לו וכשחזר לא מצא, כן עשה כמה פעמים עד ששהה כל כך שנטל יעקב את הברכות. וכמו כן בראש השנה כשפותחין הספרים ואומרים להיצר לצוד ציד, רצ"ל צא ובקש מעשי בני אדם, ובעוד שהוא הולך ומכנס אחד אחד וכשמזכיר על אחד מביא מורך בלב האדם, וכשמהרהר בתשובה על זאת כנ"ל בלב שלם ביה הוא מתיר העון ומכפרו, וביקש ולא מצא, ואדרבה נעשה לו כזכיות ובה נסתתמו טענותיו של היצר ומקבל האדם הברכות:

וקל כנשר. רצ"ל כי האדם יכול לעלות למדרגה למעלה יותר מן המלאכים כמו שהנשר פורח למעלה מכל העופות. ורומז גם כן על הצדיקים העולים במדרגתם למעלה עד רום רקיע, שלא ידמו בנפשם כיון שעלו שוב לא ירדו, רק תמיד יהיו דבוקים למעלה, לא כן הוא, רק שהצדיק צריך גם כן לירד ולהשפיל עצמו לצורך העולם שישפיע ויוריד להם כל השפעות קדושות מה שיראה שצריך להם, וזהו ירידה לצורך עליה ועליה לצורך ירידה, וזה קל כנשר, כמו שהנשר אף שהוא פורח למעלה עד תחת השמים, אף על פי כן מוריד עצמו למטה למקום מושבו:

גבור כארי. עז הוא לשון תקיפות ועזות כנ"ל. אך גבור הוא גבורה ממש, כדאיתא אבות פ"ד מ"א איזה גבור הכובש את יצרו, רצ"ל כי כל האדם צריך לכבוש את יצרו ממש, רצ"ל בדבר שהוא מכביד עליו בלבבו והוא להוט אחריו יותר:

לעשות רצון אביך שבשמים. רצ"ל שתעשה הכל לרצון אביך שבשמים, וכל התפלות והריצוים יהיו למען שמו הגדול ולא למענך, רק שתשים כל מגמותך על גלות השכינה ועל מלכותו יתברך ולאקמא שכינתא מעפרא, כי הנה קודשא בריך הוא וכנסת ישראל חד הוא, וכל מעשי בני אדם בו נכללים, וכדאיתא בגמרא, חגיגה ט' ע"ב כשאדם מצטער שכינה מה אומרת קלני מראשי וכו', כביכול שהוא מצטער בצער האדם, וכמ"ש דברים ה', כג כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים וגו' כמוני ויחי, גם כן רמוז בדיבור כמוני", שהבורא יתברך כביכול חייו הוא כמו חיי האדם, כי הבורא ית"ש נמשך ונתלבש אחר מעשי בני אדם וכפי עבודתם. וידוע שעיקר חיות האדם הוא חיים נצחי חיי עולם הבא, וזהו עיקר החיים שקיימים לעולם:

וזהו שאנו מתפללין בימים נוראים זכרנו לחיים כו' למענך אלהים חיים כו', כנ"ל לפי שכביכול חיותו תלוי בעבודת וחיי בני אדם, זכרנו לחיים, והוא החיים הנצחיים כנ"ל, לשבת בבית ה' כל ימי חייו ולחזות בנועם ה' ולבקר בהיכלו. וכמו שכתב הרוקח הקדוש ז"ל שאין לומר בראש השנה חי וקים כו', והוא כנ"ל שחיותו יתברך תלוי בחיות האדם וביום הדין הם כספק חיים, ואין שייך לומר גם כן חי וקים. ולכן צריך האדם לשים זאת על לבו ולשים כל מגמתו על זאת ולעשות נחת רוח ליוצרו ולהוסיף חיות לעילא כביכול, כי מי פתי יסור מהנה באשר ידוע שחיות הבורא כביכול תלוי בחיותו ולא ישגיח על זאת כלל בודאי הוא שטות גדול, רק צריך תמיד לסגל במצות ובמעשים טובים ובתפלות למען גדולתו ית"ש שיתגדל ויתרומם על כל יושבי תבל ויכירו כח מלכותו אמן, סליק:

בעזר אלהי קדושי. נשלם פרק חמישי:

פרק ו'

משנה א

שנו חכמים בלשון המשנה. ירצה, כי האדם צריך ללמוד בלשון המשנה, רצ"ל שיהא דיבורו נכפל לעילא ותתא, שכמו שמדבר כאן בזה העולם דברי תורה או איזה תפלה, כמו כן יהא דיבורו בעולמות העליונים. ובודאי הצדיקים בכל דיבוריהם שהם מדברים בזה העולם הם קשורים בדיבורם בעולמות העליונים. וזהו מאמרם סוכה כא ע"ב שיחת חולין של תלמידי חכמים צריכים לימוד:

או יאמר שנו חכמים בלשון המשנה. דהנה איתא בזה"ק דבני ישראל נמשלו ליונה, כמו היונה דכשהיא מצפצפת היא משמעת שתי קולות, כך ישראל כשמוציאין קולן לדברי תורה או לתפלה הוא גם כן שתי קולות אחד למעלה ואחד למטה, כי נשמתן חלק אלוה ממעל, ולכך נשמע התורה או התפלה למעלה. וזהו שנו חכמים בלשון המשנה"ה, כשהחכמים לומדים תורה אזי היא כלשון המשנה אחד למעלה ואחד למטה ודו"ק:

רבי מאיר אומר כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה וכו'. לשמה, היינו כי תורה היא לשון הוראה, כי היא לומדת לאדם דרכי ה' ואת הדרך אשר ילך בה. וצריך האדם ללמוד בזו הכוונה למען ישכיל את אשר יעשה. או תורה היא לשון יראה, כמו תורה, שצריך ללמוד ליראה את ה', זוכה לדברים הרבה, שדבריו הם מרובים וכנ"ל הוא לשון המשנ"ה, כי תורה הוא לשון תורים ובני יונה, וידוע שהתורה כשהיא מצפצפת משמעת שתי קולות, כן זה האדם משמיע שתי קולות בעולם הזה ובעולם העליון:

ולא עוד אלא שכל העולם כולו כדאי הוא לו. לברוא בשבילו, כמ"ש קהלת יב, יג סוף דבר כו' כי זה כל האדם, בשביל זה:

נקרא ריע אהוב. להשי"ת, כי בודאי כל העולם לא נברא אלא בשביל כו' כמ"ש חז"ל בראשית בשביל כו', ונמצא עליהם העולם קיים והבורא ית"ש ברא עולמו בתורה, ונמצא עיקר בריאת העולם היה עם התורה, ואחר כך כשאנחנו לומדין את התורה, נמצא בזה מביאין חיות והשפעות קדושות אל העולם, ועל ידי זה הוא קיים. נמצא שזה שלומד את התורה נקרא ריע, כי כמו שהבורא יתברך ברא העולם בתורה כמו כן הוא מקיים את העולם בתורה. כי מיום לידת האדם אזי יש לו חלקו בתורה ובכל יום מאיר בו ניצוץ אחד וחלק אותו היום מה שצריך אותו היום לתקן כי לכך נברא, וכל יום הוא ענין משונה מחבירו. וגלל כן ראוי לאדם שישים אל לבו לבל יעזוב ימיו ח"ו, והוא שיהא שוקד תמיד בדבר ה' לבל יפול דבר ארצה ולא יבטח על ימים הבאים, כי במה ישיג זה היום שעזב בלתי עבודת השי"ת, נמצא ימיו חסרים ומי ישלם לו. וגם אף באותו היום עצמו לא ידחה שחרית על ערבית וכן להיפך, כי כל אחד בפני עצמו הוא ענין לעצמו. ולכן מן הראוי שלא יעזוב אף שעה אחת מעבודת השי"ת לבל יהא חסר שום דבר:

ונחזור לעניננו נקרא, ריע אהוב. שעל ידי זה שמביא השפעות אל העולמות ומקיימן הם אוהבין אותו אהבה רבה:

אוהב את המקום אוהב את הבריות. כי בזה שהוא לומד מביא השפעה לכל העולם ולנבראים ונמצא אוהב את הבריות, וגם מביא הארת השי"ת בלבם להתעורר לבם לעבודת השי"ת ובזה אוהב את המקום:

משמח את המקום משמח את הבריות. כי ידוע שכל אות הוא עולם לעצמו, וכשמחבר שני אותיות יחד ונעשה תיבה הוא יחוד, וזה מזמוטי חתן וכלה, ונמצא כשמדבר דברי תורה או תפלה ומחבר האותיות יחד עושה יחוד גדול כפי גודל התיבה כן גודל היחוד, וזו השמחה גדולה בכל העולמות כביכול כעין שמחת נישואין. כי בודאי ברור שכל עניני עולם הזה אינם כי אם לדוגמא ולמשל לצייר מהם הנהגות העולם העליון, וכמו היחוד והשמחה בעולם הזה, כמו כן באלף אלפי אלפים ורבי רבבות הבדלות יש יחוד ושמחה יותר גדולה עד אין סוף בעולם העליון יחוד רוחני איננו נושג זולת לה' לבדו, וביותר כשהצדיק אומר דברי תורה ברבים ומעורר לבבות ישראל לעבודת השם יתברך ומתקשרים רוחא ברוחא נשמתא בנשמתא, על ידי זה נעשה יחוד יותר גדול ועצום בעולם העליון, וכמה וכמה אלפים רבבות עולמות מתייחדים, כי

כל העולם הוא כגרגיר חרדל בפני עולם העליון, וכל מה שיש בזה העולם יש כנגדו בעולם העליון נמצא כנגד דבר הקטן שבזה העולם ענינו בעולם העליון יותר גדול ורחב, למשל כשעושים עיגול מדבר קטן ומושכין ממנו קצוות אילך ואילך, לפי התפשטותם כן גודלם אף שאמצעותם הוא קטן, ונמצא כשעושים יחוד למטה אף במאה בני אדם היחוד הוא למעלה יותר גדול עד אין שיעור. ונמצא משמח את המקום והבריות, כי מזה נעשה שמחה גדולה בעולמות:

ומלבשתו ענוה ויראה. כי על ידי התורה מכיר רוממות הבורא יתברך, וממילא בא לו לבוש הענוה, כי אין לא יכנע לפני מלך גדול ונורא שאין כמוהו, כי מי שלא ידע רוממות הבורא אינו יודע האין ליכנע לפניו. כמו משה רבינו ע"ה שהוא היה מכיר ביותר רוממות הבורא יתברך מה שלא השיגוה אדם מעולם, גלל כן כתיב במדבר יב, ג והאיש משה ענו מאד וכו':

ומכשרתו להיות צדיק חסיד ישר ונאמן. לכאורה מדות נאמן מצויה אצל כל אדם. אך דהענין

רומז על מעלת משה רבינו ע"ה דכתיב ביה במדבר יב, ז בכל ביתי נאמן הוא. למשל מי שאוהבו השר ביותר ונותן לו חותמו יכול לעשות בגנזי השר כפי שירצה. אבל משה רבינו ע"ה לא כן עשה, אף שהיה חותמו של הקב"ה בידו הוא אמת וכתיב ביה במשה מלאכי ב, ו תורת אמת היתה בפיהו, והיה בידו חותם הקב"ה, אף על פי כן לא עשה בעולם ובגנזיו רק כפי הכרתו שרצון המלך הוא בו, ולא היה מתנהג בעולם רק ברצון הבורא יתברך:

ונהנין ממנו עצה ותושיה. רצ"ל כי כשהאדם נותן עצה עדיין איננו יודע באם יצליח בה, אבל כשהצדיק מייעץ היא עצה היא תושיה גופא, כי הקב"ה מסכים לעצתו אשר יעץ ובודאי יצליח בה. והיא עצה ותושיה, לשון ישועה שנאמר משלי ח, יד לי עצה ותושיה:

ונותנת לו כו' וממשלה. רצ"ל כי המלכות היא בהסכמת כולם שמקבלים עליהם עול מלכותו, וממשלה הוא בעל כורחו שהוא מושל ותקיף כמ"ש תהלים כב, כט כי לה' המלוכה ומושל כו', כי על עובדי כוכבים ומזלות אינו כי אם מושל שאינם מקבלים עליהם מלכותו יתברך. מה כתיב אחריו ועלו מושיעים אז והיה ה' למלך על כל הארץ. וגם זה הצדיק ניתנה לו מלכותו, כי הוא גוזר והקב"ה מקיים. וממשלה, שאף מושל על עובדי כוכבים ומזלות:

וחיקור דין. כי עתה קשה מאד לברר הלכה ברורה לעומקה. או יאמר חיקור די"ן, שהוא יכול לחקור הדינים ולדרשם לטובה ולהפכם לרחמים:

וארך רוח. כי בהיותו עומד תמיד לפני הבורא יתברך בודאי אי אפשר שיבוא בלבו שום כעס רח"ל:

ומגדלתו ומרוממתו על כל המעשים. הכוונה לא זה בלבד כשעוסק בתורה או בתפלה בזה עובד ה', אלא אפילו כשעושה מעשה גשמיות עושה הכל לשם שמים שתורה הקדושה מורה לו הדרך היאך לעשות הכל לשם שמים כשמה לשון הוראה ומראה, וזה ומרוממתו על כל המעשים. ובזה יש לומר פירוש תורת ה' תמימה משיבת נפש תהלים יט, ח, רצ"ל אימתי תורת ה' תמימה, כשהיא משיבת נפש, שלומד לשמה, ומחמת זה משיב נפשה למקור חצבה:

אמר רבי יהושע בן לוי כו' אוי להם לבריות מעלבונה של תורה שכל מי שאינו עוסק בתורה נקרא נזוף שנאמר משלי יא, כב נזם זהב וכו'. נזו"ף נוטריקון נזם זהב באף. לכאורה הענין תמוה, כי ממה נפשך אם לומד הרי טוב, ואם אינו לומד אין לו הנזם זהב כלל. אך דהענין הוא, כי כל אדם מיום לידתו על האדמה יש לו שורש וחלק בתורת ה' ונחלקת על כל ימי חייו הקצובים לו, ובכל יום ויום מאיר לו ניצוץ ושורש חלק אחד מחלק אותו היום, וכל יום ויום משונה ומיוחד בענינו מחבירו, וכן כל שעה משונה בענינה מחברתה, והן הן התכשיטים והקישוטין אשר נתנה אלהים להאשה יפה היא הכנסת ישראל כדי להתקשט בהם בכל עת ורגע, ובכל יום ויום בקישוטים שונים כדי להעלות נחת רוח לפניו יתברך ויעלת חן, כדאיתא יומא לה ע"ב בגדים שלבשה בהם שחרית לא לבשה ערבית צריך לומר שרימז מה דאיתא בזוה"ק לבושין דאיהו לביש בצפרא לא לביש ברמשא כו עיי"ש כדי להגדיל חינה ואהבה יתירה יתרבה תמיד, ודבר זה מושרש בכל אדם. לכן אם האדם אינו עוסק בתורה ועוזבה, נמצא שהיא אשה יפה בעבור שדבר זה מושרש בו ומחויב בדבר ועבורו נברא. וסרת טעם, בהיותו מפסיד ועוזב כל זאת ואינו משגיח כלל בדבר. אבל צריך האדם להיות שקוד על זאת ויבחין תמיד לבל יעזוב יום או יומים או אף רגע אחת מכל ימי חייו לתקן בהם התיקון הראוי לו אשר לו נברא ולהתקשט בהם לפניך יתברך:

בעזר הרוכב בערבות. נשלם הפירוש על פרקי אבות: